

ДОСТОЙНСТВА

КРИСТИН ЮРУКОВА

РАЗКАЗИ И НОВЕЛИ

2016

**МОЗАЙКА - 92 - А.Ю.-М.Ю
ГР.ПЛОВДИВ**

Copyright©2016

Кристин Юркова

**Всички права запазени. Никоя част от тази книга не може
да се копира или размножава в никаква форма освен
при цитиране на малки откъси в рецензии
без писменото съгласие на автора.**

**ДОСТОЙНСТВО БЪЛГАРСКО
РАЗКАЗИ И НОВЕЛИ**

**МОЗАЙКА - 92 - А.Ю. - М.Ю.
ГР.ПЛОВДИВ
2016 Г.
ISBN 978 954 673 015 - 2**

СЪДЪРЖАНИЕ

- 1.МОЛИТВИ /НА МОНАХИНЯ ХРИСТИНА/
2. ПИСМОТО /НА ВЕНЕТА БОТЕВА/
- 3.АКУШЕРКАТА-КНЯГИНЯ/НА РАЙНА КНЯГИНЯ/
- 4."САНТИМЕНТАЛИЗЪМ" - СТИХОТВОРЕНИЕ САМО ОТ
ЗАГЛАВИЕ /НА ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ/
- 5.ОТРАЖЕНИЯ /НА МАРА БЕЛЧЕВА/
- 6.ЗМЕЙОВА СВАТБА /НА ХУДОЖНИКА ИВАН МИЛЕВ/
- 7.МАРКЕТКА
- 8.НОЩНА ПТИЦА /НА ГРАФИКА ПЕТЪР ЛАЗАРОВ/
- 9.СЛАВИТЕ НА СЛАВКА/НА ХУДОЖНИЧКАТА СЛАВКА ДЕНЕВА/
- 10.КОЛЕДНИ ИГРАЧКИ
- 11.РАЗПОЗНАВАНЕ /В ПАМЕТ НА ПИСАТЕЛЯ И РЕДАКТОРА
ВАСКО КОЛЕВ/

МОЛИТВИ

/НА МОНАХИНЯ ХРИСТИНА/

Приема го в приемната на Бога, в нейната извечна светлина светът е голям колкото Бог.

Да прибави живот към живота му - единствено възможно чрез молитвите. Заради молитвите постъпи в манастира. В един момент усети, че не може и не иска нищо друго да прави освен да се моли. Всичко друго мъчително я отдалечаваше от това, за което беше очевидно създадена - да общува с Бога. Още като дете, седнала в училищната стая, тя трудно следеше което се говореше от учителя, мислите ѝ бяха броеници от молитвени думи, които се редяха, независимо от това какво идваше отвън. Още помни деня, в който откри, че молитвите ѝ наистина помагат. Велик ден беше този, в който разбра какво му е нужно на света - молитва. Майка ѝ се беше лошо поболяла, от дрогерията взеха илачи, баячка и знахарка докараха, болестта не само не си отиваше, но се беше разпищолила така, че сякаш бе решила да ги свърши тях всичките. Тогава Христина изтича в килера, дето бе тъмно и тихо и никой нямаше да се сети да я смуцава. Бързо редеше думите на молитвата, а образът на Света Богородица се бе сякаш запечатал върху сърчицето ѝ, такъв, какъвто беше изрисуван върху иконата на Божията майка от олтарчето в собата им. Тъмна, дивна, намираща се сякаш много далече и много високо висеше Божията майка сред сребристите води на обкова на иконата. Обковът беше сякаш чудотворните води, които избликваха от всяка стъпка на Божията майчица. Много стъпки правеше Божията майка, за да се родят много лековити извори, а там, край морето беше царството ѝ. Тя бродеше на Атон и всички камбани биеха непрекъснато от полъха на дрехата ѝ, когато отминаваше край тях. От нейния дъх растяха цветя и манастири и желаещите да я чуват деня и нощта се тълпяха в манастирите и ставаха монаси. Тя и сега си беше там, детето я виждаше приседнала до един розов храст, замислена и заслушана в молитвите на жаждущите нейната закрила, закрилата на майката на всички християни. До мръкнало се моли момиченцето в килера, чак тогава се появи в собата при болната, никой не бе забелязал отсъствието ѝ в залисията на мъката. На видело майката най-сетне отвори очи и рече: "Виждам я Света

Богородичка, пред мене, ей тука я виждам, ще ми помогне, защото знае, че имам още ситни-дребни дечица, трябва им на този свят да ги отчувам.” Момиченцето инстинктивно запази в съзнанието си тази случка и случеше ли се нещо лошо с някой близък, където и да беше, тичаше в килера и почваше да си представя домашната икона и образа на Света Богородица сред щръкналите като калеми за писане кипариси на Атон. Когато постъпи в манастира, тя отдавна беше готова за служенето. Със себе си донесе домашната икона, от нея не се делеше, а образът на Света Богородица от Атон вече отдавна крачеше до нея. Често ѝ се привиждаха пустини, душата ѝ я теглеше към отшелническия подвиг на Свети Антоний и Свети Иван Рилски, но така и никога не се реши как да го осъществи.

Монахинята приема Дякона в килията си в манастира, под нея е неговият дом - скривалището, което никой не може да намери, пази се то от ангелските сили. Дойдат заптии, ръчкат, вършеят, а скривалището станало невидимо. Като го изпрати по живо, по здраво, се настанява сред молитвите като птица в гнездо и почва да подбира думите за молитвата. По свой тертип реди думите “Ти, Богородице, света майко”, сериозно нещо са думите, много внимава, коя дума да подбере и къде да я сложи. С трепет и ужас посяга към думите, да не сложи дума, която може да му навреди, да не постави с дума камък по пътя му - да го препъне.

Молитвите да го изведат извън пътя към кръста за разпъване, затова моли Разпънатия, да го избави от насилническа смърт. Опасна е работата му, страшна е, те двамата са заедно в нея, ама тук, зад манастирските стени тя е защитена, а той, с какво е защитен той, който броди из клетките на лъвовете, че и постоянно ги тегли за опашките. Трудно е делото на народа ѝ, невъзможно изглежда, но ще го бъде. Господно дело е присъствието на Дякона в него. Мъчително е придвижването му напред, а спасението на делото трябва да върви заедно със спасението на душите. Постигането на свободата трябва да е постигане на висшето добро. Без вътрешната свобода няма добро за личността, без външната свобода няма народно добро. Божествените заповеди и дарове достигат и чрез нея до Организацията. Учат се заедно с Дякона да побеждават страстите, за да стигнат до страстите Христови.

Монахинята се упражнява в мистическо съсредоточване. И тя пребивава в Божествената премъдрост, в която нещата са абсолютни и истинни. В безкрайните територии на Божествената премъдрост е целостта на Съзиданието и всяко отделно нещо е цялостно и със свой

смисъл. Само в светлината на мистичността може да съзре какво се случва наистина в момента. Осъществимостта на делото в Бог е мисълта, която я занимава деня и нощта. Бог не е повече в Дякона, отколкото във всеки друг участник, защото Исус е във всеки християнин.

Някога рилските монаси бяха избрали Дякона за водач на борбата за народни бѣднини. По чуден начин те бяха узнали, че ръководителят на народа за освобождение е вече роден и го бяха подирили. Съобщиха му за властта, с която от Бог бе одарено момчето и зачакаха. Той с усмивка пое кръста си, което пак беше божи знак за избраността му. Богът у всеки у българите се беше слял с Бога в него и оттам идеше силата му. Но където има сила, има и опасност от грях. И нейните молитви бяха и за това - "Избави, Боже, своя избраник от грях, опрости греха му, волно и неволно допуснат, подкрепи ръката му, милостиви Боже." Егоизмът и разединението бяха по-страшни и от лъвовете, на които бяха хвъргани бунтовниците.

Думите, какво може да се направи с тях, да се използва мощта им не за пустословие, а за свързване с Бога. Една душа, която съществува сякаш само за да се моли за друга душа. Като че ли монасите от Рилската обител са я избрали за духовна спътница на Дякона, усеща, че са ѝ го поверили и друго дело тя няма на тази земя. И за да е подготвена за поредната среща с Дякона, монахинята с дни се въздържа не само от храна, но и от разговори. Като избягва храната и думите, тя съхранява цялата мистична енергия за молитвите. За да изпроси милост за него и за всички, наредени зад него, и да получи просветление. Само тя си знаеше какво бе за нея просветлението, онова особено състояние, при което се молеше вече без думи. Самата тя ставаше тогава молитва и се издигаше на струйки светлина към небосвода. Сякаш великите исихасти Свети Теодосий Търновски и Свети Патриарх Евтимий ѝ помагаша да се моли тогава по този начин. И Кирил Рилски, игуменът на Рилския манастир, свещеникът, служил в Карлово, и определил духовния път на Дякона. Онзи Кирил Рилски от баташкия род от Костурско, който бе станал по Божия воля духовен отец на Василя. Той го беше подстригал като Дякон Игнатий, за да служи чрез Бог на освободителното дело.

Все се пита - достойна ли е да изслуша най-интимните му тайни, достойна ли е да го изповядва. Но за изповедите си той си я избра, причините за това бяха известни само нему. Много отдавна тя изскача в съдбата му в най-важните му мигове. Когато Бог му въздаде любовта си при покаяването му, тя беше верен свидетел на ставащото. Когато

дойде времето да се посее барутното семе на Организацията, и тя участва. Колкото на един Дякон приляга да сее такова семе, толкова и на една монахиня. Но нали и Свети Константин е бил с меч под кръста? А в Организацията тя можеше много да свърши. Беше добре научила да дава на кесаря кесаревото, както на Бога - божие, не беше потънала само в молитвите, така че да не може да изплува. И оттуй голяма полза за Организацията можеше да изникне. И пощальонка на Организацията беше, и пари събираше, и свои пари даваше, и в покупката на оръжие беше замесена, както и в снабдяването с фалшиви тескерета. Най-обичаше да го крие, щото тогава той само с нея общуваше. И толкова много до него беше, а беше потресена от желанието му тя да го изповядва. С какво право тя приема изповедите му? Та тя не е дори сигурна в любовта на Бог към нея, въпреки своята необятна любов към Разпнатия, към неговата майка, на която Господ бе рекъл за одного - "Жено, този е твоя син", сиреч - ето ги всичките люде, те са твои чеда. Усъмни се, колко пъти се усъмни тя в Божията любов към себе си, но то всъщност беше хубаво, означаваше, че тя не се бе възгордяла. Но ето че сега съмнението се разширяваше - ако тя бе недостойна за изповедничка, нямаше ли само да му вреди с изповядването му. Толкова неща трябваша да се преценят, за да не се нанесе вреда на Дякона и делото му. Най-големият ѝ страх - да не стане преграда между него и Бог.

Най-добре го усеща, колкото и да е далеко от нея, когато самата тя е спокойна, толкова спокойна, че отстрани изглежда, че тя сякаш дреме. Тогава умът ѝ е гладка вода, в която се оглежда образът му. И сякаш има един тунел в пространството, в края на който е той. Мести се той, движи се, щъка между людето, движи се и тунелът. Вижда го сред хора, много хора, но и самотен, много самотен, да драска в тефтерчето си, синьото на очите му се е сляло със синьото на небето и от това се бе образувало едно вселенско сияние. Като през бинокъл гледаше в тунела и ѝ беше леко на душата, че го знае жив и здрав. Леко ѝ беше на душата, че го виждаше, че Бог ѝ го показваше. Но имаше дни, които се точеха в месеци, в които нищо не се провиждаше. Колкото по не го чувстваше, толкова по-трескаво се трупаха молитвите една върху друга, купища молитви - дано помогнат. А дълго време нито мирът се връщаше в душата ѝ, нито прозрението. Напротив, тогава, колкото се увеличаваха молитвите, толкова се засилваха страховете ѝ. Панически пипаха ръцете ѝ в пространството - къде е Дякона, чуват ли се молитвите ѝ. Таксидиотите бяха най-верните ѝ другари, заедно с товарите от книги на магарешкия гръб ѝ носеха вести за Апостола.

Появеше ли се от нейде си, първо си попяваха заедно някой и друг тропар. Самият му вид веселеше човешкото сърце, а като се прибавеше и гласът му, дето и да не пееше, пак бе вливане на една чудна мелодия в друга. Дали Бог не му бе изсипал толкова ведрост, за да е сам славословие на великото, радостно Господно дело. Хората като пчели на мед се лепяха по него и без да го знаят кой е и що е - искаха да получат и те своята пита сладост и веселост. Попеят си те с него двамата, посмеят се, пък се шмугнат в килията, да си свършат най-важната работа - изповедта. Бързаше той към своята изповед пред Бог. Нещо му е и на него леко с нея, не сеца никак притесненията ѝ, той е насъбрал всичко преживяно сякаш да го излее пред нея. Погледът му искреше и я окуражаваше - Бог ни е избрал за тази роля на изовядващ се и изповедник, да я приемем с радост в душата, не просто смирение, радост усещаше тя от това, което вършеше.

А откакто са двамата, знаците от Бог се множат. Пред иконата на Богородица се нареждат в поклон безкрайните редици на богомолците от Организацията. И Господ като слуша него, слуша и тях.

Но терзанията ѝ не са от вчера, те са от извечния въпрос - може ли правда да се достигне с кръвопролитие. Затова от самото начало, от посвещението си в делото, монахиня Христина измолва прошка, но и чудо: “Чуй, Господи, думите ни! Стори, Боже милостиви, така, щото царството ни да се върне без проливане на кръв. Ти, дето можеш всичко, направи чудото, Господи мой.” И монахинята трескаво диреше оправдание на делото: “Свети Константин начело с войските си с небесния кръст ще благослови и нашето дело. Той е най-вече наш светец, нали е от нашите земи.” Дяконът, дето сега беше Левски, той беше Апостола, тръгнал в свята мисия. И Дяконът държеше високо кръста над револвера на Левски. Но трагичният въпрос си висеше все така неразрешен в монашеската килия - как да извършим народното дело като Христово, без да се пролее кръв. Левски бе приел революцията в сърцето и призоваваше Христос за помощ, за него въпросът не стоеше - революция без кръв няма. Но ето, че буреносните облаци се съгъстват и грехът удря като гръм. Грехът става толкова ярък и кървав, че нещо се срути в нея. Дяконът е бил принуден от обстоятелствата да посегне на живот, живота на слугата, вдигнал шум за неговото идване. Грехът е извършен, за да не бъде разсипана Организацията, но случилото се е грях. Не е съдник монахинята, опазил я Бог пък да е съдница на Василя, но тя бързо потъва в мистичното състояние, в което съществува единствено като моление: “Опрости го, Боже, освободи го от греха, ти пое всички наши грехове с кръстната

смърт, опрости греха му, не го изоставяй, не изоставяй делото на народа ни, дай ни Божия подкрепа. Опрости и мене, Господи, че аз съм монахиня, но съм с делото на Организацията, не допускай да се раздвои и разкъса душата ми, дай ми отговора, дай ми силата да го приема.” Очите ѝ трескаво се местеха от икона на икона, опитвайки се да разчете помощ в очите им. “Само твоята помощ, Господи, може да доведе християнския ни народ до успех. Погрижи се за твоите Христови чеда, Господи, молим ти се, закриляй ни! Ведьти народа своего! Вести неговата правда, правдолюбче, въздай ни правда! Опази ни от змийските гнезда на греховете! Бъди с обречения за Отечеството! Богородице, майчице, закрилнице, бъди с него с цялото ти ангелско войнство!”

А Дяконът продължава да строи Организацията както се строи църква, всяка душа - тухличка в църквата на свободата, която вдигаше. Далече от него, монахинята се опитваше с молитви да държи разперен над него Покрова Богородичен. “Боже, погрижи се за него, както се погрижи за цветята в Метеха, които засади, като ги поля обилно. Дай ни това, което никой не може да ни даде!” И пак с молитви вардеше скривалището в Метеха. Навестявах ли ги заптиета, почнеха ли да ръчат къде ли не с приклади, почваше и молитвата ѝ: “Направи, Боже, скривалището невидимо, нека никое чуждо око не стигне до него.” И заптиетата пиеха по едно горещо кафе и си заминаваха.

Трупах се зли предчувствия, разлайваха се като вълчи глутници, когато се дигнаха снежните вихрушки, изтощаваха до крайност монахиня Христина, насочваше тя копията на молитвите срещу прииждащия мрак, те трябваше да пронизат всяка негова частица, за да го разсипят на сажди по земята, та да светне божията светлина.

Къде около Коледа Дяконът се появи в Сопот, колкото да превърне предчувствията ѝ в страх и ужас. Ядоха в къщата на Неда с няколко жени и с майка му, толкова се разядоха, че всяка поиска по още парче от хляба, чупеха къшеите, раздаваха ги на себе си и на Дякона. И тогава от него се чу: “Изядохте ми главата.” Като ужилена скочи монахиня Христина, но той настояваше - сякаш неговото тяло бяха разкъсвали, а не хляба. Не знаели, че ако допълнително след вечерята се яде, то някой ще пострада. “Кой друг, освен аз.” - обяви Дякона и замина за Ловеч. Остави я да води войни със злите прокоби. Молитвата ѝ този път бе почти в несвяст, повтаряше едно и също, проплаквайки: “Да не пострада, аз да пострадам, той - не!”

Когато дойде вестта за залавянето му, бе готова да си скуби косите от мъка, ако не беше обаче сестра во Христа. Сестрите во Христа не са

езичници, те не вият от мъка и не си дерат лицето с нокти, те пребивават в нетленната светлина на кандилцето и само си говорят с Бога, колкото и мъката им да се опитва да ги удуши. Но монахинята, както си беше монахиня, се събра се жените от вечерята заедно с Дякона, за да изпълнят един прадревен ритуал, предхристиянски и чисто езически, ако можеше да помогне, и той щеше да се стори, завъртяха жица на чекрък от три овни, водили три стада, три дни и три нощи въртяха чекръка, думаха, плачеха и заричаха: "Васил тук, та тук!" Късаше се жицата и думането ставаше на плач, много плач се събра, понеже много се късаше жицата от вълна. Жицата от вълна, жицата на живота.

"Не бях достойна, щом Господ не чува молитвите ми, ще се скъса нишката на живота на Дякона и аз, горкана, ще съм най-нещастна, че Господ не приема молитвите ми."

Дълго, незнайно колко дълго беше бдението ѝ след гибелта на Апостола. После още дълго, незнайно дълго се опитваше да се изправи след колениченето. Сякаш самата тя бе разпната, та всичко я болеше кански и не можеше да изцеди капчица сила от тялото си. Но трябваше да се дигне, че народното дело пак предстоеше.

Издигат се, наслагат се вълните от сцени върху фреските на църквата. Самотно пътешества монахиня Христина по вълните им. Отнякъде я достигат сините сияния от очите на Апостола и ѝ просветва на душата. Нищо не е изгубено, той е над цяла България. Олекотено и въздушно е вече общуването им - общуване само на две души. Сънува го, а когато се събуди, пак е в някакъв сън, в който той е все с нея. Душите им са два рида на Балкана, които трептят в маранята и се засрещат. И това ѝ стига. Благодарни горещо на Бога, че ѝ го е пратил в живота - да знае, че е живяла.

ПИСМОТО /НА ВЕНЕТА БОТЕВА/

Спи ѝ се, та две не види. Добре, че ѝ насече дърва, преди да хукне. То пък това печка ли е, ламя ли е, гълта дърва сякаш е бездънна. Из какви Одеси и Молдови се носи, знае ли, на нея ѝ рече Гюргево, Браила... и що още? Гюргево ли беше? Да не вземе да ги забрави... Никога не го е спирала, та сега ли, когато ще смъкват робските вериги. Пък ѝ да би искала, чунким би могла да го спре. Тя се придържа към златното правило - никога да му се не меси. По чуден начин ѝ го внуши още отначалото. "Обичта е едно, делото е друго, ако искаш да сме заедно, дръж на делото, колкото аз." Онова, другото, дето го е във вихър

усукало и завъртяло, е по-силно и от баща и майка, жена и дете. Той ѝ го викаше: "Обичам те, щото си колкото мене свободна, свободна си, щом си бегала чак тук от заробване." Знае тя, че делото му трябва най-много да уважава и да го туря на най-първо място, щото той така е подредил нещата. Който иска да е редом с него, трябва същото да чини. Тръгна, без да се сбогува, целуна нея и децата, пък се повърна пак, "Нещо е забравил", рече си, а той вдигна пак бебето да му сложи още една целувка на бузката. Ами, отроче на месец, как да се отлепиш от него? С много момчета щеше да е пътят му, та да не се отличава от тях, ѝ поиска зимно белъо, щом те такова носили летем, и той - такова. Няма да го ревнува от момчетата, никак, колкото и да ѝ се ще да го изревнува. Бързо да накладе печката. Къде без вода за къпане на бебето? А и пак що пране се е натрупало, отгде се пръкнаха толкова пелени? После ще сложи чайчето. То пък колко ли помогна. Не мигна ноця от стомахчето, а пък нейните клепки лепнат, сами се затварят. Как се намъчи горкото, свие се, сгъне се на две, оригне се, па писне. Защо ли заплаква след оригване, а не преди това? С Димитра не беше така. Но да си каже правичко - с туй бебе всичко ѝ е леснина. Също като с татко му. И раждането бе тъй, додето се зададоха болките, додето се замоли на иконката, хоп, придойдоха водите ѝ и с тях бързо се изсули телцето му, тъкмо като плодче от дърво. И в тоз миг видя как иконката просия, усмихна се Божията майка, комай само иконата бе останала с нея от родния дом.

Я, чакай, пак да се помоли, с бебето в ръцете, "Света Богородице, ето ми рожбата, за нея ти се моля, доведи бързо баща му при него." Колко пъти ѝ е помагала Света Богородица, от какви чакмак-сокаци я е вадила, от които сякаш нямаше измъкване. Трябва да се моли, твърдо да се моли, усеща го по възела в стомаха, свие ли се стомахът ѝ на топка - само молитва може да помогне. Ама и той, с тези слова за отчаяна битка, съвсем я разтрепери, добре, да е битка, ама да не е отчаяна. Хич не можеше да слуша онова, що се разказваше за пламналата България, не издържа на кървищата. "Молим ти се, Света Богородице, доведи ни го жив и здрав. Всички ти се молим най-трепетно."

Иванка тънко, тънко преди и мрънкоти, лошо я свикна все на ръце. Ама пък ѝ е хванала цаката, знае как да я усмирява. Гушне я плътно, увие кожата ѝ със своята, сякаш я повива, топлят се взаимно, пък вземе да ѝ диша носле в носле. Гъдел ли я е, но плачът става на смях.

Щура се между железния креват, масичката, шкафа, уф, този шкаф, все закача някоя книга, ей що вавилонски кули са се натрупали, колкото и да ги подрежда, пак ще са си купища. Такава е теснотия, че синини ѝ

стават по ногите от острите ръбове, ще намери винаги да се блъсне о някоя дървения. Стенният календар за 1876-а на Христю е едничката украса на стаята, на него валчест е ликът на Левски. Като го напечати, Христю я прегърна с календара в ръката, па я завъртя в кръг из стайчето - "Паметна ще е тази година, Венето, в нея ще се сдобием с рожба. А после - и със свободно Отечество! В една само година! Божията година ще е тая, благословена, година на Неговата воля." Паметна година от паметни дни! Как само се струпаха нещата едно върху друго! За нея годината ще е все тази гледка - как писна над нея рожбата, като я тупнаха по гръбчето, как замаха като паяче с ръце и крака, цялото още в слуз и кръв. В таз година се запозна с човечето, което така тайнствено пълнеше утробата ѝ. "Цяло на Христю се е метнало." "Цяло и на тебе - додаде Христювата майка, - ами вие толкова си мязате двамата." Дали пък няма да празнуват и другото рождение - на България? Ако Бог е отредил, освободението ще тупне в скута им като бебето от небесата. Всяко чудо от Него, отгоре идва, така че всичко е възможно. Кой тогава ще е като тях, Христю, дето само туй блънува, къде седне, къде стане. Една рождена година - за щерката и България! Каквото е писано, то ще и стане. "Имаше ли кръв, когато раждаше Иванка? Имаше. А колко кръв ще се пролее, кога цяло царство се ражда! Всеки трябва да заложил кръвта си, за да стане туй дългомечтано рождение!" Ох, плаши я той, как я плаши. А новините, дето идат, все кървави. Той какви страшни Възвания написа, преди да замине. Къде ли ги е занесъл? Откакто го няма, тя и нищо повече не научи. Ами дано, след като кръвта е вече пролята, да не остане всичко само до нея. Да се върне най-сетне от скитанията си, пък да ѝ рече: "Хайде, Венето, стягай се, отиваме си вкъщи, в свободното ни царство." Само да го знае кога ще се върне, че и парите ѝ са на свършване, а и от момчетата никой не наминува като друг път. Ами и те нали са всите с Христю, нали затуй ѝ иска дебели долни дрехи, зимни, "Момчетата такива носят, няма да се делия от тях с летни." Къде ли е трябвало да прошетат с момчетата, кои земи и кои къщи? Тайна, свикнала е, че неин Христю е свързан с тайната, няма място за питане. Затуй все питаше иконката, не него. Никой, и той самият не би смогнал да опише упоението ѝ, в което я постави, откак се срещнаха. Упоение от първия миг до ден-дневен. Някаква занесия я отнесе, та е все във възторг - "С него съм, невеста съм му, божичко, с негово дете се сдобих." Държи в ръцете си Иванка, стиска я и си мисли - "Все едно него люлея в скута си, той вече изцяло ми принадлежи." Където и да му се ветрее пеша, една част от него ще си е при нея. "Никой не се е доближил до него тъй, както аз, щом детето

му е мое дете." Май най-много би узнала за него от щерка му, същото вакло личице, пухкави устица, кадифени очи, големи, големи. Няма да носи детенцето само неговата хубост, ами и неговия език и повестност. Какъв късмет - крушата не пада по-далече от дървото! Подрусува го, шепне му: "Викай го, маминото, викай го, да си иде най-сетне, то тебе ще чуе."

Буйна сила я е повлякла, откакто се съзряха с Христю. Нещата се преобърнаха в един само миг и всичко друго се затъмни. Възпоменанията от онази най-първа минута дамгосаха паметта ѝ, както раждането на децата ѝ. Очите му застанаха пред нея - и, хоп, прегориха сякаш въздуха, подпалиха душата ѝ, в зарево само него да вижда. Сега смисля - тогава душата ѝ е провидяла чедото им, та затуй така прилепна към неговата. "Я, да видим колко дни сме без него." С пръст обхожда числата от заминаването му по Стенния календар. Как ли и майката на Левски тогава е брояла дните? Само хубаво ще мисли, само хубаво да става. Преди да ги е преброила, Димитра се обажда от пода, дето търкаля някакви играчи - толкова и толкова дни. Нали е силен по математиката, веднага е готов с отговор. С Христю се забавляват с решаването на задачи. Киро Тулешков нали така хвали татко му - "Аз без Христю доникъде нямаше да докарам науките. Как ги люпи като семки, пустите му задачи. Все го чаках все да ми налива науките в главата."

Иванка помрънква, ама вече от глад. От дертища да не вземе да я остави гладна. Слава Богу, мляко има доволно. Как бозае само, капчици хвъркат настрани. Вземе да ѝ оцапа коприните и кадифетата. Коприните и кадифетата, дето останаха в сарайте на вуйка ѝ.

Да не бе ги зарязала във вуйчовата къща, сега можеше да повива бебето с копринени пеленки. Като царско бебе в златна люлчица. Само че хич не се кахъри за кадифетата и коприните, достойнството човеческо е на най-първо място. Онези разкоши трябваше да си останат при разкошния живот. Кога човек се отлепя от нещо старо, отлепя се от всичко - като от болест някаква.

Къде ли е той, къде ли е? Как да го стигне, да го помоли най-горещо да се смили и да се връща. Вече не изтрайва, и сама не знае какво ѝ е. Не че друг път не се е бавил, ама топката в стомаха ѝ никога не ѝ е тежала така. Дано неговите трудове му дадат плод. Но опасна е тази негова народна работа, ох, колко е опасна, то само думите му колко са страшни, дето ги и напечатва, а то да не смееш да ги прошепнеш. "Да си свършим сега работата като българи и човеци, пък после що години напреж са - наши са!" "Ще си народим голяма челяд" - размечтаваше се тя, но чудно

- и тогава сърцето ѝ - стегнато, напоследък сърцето ѝ е все така, нещо не е наред, божичко, не е наред.

Ама - всяко зло за добро. Ей, колко харно, че вуйка ѝ тогаз ревна отгоре му - "Дрипльо, нехранимайко, хъш, що чакаш от него!" Не че Христю тогава не го бе наредил във вестниците си. "Само тоя не, кукувица ти е изпила акъла!" - царствено ѝ заповяда вуйка ѝ. "Само той - да!" - викаше си тя в свойственото ѝ упоение кога грабна Димитра под мишница и хукна при Христю. Ами Христю, златна му уста, издума онова незабравимо: "Вземай Димитра и идвайте." Изрече името на Димитра, не го забрави, от туй зависеше тя да го последва. Приемаше Димитра за син! Е, задето Христю воюваше с поповете, колкото и с чорбаджиите-просяци, останаха без поп на венчавката. "Като не им вярвам, Венето, как да им давам власт над нас?" Стана невеста с кум и сватбари - все неговите момчета - с трапеза и игроводи. Милият доктор Странски, какъв усърден кум беше, как искаше всекому да угоди, та на всите да им е хубаво. Как ли я сега одумваха хаджиите на вуйка ѝ: "Два пъти парясница - веднъж зарязала законний си съпруг, сега пък живее с мъж без венчило."

Ох, все туй - "Чакай ме, ще ида и ще си дода", а на нея що ѝ е. Свърши се търпилото ѝ. Ей, бебето усеща тревогите ѝ и то става плачливо. Иванка почва високо да писка, както кога стоте мъжки гърла изреваха в хор: "Да ви е честита рожбата!" Пък може и да ѝ духа от аръльците, ветровито е, объркано време, вятърът денем и нощем дуе, "У-у-у", подперква душата и тя, смръзнала, тръгне да вие с него. Барем Мариола да беше тук, да има с кого да се изприкаже. Така ѝ се падна, така са я орисали орисниците в люлката - да е барабар с мъжете, момчетата са все ергени, тя няма откъде дружка да завъди. Слага трапези, вдига, пере и шие ризи и сетрета, тъпанчетата ѝ ще се пукнат от закани "Свобода или смърт!" И онази омая - с Христю съм! - я обвива във възторзи - мъжките дружини ме приемат за дружка. "Един ден с тях ще тръгна към гибелта си - беше изръсил Христю, без да смисля колко жестоко нещо е изрекъл. - Така че много да ги тачиш!" За нищо не ѝ е нявгаш заповядвал, но тези му думи бяха заповед - с тях съм свързан комай колкото с вас. "Туй е моят народ."

Пролет е, утрот има много лъчи, дето още истински не топят, но тя долавя едно благоухание сякаш е на казанлъшките розови полета. С каруца с майка си и баща си ходеха някогаш от Търново до гюла на Казанлък - да си напълнят дните си насетне с аромат. "Да посетим и тази година градините на Дядо Боже." Ароматът на гюловете облажаваше девичите ръце, що ги откъсваха. Докато кърми е готова да

се закълне, че сеща онова благоухание, уханието на рози, гъсто-гъсто залепили милиони главички една о друга. Кърменето ѝ дава същото онова чувство на благодат, не само млякото ѝ струи, цялото ѝ тяло струи и ухае на гюл.

Тръска бебето на ръцете, а Димитра търкаля топка под краката ѝ, налага се да го прескача. Затуй са били всичките мъки с баща му - да се появи синът ѝ. Всичко в человеческий живот си има смисъл. И цена. Как ѝ присядаха зальците на онази трапеза, струваше ѝ се, че той ѝ ги брои, всичко ѝ беше станало чуждо, и трапезата, и стопанина. Само детето си беше нейно, затуй с него бега. Много беше важно бягството да сполучи, че иначе онзи стопанин-господар, дето за нищо я нямаше, щеше да ѝ отнеме Димитра. "Тази парясница ли ще се грижи за него? Дето нито стопанина си почита, нито свещений църковний брак. Да се пръждосва където си ще, ама синът ми ще расне при мене в къща с имане и име." Ако го нямаше вуйка ѝ, да ѝ даде не само дом, но и закрила срещу силата му, що ли щеше да прави? Топката в стомаха ѝ от страх и ужас ѝ е от тогаз, за пръв път тогаз като гюлле ѝ затежа.

Покрай Христю взе да цени дързостите си години назад. Куража си, дето не търпя онзи стиснат темерут. Къде любов няма, тъй става. Да живееш с някого, пък да броиш дните, уф, още един пропилян ден - кога ще се свърши тази мъка. А какво ѝ говореха другите, и майка, и баща, де седнеха и де станеха - "Такъв късмет ти се е отворил с този заможен стопанин..." Той - стопанин на всичко нейно, ама не на душата ѝ, душата да заробиш не можеш, както тялото. Власт над нея никаква нямаше, само едно голо венчило, що струваше то. Що имаше от богатствата му, щом неволно го наричаше като най-чужд "Ваша милост". "Женски пол трябва само да слуша и почита и път на мъжа да не минава." Хак му е, горделив, затворен като сандък, как му се наложи да се моли. Как смешно си я изискваше от Синода обратно. Питаше Синода има ли жена, няма ли. От Синода искаше да узнае що е намислила законната му съпруга, ще ли му я повърнат или пак да се жени. Мухльо на мухльовците.

Какво се е размислила днес, какво се щурат мислите ѝ из разни къшета на живота ѝ, отдавна скрити-покрити, не намират мира. Заради топката в стомаха ѝ ще е, дири някак да се разсее, та и нея да махне. Камък е глътнала, тежи ѝ под лъжичката, тегли я надолу. Плющят чехлите ѝ самотно като плесници, насам-натам. "Не си прала, не си тъкала, затуй с трън да завъртиш, няма що да закачиш - би рекла майка ѝ. - Къде са чергите ти, къде са ти губерите и месалите, внуците ми така мизерно да отчуваш." Майка ѝ държеше на пълната, препълнена къща. Добре, че не

е идвала, да види в що живеят. Охолен трябва да е домът с доволно количество одаи, охолно устроен живот - то е достоен живот, все туй ѝ набиваха в главата, то и затуй я ожениха за сарафин. Трябват стаи за огнището и за обядване, и за вечеряне, и за гости, и за спане" - редеше майка ѝ в главата ѝ, не млъкваше. Много държеше майка ѝ на вещите и труфилата, най-ненавиждаше голтаците - "Сами са си докарали голотията". А на, какъв зет ѝ се падна, тя и затуй не се мръдна да го види: "Който е стигнал до просешка тояга, няма право да се жени! А хъшът няма право на жена, само мъки ще ѝ навлече на главата."

В стаичката им има едно съкровище и то е на Димитра - играчките, дето Христю му правеше от дърво, а и от старите си вестници - флотилии, замъци, кончета. Кротко ѝ е детето, занимава се, нито ревнува от бебето, нито нищо. А чуе ли го да изрича "тате", сърце ѝ подскача от радост, не го имаше за чужд той, беше си го признал за татко.

Ха, ето що сънува нощя, кой знае защо се сети ей сега, в този момент. И пет минути да е спала, знае що е сънувала. Сети се - онази луна, що изскочи изпод тъмните поли на планината над Калофер. Напъна се коремът на Балкана и роди месечина. Кога раждаше Иванка, кога се замъчи и загърчи от болката, на която беше набучена, пак съзря тази луна как се дига лъскава и кръгла нагоре. Кога луната стигна най-високото на небесвода, Иванка проплака. И ето че същата луна се яви като царица в съня ѝ. Какво ли ще се роди? Сигурно и на сън е мислила за Христю, та ѝ се яви луната над Калофер. Всичко е истинско и право с него, та те са си едно. Какъв забързан и отвеян беше като се сбогува надве-натри с нея, сякаш се боеше от сбогуването. По-чистосърдечен човек от него няма - що му е на сърцето, то му е на лицето. Капчица лукавство няма, ама огън и жупел срещу лукавството - бол. С него станът на живота си тъчеше от самосебе си. Има си тя свой любословец, изучила е песните му, и на сън си ги казва. Нищо, че не знае буквите. В сърцето ѝ са стоплени песните му, с тях повива Иванка на пашкул, с тях ѝ постила, с тях я завива, ей и сега ще ѝ каже за самодивите в бели премени. Татко ѝ говори отдалеч на чедото си, внятни му са словата за чедото им, та то захваща да бръмчи като пчеличка и бързо-бързо заспива. Дал ѝ е Бог човече от най-обожаемий човек. Гледа тя с почуда преселението на душите - нейната и Христювата - в рожбата им.

Вратникът е затуй, за да влизат през него човеци. Няма ли да се отвори пустата му врата, да се хвърли на шията му, да я завърти в кръг с онези силни ръце, с онази гъвкава мъжка снага, да излетят всички лоши мисли от главата ѝ.

А, ето, някой бута вратата, ей ги хората, но защо този плач, този шум до бога? Отдалеко идат човеците, а плачат. Няма го вече Христю, Венето, носим ти вест от него. Писмо ти носим, Венето, но не и радост. Само черна орисия. Намери си края в борбата, невесто, плачи заедно да плачем, дечица са ти сираци. Ама нали е в Галац и в Браила... Ти го мислиш над земята, а той е вече под земята, Венето. Как си мислела - българите ще са в кървав бой, а Христю ще кротува, ще стои и ще си пише. На война бе тръгнал, Венето, с братята си.

Ако тя пиши и плаче, Иванка плаче дважд по-силно. Сдържай се, Венето, заради децата, запри се, Венето, деца имаш, сега само за тях ще мислиш. Що е тегло - напреж е, пази си силата. Озаптвай болката, тях ще уплашиш.

Отпосле дойде писмото от него, когато надеждата я нямаше нийде. Писмо да получиш - каква е радост, само че туй е вест от устата, дете вече нищо не може да каже. Очите й уж се бяха изплакали - сухи, черни ями, целият свят се беше срутил в них. Сълзи нямаше, бе изцедена до капка от скърбите, че го изгуби така скоро след като се бяха намерили. На Горов дал писмото, пък Горова взеъл в зандана, та Странски го донесъл. Боже, чуват ли се какво й говорят. Него като го няма, за какво е всичко? Зачетоха й редовете, че като чу името си и на Димитра и на Иванка имената, че като писна отново, та заплака - "Писмото му тук, него - нийде по земята." И сълзите й пак плиснаха, стоеше като наказана с най-страшна казън - слушаше в треска какво й бе казал живият Христю за последно, дете сякаш е провидил, че жив няма при нея да се върне, затуй тези заръки и любовни клетви. В писмото беше туй, що тя знаеше - след Отечеството той най-много обичаше тях. Можеше ли да мрази Отечеството, че й го бе взело? Тя и гибелта му отнапреж си я знаеше, само се беше залъгвала - от онзи страшен възел в стомаха я усети, дете нищо не можеше да развърже. Тялото й първо бе усетило липсата му, липсата му во веки веков без завръщане и затова сякаш се самоизяждаше. Тялото й никой не можеше да измами с приказки - той е тук или там, ей сега ще тропне на вратата.

Към песните му, дете бе наизустила, се прибави писмото му, и него казваше на Иванка, докато я кърми и повива. Да слуша словата му чедото, да не расте като сираче, да знае, че е плод на онзи Христю, дете втори като него няма.

АКУШЕРКАТА -КНЯГИНЯ
/НА РАЙНА КНЯГИНЯ/

Огъва се кръгът на хорото, извива се златната лента, която като обръч държи кръга да не се разпадне, лентата, образувана от свилена везба по пазвите, над които мазно се стеле бялото мляко на моминските гушки. Очите ѝ гаят тези твърди и кръгли ябълки на девичите лица, ябълки от венеца около лика на Света Богородица, когато се четеше Богородичния акатист. Богородичната ябълка е символ и на нейната професия – ядеше ли булката ябълка, красяла иконата на Божията майка, непременно скоро зачеваше. И така все имаше работа за нея, акушерката. Професията ѝ идва от насладата – от насладата на зачеването, от насладата на първа среща с чедото ти. Гледа хорова на девиците и усеща как кръвно е свързана с всяка една от момите, свързана е тя с тях, ох, как е свързана – с най-интимното – с пъпната им връв. Реже пъпчето и го хвърля на керемидите, орисниците да орисват съдбата им. Толкова много пъпни върви водят към нея и няма как да е различно – акушерката води хорото на нейните моми, ятото същества, разродени от нея. Преди да развие кърпата, дарена ѝ при бабуване, и да поведе хорото отгоре ѝ изливат менче вода за здраве – да е жива и здрава Бабата, че да дарява живот и здраве при бабуването. Плисква водата да ѝ напомни морето от околплодни води, в които плува лодката ѝ и как това море ври от зародиши.

Хоризонтът ѝ – планински вериги от кореми на бременни жени. И тя сякаш е вечно бременна, не само с децата си, а и с чуждите деца. Пръстите ѝ се плъзгат в по устието на пещерата на утробата, там, в пещерния мрак прорастват, дирят невидимите форми, облазват ги, обхващат плода отвсякъде, ако трябва, ще го извият, ще го преобърнат както слънцето, кога играе, но ще го извадят здрав и читав на белия свят, помагат ръцете ѝ на Дядо Боже. Край нея – все по-растящото множество раждащи жени. Занаятът ѝ – сцена на борба сред все по-растящото множество жени. Своеобразна е тя, не за всеки – хванала се е здраво за инстинкта си, той да я води към спечелени битки. Инстинктът ѝ посочва как да запазва силите си и силите на раждащата за миговете на най-голям риск. Изкачва се със стенещата жена по зъберите на болката, сраства се с нея, става с нея едно общо тяло. „Напъвай, виж, ето така, натискай с въздуха, натискай с болката надолу, не забравяй пак дълбоко да вдишваш, въздухът, дето издишваш, ще изтика детето като тапа навън. Насочи и болката надолу, натискай, използвай я и нея, тя да ти е средството да изблъскаш детето навън.“ Оваляни са в едно кълбо на болката с раждащата жена, търкалят се с нея през минутите и часовете. И сред писъците инстинктът ѝ се хвърля стръвно насам и натам и винаги като хищник

знае какво да прави.

Съдбата бе определила тя да се намесва в най-важния час – на раждането. Орисниците така я бяха орисали – да стои нащрек с бохчата с най-необходимото, докато претърча до къщата ѝ поредният близък на родилка: „Бърже...тя ражда!“ „Позапри се, не се толкоз сапикясвай, да не се ражда толкова бърже, кихнеш – и си готова.“ Хуква с галошите, нанизани над обувките ѝ, целувката на калта трудна пуско, залепва тук и там между къщата. Шляпат галошите на Княгинята из бедняшките квартали към жените на родилките. Не се ли усеща и тя бремна като тях? Вечно бремна с чуждите деца. В стаичките от бяла пара едва се провижда, върху чугунените печки млечната пара издува капациите на тенджерите. Жените в махалата отдавна са се научили да приготвят врялата вода, необходима за раждането. Възвират я още докато я чакат. На леглото на родилката са нагънати чаршафите и пеленките за бебето. Някои са свилени, други са с бяла бродерия или с наплетена дантела. Колкото и да е схлупена стаичката, пеленките са снежно-бели, ухаят на лавандула или роза, внимателно са огладени сякаш с ръка непипнати, бели и уханни като мечтите на жените. И после почва нещото, което свива сърцето на всички в къщата. Природата триумфира сред мъки и кръв, тържествена, жестока, милостива. И тя се гмурка в това природно явление, сякаш в самото око на бурята се хвърля. Утробата тегли надолу, сякаш нещо се къса в нея, тя е чуждият човек, който прониква в нея да извади бебето от окоето на бурята, от тези мощни конвулсии на природата. Пръстите ѝ навярно се усещат като уреди за инквизиция, но друг път няма, никоя жена, която ражда, и най-богатата, не може да си откупи мъките. Само неродилите няма да минат през тях, но тяхната болка е най-страшна. Беше разраждала и жени на дипломати, не само на бедняци. „Давам ти половината ми богатство, не – цялото – степенуваше предложенията си жената на чуждия дипломат, – само да ме отървеш от острието на тази болка. Не се търпи, сестро, не се търпи!“ Ако баща ѝ бе останал жив, панагюрци можеха да казват на момите: „Хайде, мини през попа за венчило, сетне през щерка му – да те разроди. Всичко ще дойде от една къща.“

Що години имаше тя напред, все с бебета бяха пълни. Пример ѝ беше една стогодишна баба, която още разраждаше. „Не го резилia занаята, ако и да са ми много годините, ей питай женорята.“ Два бинокъла над очите ѝ бяха очилата ѝ, толкова беше късогледа и толкова съсухрена на стафидка, та почти се мушваше цяла в утробата на родилката, въоръжена с двата бинокъла над очите си – да оглежда с тях дереджето.

Пръстите ѝ бяха чудовищно деформирани от ревматизъм . „Тъй по-добре пипам и хващам – обясняваше – станали са на куки. Като една пиявица се прилепвам към булката и додето не измъкна бебето, не се отлепям. Харно е да вършиш туй, що ти иде от ръки. Да ти река ли как узнах за какво съм родена. При един бунтулук бягахме цялото село в Балкана, навързани като свински черва. И наред път на майка ми и придойдоха болките, взе да вие, че ще ражда. Напъдих дечурлигата, че сите бяха по-дребни от мене, майка ми се разчекна - „Всичко сама ще сторя, ти поеми само бебето.“ И виж ти, нещо хлъзгаво, слузесто, кърваво омаза ръките ми, а аз съм си много гнуслива. Чак като го тупнах по гръбчето и проплака, се извърнах настрани и повърнах. И ако щеш вярвай, в този час, кога повдигнах бебето над корема на майка ми, вече си знаех - „Туй ще върша цял живот, това ще ми е занаятът.“

Райна помни венчетата, които пускаха девойчетата като лазаркини по водата – всяко венче носеше мечтата за едно булчено було и за не една, а много люлки. И тя съзираше над просналите се по леглата жени, които чакаха да ги облекчи, люлката, която щеше да се залюлее. Тя е вечно бременна с чуждите деца. И когато разражда, от стоновете ли, от кръвта ли, наскочват нейните кошмари, преживени наяве. Всички хора имат кошмари на сън някой път, но малко са преживели кошмари наяве. Наскачват бесовете, които я споходиха при въстанието и се опитват да я яхнат и разкъсат. Драци тя с нокти по лицата на насилниците от спомена си. И винаги надвива с победния рев на бебето. Райна изважда от утробите следващото поколение и съдбата на децата се наслажда над съдбата на родителите като нова снимка върху старите. Започва всичко отначало. Всяко бебе на свой ред ще разкаже една уж нова, но всъщност много стара история с живота си. Непреодолимо е любопитството ѝ какво се случва с новото поколение човеци. Всеки път има чувството, че току-що Бог е вдъхнал дух в омесеното от глина човече. Преяла е с чужди съдби Райна и пак не остава равнодушна. И родилките си я помнят не само с душите си, а и с телата.

Благодарността я следва по сокаците като вярно куче. Веднъж разражда една кадъна, която ѝ плати със златен пендар. „Или си много добра, или много добро си видяла от света“ - заключи кадъната на изпроводяк. Тя очевидно не знаеше коя е.

Райна все си мисли, че благословиите на другите я стигаха, те ѝ бяха застъпници пред Божията майка. И ето, че от нея, вечно бременната с чуждите деца, се изсулват едно, че две, че цели пет момчета. Гукат, изправят се на мама соколите, почват да тепат по патешки, люлеят несъразмерно големи спрямо телата глави на мъдреци, те вече ще я

водят, те ще са водачите ѝ. Там нейде напред е пътят им, те го разтварят сякаш с изпъкналите напред коремчета, тя няма да го обозре целия, но важното е, че ги е поставила на техния си път – да облазват бъдещето си.

Ей ги и тази снежна привечер в сумрака на площадчето, превърнато във футболно игрище, търчат с кучето, топката е купчина кал, опашката на кучето е някаква тежка черна метла, която стърчи весело като метла на Баба Яга. Кучето гони не топката, а снежинките, една по една в някакъв смешен танец. На улицата растат децата ѝ, момчетата и осиновеното момиче. „Мама, пак ражда“ - шегуваха се, свикнали на огромната свобода на вечното ѝ отсъствие от къщи. И си растяха от само себе си, източваха се към слънчицето, това, що Господ бе вложил в тях, щеше да се прояви.

Трупат се годините, а с тях и броят на личицата, прогледнали чрез нея. И изведнъж тя вече не е жената на панагюрския кмет, а неговата вдовица. Насилието отново е завряло зурла в живота ѝ, рови го, иска да я остави без почва под краката. Цялата е обрасла с тревата на смирението и кротостта, освен мир и душевно спокойствие друго не жаждаше. Когато си зает с нещо толкова съдбовно като бабуването, можеш само на мир и любов между хората да се надаш. Но ето, че насилието беше черната сянка, която я следваше по петите. Изведнъж подредената действителност се пропукваше и през пролуката нахлуваха бесовете, ръфаха месата ѝ и никакво „Защо?“ не можеше да намери отговор. Бесуването на бесовете, безуването – започнало още в ранната ѝ младост. Преди да бе узнала любовта, бе узнала насилието.

„Любовник ли ти бе войводата, дето ти заповяда да шиеш знамето?“ - питаха я в зандана, а тя още не знаеше какво значи любовник. За народа си тогава страда с болка, по-страшна от края. А съпругът ѝ – защо бе неговото страдание, пребит не от чужди, а от свои. Сега трябваше да разхожда навсякъде със себе си ужаса на представата – любимият ти, съпругът ти, бащата на децата ти е футболната топка за краката на насилниците. Тялото, което си галил, е пихтия, смазана от бой.

Притискаха се плътно главите на сирачетата и вдовицата. Трябваше още повече от преди да търчи, още повече разраждания да поема, деня и нощта, че инак можеха и да останат на улицата. Къщата не бе изплатена. Всяка вечер струпваше кърпите, с които я бяха обдали, вадеше от джоба, скрит в широките поли на роклята си торбичката и броеше левчетата. Това бе мигът на равносметката за деня. Имал ли е смисъл този ден или не, направила ли е нещо за бъдещето на децата си или не. Къщата на Фотекови е била все най-лична, баш в центъра на

градчето. Ако една къща не осигуриш на децата си, що за родител си ти, значи си най-недостоеен. Опоскана или пълна-препълнена се обръща торбичката, търкалят се левчетата, Боже, колко хубаво направи, да си имаме български левчета с образа на български цар. Всяко левче се записва, яденето гледа да събере от почерпките за раждане и прощъпулниците, на които я канят, а левчетата поемат към банката. Сантиметър по сантиметър мери фантазията ѝ колко от покрива над главите им е вече изплатен. Тази толкова българска мечта за покрив над главата, останала от времето, когато са нямали право на свое царство, тогава поне къщата е било тяхно си, българско пространство. Всяко левче беше за дълга за къщата. Нищо вече не се купуваше, каквото си посадиях, туй и ядяха, колкото, толкова. Ако спечелеше къщата, спечелваше бъдещето на децата си.

А през войните парите толкова ги няма, че води децата по улиците и не знае няма ли да започнат да просят. Княгинята просеща?

Бъдещето на децата – как всеки родител се лъже, че го осигурява – с къща, с образование, с възпитание. Отглежда душите, да прогледнат, така да прогледнат, че сетне без светлина да не могат, да се опитват себе си да надскочат в порива към светлика духовен. И не пресмята другата действителност, на насилието, която всеки момент може да пропука и тяхната действителност.

И когато насилието натрошава действителността на децата ѝ, Княгинята вече не е жива да го види, и по-добре. Тя знае само какво момчетата ѝ избраха на прощъпулника. През мъглите на времето затепва първото ѝ момче. Струпват играчки, книги, малкото човече посяга към бащината сабя. „Офицер ще стане, ще пази царщината!“ - доволна е родата, никой от възрастните не се колебае. Най-засмян е бащата - „Военното училище ще го нареди до Легията на Раковски и до четата на Ботев, а и до коня на майка му, под нейното знаме.“ И другите синове перят главици, изпъват крачета, стъпват на своя си път. Къде ли ще ги изведе? Бащината сабя, все към нея протягат ръчици на прощъпулника. Лъска сабята, бляска, мами ги – напред .

Война е, война е вече колко години, що години въртят синовете ѝ пустата-опустяла бащина сабя. Генералщабни академии и Военни училища завършиха, стиска Райна душата си, гледа да я устиска, колкото може по-дълго, та да узнае още късче от пътя им, да е на този свят, та майчица да имат и нейде някаква подкрепа. Душа не се омесва от днес за утре, време трябва всяка във вярата Христова да узрее. Мека трябва да е душата, глава на нея да можеш да положиш, чиста, та прозрачна трябва да е, надалече през нея да провиждаш. След като без

време урониха Петърчо по пътя, дето пак от оръжие загина, тя само трепери от страх за другите. “Майко, смешно е, ние водим хората след себе си, ти искаш нас да водиш.” Сабята на баща им дрънчи сред полетата с чумави по Чаталджа, при Одринската крепост и при Тутраканската крепост, същата сабя сочи крайцера “Хамидие”, който ще се торпедира, очертава бащината сабя бойните полета на двете Балкански войни, а и на третата, вече Световна, дето край няма. Да успее да задържи живота между зъбите си, стиска ги зъбите, да не изскочи душицата от толкова много болежки, че да види поне и най-малкия син, Асен, изучен, не само войната да му е гимназията. Сменят се пред очите ѝ гледките на живота ѝ, все по-бързо се сменят, все по-объркано става всичко, изпуска нишките на съдбите, заплитат се нишките, възлите не може да разплете горкана, пращи главата ѝ от толкоз хаос, което е занаят, няма да е с нея, дано орисниците са знаели добро да орисват.

Отдавна Райна не е на този свят, новата война, Световна, продължава да сипе огън и жупел. И вдига се една част от народа срещу другата, погваде що има нарочени за врагове, синовете ѝ, ах, синовете ѝ, генералите, офицерите с медалите за храброст - и те са врагове, щом са бранили българско царство. Кой тях ще пожали, кой ще се сети, че са чеда на Райна Княгинята, че се посяга на нейното потомство? Или някой точно това и иска - да няма ни следа от някакви си княгини. Сега храброст не може да им помогне, няма го бойното поле, на него да премерват сили, има само блато от подлост, джвака тинята, всмуква живи хора, с хиляди. Единият син изчезва, изпарява се от действителността, сякаш хиляди минават отгоре му и го стъпкват в калта. Другият съдбата го пожалва, отпуска му години, но все в оключение. В клетка го държат заключен от народа му. Има си и смъртна присъда, докато прекарва живот мъченически в лагер. Орисниците са ги обрекли на съдбата българска - каквато съдбата българска, такава и тяхната. Орисии на зли орисници за избраната от народа си за княгиня.

**“САНТИМЕНТАЛИЗЪМ” - СТИХОТВОРЕНИЕ
САМО ОТ ЗАГЛАВИЕ
/НА ДИМЧО ДЕБЕЛЯНОВ/**

Прииждат, газят нозете на войничетата, в самия катран газят, ври катранът в невидимия казан, калта ги всмуква, та едва се отлепят,

катранът на дяволския казан ги е овалял в една обща буца, сякаш буца почва се придвижва мъчително в неизвестното. Но понякога лъч от луната пробива през преизподните на нощта и косата на подпоручика почва да свети като подпалена слама, по-силно и от цигарата му свети рижото на косата му. Иначе в нощния поход ги води светулката на цигарата на подпоручика, лицето му е като лика на луната - не гладко, а с тъмни петна от неравности, сякаш някой бе копал из лунните простори на кожата му, преровено лице или ронещо се - войничетата не могат да кажат. Едно знаят - водачът им е като никой друг - може да ги поведе със стих вместо с команда.

“Чуйте! “Кали-Кали-Калиопа” - с този ритъм зад онази вършина и зад другата ще стигнем, и зад самата война ще се озовем, тя, войната ще е изведнъж зад нас, така бързоноги ще ни стори тази Яворова чудна Калиопа. Оппа-ла!”

Оппа-лато е за някой избухнал снаряд.

“Напред през бохемските нощи на тази чума - войната, щом сме способни да йслужим - напред!”

Саркастичният му смях е неравен като кожата на лицето му, думите му - ярки и негаснещи като връхчето на цигарата му, една от друга, една от друга ги палеше сякаш бяха фитилца на кандило.

“Какво сте увесили нос, когато дойде Голямата грижа, човек изгубва усет за другите, дребните грижи, Голямата грижа изяжда малките, а човек остава безгрижен като младенец, щото на великанката - Голяма грижа що може да стори? Напред, младенци!”

“Да припалим една” -това бе като парола за свързване, но на хептен новациите пръстите трепереха от поредния грохот. Едно селянче от ксантийските села му обяснява сортовете ксантийски тютюн, как се приготвя разсада, как се бере и му обещава щедро една каруца тютюн за след войната. Да си пуши и да си пише. Цялата рота вече знае, че “Негова бохемска му милост е поет.”

То туй си се и вижда - подвий крак под другия, изпружения, та нещо си драска. Да бе тук другарят му Георги Машев, не да се развява като художник на конницата нейде по други бойни полета, щеше да си го изрисува точно в тази му най-типична военна поза. Не че приятелят му не бе го рисувал - полегнал унесен с книжката на някой Верлен до него.

“Неудобно се чувствам, че не съм Ви чел.”

“Ами къде ще ме четеш, да не съм от богатата Перушица, та да си издам сам книга като Константин Гълъбов? Аз съм от Копривщица, онази осиромашалата, в която трън да завъртиш няма какво да закачиш. Освен някоя песен или стих.”

Сопва се ротният, гложди си го нещо.

“Ще напишеш ли нещо за нас?”

“Да бе, като “Под гърма на победите” - да се оризилия като дядо Вазов, аз не съм тефтер на политик, победни думи вътре да реда. А и дядо Боже дали праща поетически прозрения, когато стреляш и трепеш, трепеш този, когото ти е заповядано да обичаш. И той ще ти прати муза да възпееш трепането? Съмнявам се, дълбоко се съмнявам. Дай по още една.”

И огънчето минава пак от едната цигара на другата, а сърцата се топят едно от друго.

“Какво, май на тебе много ти се говори за напъните на човек да се изразява в рими, да не си и ти стихоплетец? Леле, колко сакатлъци са произлезли от сакати рими. Обаче и дивни неща пак в рими са слезли на земята. Фаталността гледа да натопа пръсти в кръвта ни, а ние топим устни във виното на Яворов. Какво рече, ще пуша папириси с ксантийски тютюн? Да знаеш, че и аз имам заслуги, не са само римите, не, имай предвид пред тебе е администратор на македонския лист “Вардар”, лепил съм гербови марки и сам прочия важни деятельности с редакторите съм вършил. Знаеш ли какво е за мене най-печелившото на войната? Ами издължих се на всички кредитори, удовлетвори ги, дето се вика.”

“Брюсова ми обяснява как носителите на гибел били разбойници, о, бедни, наивни Брюсов, защо така ги омаловажаваш, армии са те, без брой и чет, само Георгия Машев може да ги изпише - плесенясало зелено до мораво черно. Как да се потулим от тозо нестихващ огън, трябва при Хадеса да слезем да се потулим от него.” И фасът, залепнал на долната му устна се залюлява: “Добре че сме същества с участ неизвестна. Барем другаря ми Николай Лилив да беше до мене.” Вече бяха в тресавището на боевете на Долна Струма. “Хайде, юнаци, да понесем световното бремe на плещите си! Някакви си пет-шест крачки.”

Това, което войничетата не знаят, е че зад него като развързани навуца се точи една прастара любов, дадена му за изтезание. Болката от нея няма свършване, болката от нея го е приготвила за всички други болки. Окопаването в катрана. Потънали в катрана, може би няма да успеят да ги застрелят. Няколко крачки и могат да са в другия окоп, в другата катакомба, в по-сигурно място. О, Боже, къде е сигурното място за тях и как да изминат разстоянието оттук чак дотам? Момчето, начело на воините от няколко войни, трябва да ги придвижи напред към живота. Тези пет-шест крачки, за които им говореше ротният Дебелянов нямаше

никога да бъдат извървени от ротния, който се опитваше да ги примамва поне до следващия окоп, който непременно щеше да е по-дълбок, по-надежден, който като гнездо щеше да приюти ротата и да я скрие от поривите на гибелта. Но тогава идва куршумът за ротния. Ротата ще продължи напред, ротният остава в ничията земя на Paul, който вече никому не е враг. “Мъртвият не ни е враг” - щяха да прочетат думите му, посветени на някой си Паул в стиха му. Куфарчето му, обвито със сиво сукно, бе малко колкото тухла, в него бяха книгите, които трябваше да са неговия щит на Атила - едно мъничко Евангелие с нещо надраскано отгоре, “Тъй рече Заратустра” в превода на Мара Белчева. В тефтерчето имаше две строфи за лъкатушна Струма, която шуми, под него беше написано - “През едно кристално утро”. Утрото, в което не изгази сред драките в старото лозе петте-шестте крачки до заветния окоп, утрото, в което съдбата го уцели. Имаше списък на пресните му стихотворения, сред тях липсваха толкова, бяха останали само заглавията. С тях щеше да се отчете пред Бог.

Да им беше издиктувал ненаписаните си стихове, щяха да ги запишат - всеки има моливче за писмата си за вкъщи. Защото куршумът е улучил думите, от които беше изтъкан. Войниците ще напредват без него, ще дирят онези преди дни поникнали стихове, отвени като сламки, изгубени по пътищата на войната. От тях в тефтерчето му са останали следи - като дракулка от нокът - заглавията, стихотворения само от заглавия. “Отчуждение”, “Рупел”, “Сантиментализъм” - отмерват ритъма им войнишките ботуши - “Походът”, ах, походът след нея, въжержницата война, “Срещи и разлъки”, срещата с живота, разлъката с него. “Докато аз пописвам, тя, въжержницата продължава ли, продължава да пише черни знаци по челата” - говореше нейде вече от недостижимо далече ротният.

Съвсем налудничаво в следващите дни и месеци очите на ротата шарят по разкъсаната земя, пред тях се мерзелят снежинки валящи от самия въздух - летящите листчета, откъснати от тефтера на поета. Някой от ротата ги окуражава: “Те хортуват сега нейде в небето, нашите небеса не са едно, а много и са пълни, препълнени със стихове на поети.”

Там нейде напред в годините стиховете от мукавеното куфарче се размесват с любовните писма, завърнали се в бащината му къща вместо него. Донесла ги е закъснялата му с десетилетия любима. И тихо шепнат любовните писма в тишината пред старата икона: “Да, тази мъка бе любов.” А едно заглавие на изгубено във войната стихотворение бе обобщило станалото чрез сарказма Димчов към собствената личност: “Сантиментализъм”.

ОТРАЖЕНИЯ /НА МАРА БЕЛЧЕВА/

Когато го среща, всичко е вече приключено за нея. Изречена е фразата: “Светлината...” Светлината, която тя не може да пусне. И Пенчо е угаснал.

Тишината е настъпила, пълна и окончателна като захлопната врата, вратата не може да се помръдне. На дъното на океана на тази тишина е, под натиска на тонове вода. Една тъжна русалка със зелени коси.

Когато той се появи, тя не помнеше от кога не бе чувала гласа си, замлъкналия. Среща го нейде, почти не го вижда него самия, но забелязва, че Алпите започват да плуват като лилии, които можеш да обереш. Беше като нея съвсем сам, достъпен и разсеян. Очите му бяха така прозрачни навярно от съзерцателност. Не натрапваше нищо, дори разговор, сякаш я канеше просто заедно да помълчат и погледат - гледки бол. Като че ли се бяха събрали да медитират заедно, да стапят материалните форми и съзнанието им, успокоено, да се простира като заскрежен блясък до хоризонта.

Чувствата се плъзгат усмирени и укротени - нищо не може да се направи. Каквото Бог е отредил, това ще е.

Искрящите му меланхолно очи я отнасят някъде надалеч по тези блестящи изчистени пространства без точно да знае къде. Едни искрящи очи на един северен човек. Тя вярва, че душата ѝ е така мирна, защото няма какво да очаква. Любовите са уронен в нозете ѝ пролетен цвят - първата любов, семейната, любовта на вдовицата към този, когото няма как да върне, голямата любов, любовта - откуп за всички земни нещастия. Сякаш няма неизживяна от нея любов. Пърхат пред очите ѝ фреските на живота ѝ, вече недостижими, взели течните форми на спомени. А спомените толкова напомнят на илюзии - никак не можеш да си сигурен, че нещата са били точно така. И те като илюзиите са нещо несъществуващо, нещо дете не може да се докосне - бяла пяна, разтворила се в марањята на небето. Тя се движи в халюцинациите им като лунатик. Остава ги да минават през главата ѝ, без да посяга към тях, без да ги оформя според желанията си.

Досега реалните хора за нея бяха далече по-бледи от спомените ѝ, той е първият, чийто силует се напълва с кръв и плът. Роден му е езикът,

който я допусна така близо до себе си, че тя започна да твори чрез него. Един чужд език, който я осинови, показва ѝ замъците си и скъпоценните си градини, а сетне я заведе, той, чуждият език до родния, за да се опита да изрази при превода себе си. Пророк нарича тя българския език. Пророк на свещени тайни. Един пророк може да изрази всичко. Може би този чужденец е извикан в живота ѝ от самия Пенчо, от неговите немски Пантеони, за да намери думи за метафизиката на самотата. Самота, която с него не е самотна. Разбъбрила се самота. Както човек, който внезапно проговаря гладко на чуждия език.

И изведнъж изскачат нейде от дълбокото в нея Малвида фон Майсенбург, Лу Саломе, та дори и храбрата принцеса Каролине фон Липпе. Силуетите им са застинали сред дърветата, между които двамата бродят. “Няма унижение в любовта” - заявява Малвида и хуква да преследва нищо неподозиращия млад поет. И някак същата тази неосъществена любов се трансформира в майчинска към повереното ѝ като икономка и детегледачка дете, така стръвна и страстна, та предизвиква бурна ревност у бащата, самия Херцен. Нежността ѝ към революционерката Малвида идва от нейните собствени интимни бунтове за независимост. А тези отвратителни, подли писания за грозотата ѝ, как може една възвишена душа да се приема за грозна, какъв капан е външното оперение, крилцата и перцата определят личната ти битка за щастие. А щастieto не е празна дума, то казва кой ще държи ръката ти, когато призовеш светлината в падащия вечен мрак. За Лу Саломе щастieto е постоянно състояние, към Ницше изпитва само възхищение, докато неговото е страст. И все пак - доколко са обвързани възхищението и страстта и толкова ли е ясна границата помежду им, и не минават ли въртеливите движения на чувствата едно в друго? И имат ли хората понятие откъде струи всичко и дали те не са само отглас от предишни съществувания?

Говори ѝ се, за пръв път от толкова време ѝ се говори. А той я подкрепя в стъпките ѝ сякаш е прохождащо дете.

Тъй рече Заратустра, да видим какво рече Заратустра. Заратустра, зора, заря, Зороастър. Четат заедно текста на Ницше и нейния превод, той повтаря окръглени българските думи, без нищичко от тях да знае. “Аз май се влюбвам - казва, - в езика.” И ето, че тя се е засмяла. Успял е по незнаен начин да освободи усмивката ѝ, усмивката, която така дълго бе арестувана от чувството за безнадежност. Едно чувство може да е ключар не по-малко надежден от затворнически надзирател. Успял е да я улови в мрежите си и да я извади като златна рибка. Разбира ли той що е сторил? Под пластове чернотия, така твърда и непрогледна, че

можеше да се реже, извади една ненужна сякаш никому усмивка. Опипват мускулите на фразата, така че да се отръска от ненужното и да се разпредели енергията ѝ равномерно по цялото ѝ тяло. Всяка фраза е повод за някакъв разговор, без капка патетика, някакво налучкване не само на думи, но на взаимно разбиране. Не само траките и Платон са вярвали в това, но и някои от ранните християни, утеха намира в тази мисъл, ако и да е само илюзорна утеха. И изведнъж пак се намесва полско-руската муза на Ницше и смесицата от Фройд и Ницше в нейните възгледи. Произнесена е думата “муза” и няма връщане назад. Дума донесла ѝ толкова огорчения, изречена от тълпата. Музата, която се е вмъкнала не само в живота на Пенчо, но и в творчеството му, за да си осигурява, “присламчвайки се”, безсмъртие. Но не, ние ще я разобличим придворната дамичка, за да не си наиде място у дома. Все старата история с Венета Ботева.

Двамата са попаднали на Острова на блажените и блаженстват, обитатели на любими текстове. “Damit das Gesprach in die Tiefe sinkt”, тя трябва да проведе първо разговора със самата себе си, нежно и деликатно той неусетно я води през това, което е сънувала, измисляла, изживявала, а над тези нейни джунгли плува окуражително луна, така че и дивите животни са с цвят на луна, а цветята раснат по дърветата, а ябълките се разтапят в устите на змии, забравили да съскат. С него могат да си измислят нови биографии, да избират днес да са един, друг път - друг обитател на Острова на блажените. Тя бе “тълмачът” на думите, произнесени на чуждия език, и унесена в тази занесия не забелязваше как мъката ѝ отстъпваше крачка встрани, за да даде място на протегнатите към нея шии на камбанките и на маковете по пътя ѝ, да ги съзре или просто да усети аромата им.

Лутаха се из горите, които можеха и да са техните гори с Пенчо, горите край Лугано. Разхождаха се заедно, мълчаха заедно и пустотата се стопяваше под стъпките им, ведростта обемаше цялото пространство и те не можеха да ѝ се противопоставят. Из алеите се залутваше образът на Пенчо, но бързорекият Пенчо от щастливите им дни, не грохналият изведнъж старец, уязвен до най-дълбоката си същност от последния си престой в България. И радост проблясва за няколко мига, че си е спомнила нещо скъпо. Сънищата на живота ѝ ги следваха и тя беше благодарна, че ги е опазила и след като светът ѝ се беше разрушил. Те пускаха хайвера си и от тях се излюпваха нови сънища. И тя отново се усеща закриляна от балдахина на слънцето, от стражите на дърветата. Нещата, които бяха зад хоризонта на тъмата, сега ставаха видими. С нещата прииждаха и думи, които сега сякаш бяха най-сладостни, когато

осъзнаваше, че не ги е изгубила. Камбанка, жълтурче, дива циклама, прецъфтял люляк. Плавно танцуваха цветята около топката на земята, за да ѝ припомнят каква нужда имаше от това, което виждаше и да разбере, че бе във вечно движение заедно с тази топка под краката ѝ. Заслушваше се и ѝ ставаше ясно, че тя сама бе пърхането на цветята и на птиците и че езикът ѝ, и той бе от тях. За да бъде внимателна към него като към едно цвете. Пълнеше се с лъчи и се сгряваше, изменчива като играта на светлината и сенките. Сякаш крилете на птиците бяха отворили спуснатите ѝ за осезаемото клепачи. И уплахата, че никой не е като нея, край него изчезваше. И с охота се впускаше в новооткритото си убежище на думите, прекосяваше реките му с полюляващите се тръстики, упоени от неџа, умиваше съзнание в буйните им води и вече нямаше нужда от деленето на “преди” и “сега”, всичко бе само сега до следващия миг със следващото сега, поело теготата, импулса, вибрациите на цялото ѝ минало, което бе самата нейна оголена кожа. С нея човек и да поискаше, не можеше да се раздели. И зората на Заратустра грееше из българските пространства.

Сутрините обикновено бяха слънчеви и ги използваша за разходки. От гърдите на земята бликаха копнежи и сила, пространството ставаше интимно и неповторимо, от еленови зовове дърветата се полюляваха като еленови рога. Те самите звънтяха от светлината, небето излъчваше нежни отблясъци и партитурите на светлината, светлината на Пенчо изписваша хармониите си в душите им. Галена и огладана от светлината, тя усещаше тиха наслада, сетивата ѝ я възнаграждаваха за това, че беше жива. Гледаха да не нарушават мълчанието си, да не остават драскотина върху гладкостта и прозрачността на светлината.

Думите идваха следобед, когато обикновено валише. Светлината първо ставаше матова, а после изтъняваше до сиви воали, под които шуртеше дъждът и носеше възбудените миризми на бучиниш, пелин, на лишей и животински бърлоги в стаята ѝ. Към плискането на дъжда се прибавяше музиката на Бетовен и Бах, която напираше зад челата им, оркестърът беше вътре в тях, дирижираше думите на Заратустра. Зороастър. Ор - злато, астра - звезда, златна звезда от астрала. В текста беше цялата им неувереност и уязвимост, страховете им се засрещаха и те забиваха още по-упорито очи в буквите сякаш изписваша някакви свещени мантри. Беше му определила ролята на суров цензор за превода си. А руменината, внезапно изникнала на бледото му лице, го издаваше, че никак не му е лесно в тази му вменена роля. “Та той е по-крехък и от мене - отбелязваше изненадано съзнанието ѝ. И едно дълбоко съчувствие към него, към нея, към всичкото минало, към всичкото

бъдеще я оставяше без дъх. “Ще се чудиш, че и това го има. И това.” Текстът беше подбрал паметта им и тайните им. И си споделяха без глас мислите, които при четенето се избистряха като вода в менче, а те не смееха да се погледнат. “Само не фойерверки” - отмятаха неприложимите изрази. И знаеха, че истинското напрежение помежду им ще насити с творчество и превода. “Не толкова експресивност, той само привидно презира човешките страсти. Знаеш ли, че твоят Зороастър е живял в Балх, в Бактрия, населена с българи. И ето че изваждаш с този превод от кладенеца на времето българската памет от Бактрия.” Споделянето на текста се превръща в споделяне на спомени. Срещаха спомените си, както се организира среща на живи хора. Малката Мара изчезваше из уличките на Севлиево и никой нямаше власт над нея, катереше се по жужащи от пчели овошки и отгоре наблюдаваше неговите походи из зелениясалите от влага северни гори, в които навярно някъде се ветрееха спасителните плитки на Рапунцел. Заратустра, Зороастър, Бактрия, саките, Буда, санскритът в българския у Раковски, настанили са се в зорите на една древност, в нея олтарите на Зороастър са и олтари на трако-българите. “Учителят на Ницше - Роде, пръв се занимава с езика на траките. И Хегел прави признание, че духовното им царство е омагьосващо.”

И текстът ставаше все по-безценен за тях двамата, понеже го пишеха с душите си. Чрез него ставаха все по-достъпни един за друг. Понякога самият той сякаш пречеше да бъде записан на другия език, докато не беше достигната дълбинна точност. “Никога не съм мислил, че “Тъй рече Заратустра” може да звучи така съвършено на чужд език.” Възторзите му предвид пълната му “Ahnungslosigkeit” от чуждия език можеше да предизвика единствено смеха ѝ. Така целта му беше достигната. Върху олтарите на Зороастър гореше вечната *la bellezza*.

Понякога със смесени чувства на страх и неумелост оставаха текста с дни на мира. Тогава се впускаха в дирения на други проявления на *la bellezza*, тъканта на *la bellezza* бе по-чувствителна от която и да е друга тъкан и трябваше да бъдеш настроен да застанеш лице с лице с нея, за да преодолееш булото, хвърлено отгоре ѝ, да пуснеш мислите си да странстват из нея. Преравяха пространствата, чието предназначение беше, да я излагат на показ. И ето - Густав Моро! “Пенчо го ценеше много, той сякаш бе рисувал неговия Остров на блажените. Казваше - “Понякога картините му са като зрителна измама, не знаеш има ли ги или не, нарисуваното не остава в рамката, то се рее из въздуха. Както “Тайната вечеря”, тя пък и заради избледняващите цветове. Един ден Леонардо ще си вземе обратно цветовете и ще остави човечеството без

нея, за да я търси в спомените и представите си.”

И скоро “Тъй рече Заратустра” вече сякаш не принадлежи на Ничше, а на тяхната странна, крехка, отдадена на красотата вселена.

“Навярно и той долавя мислите ми, както аз неговите” - Мара тръпнеше от картината, която се появяваше като кошмар пред зора ѝ. Виждаше го да облича шлифера си, да вдига яката му срещу вятъра и дъжда и да се сбогува вежливо, много вежливо, стиснал томчето на Ничше в ръка. Което не биваше да се случи, щеше непременно да се случи, защото от двамата - Ничше и той, Георг Адам - по-верният ѝ беше Ничше. “Много са ми жарки тези зороастрийски и тракийски олтари - чуваше го да казва на сбогуване, - трябва да помисля”, улавяше и равномерния ритъм на отминаващите му стъпки, една по една, една по една, все по-далечни, все по-недостижими. А тя ще остане на прозореца, вкаменена като разтерзана фигура на Роден.

Но все още времето не се е преместило толкова далече, тя все още може игриво да разгръща томчето и да търси нещата, които биха били важни за него, поредната главоблъсканица, поредната игрословица. Томчето бе увито в плат и бе приятно да го докосваш. На лавиците бяха малките томчета със златните букви от първите издания на Гьоте и Шилер, които бяха купували с Пенчо. А настроението им сякаш зависеше от текста, той бе съвършен диригент, той вдигаше и сваляше палката и сякаш той ръководеше моментните им чувства. И самото томче се превръщаше в олтар, в който клокочеха пламъци към небето, а те двамата бяха пленени от гледката. На бюрото бяха струпани томчета с литературна критика за него. Едни се задавяха от възторг, други го наричаха вулгарно чудовище. “Не, само не този привиден хаос на вечните противоположности” - той се опитваше да се държи като провинциален учител, само и само за да я спре по пътя към неправилна стъпка, опитваше се да обуздае някоя нейна суета, която можеше да измести истинския смисъл. Макар че истинският смисъл беше понякога тъкмо в неяснотата, която не биваше да се разбулва.

Вън някой развърза торбата със стоте вятъра и те хукнаха да чистят небето. “Виж, виж в кой момент превеждаш тази фраза, тъкмо когато слънцето пак се търколи над главите ни и изпи набързо мъглите, появили се от дъжда. Чуваш ли кълвача как дълбае тази фраза?” Изведнъж вятърът се усилва, а дъждът се превръща в ледени искри, под ледените искри много скоро гората се заскрежава и се превръща в ледена гора, която звъни. “Ничше отстъпи място на Айхендорф. Някъде между кристалните дървета се провиждат коледните светлини на Fachwerkhäuser.”

Преди да си тръгне и да се стопи в светлината въвн той произнесе неясната фраза, че ако зависело от него, никога нямало да си тръгне. Но тъй като не зависело нито от него, нито от нея трябвало да се сбогуват. Миговете на доближаването на духа им си останаха да висят в стаята като ледени висулки и стаята се превърна на приказна пещера с фосфорециращи сталагмити и сталактити. Нямаше вече нужда да излиза от нея. Те продължаваха да искрят и да издават мелодичен звън като доказателство, че миговете на близост са само мигове в една пустота, която е непреодолима. Тя остана да чака светлината. Ако се перефразираше Ницше, най-важното в едно приятелство отначало не забелязваш, сетне пък сетивата го изкривяват, най-сетне може би го забравяш, както целия свят, който се отдалечава от тебе.

ЗМЕЙОВА СВАТБА /НА ХУДОЖНИКА ИВАН МИЛЕВ/

“Ще нарисувам България цяла целеничка - със змейовите ѝ сватби, с Айхинорите и манастирите ѝ, с вградените души и с крилатите, само моля не ме занимавайте с никакви болести, особено мои, ей сега ще пия един чай и ще стана.” Катя е втренчила взор в него от стенописа и го наблюдава строго, а сълзи се ронят от очите ѝ. “Какви са тези сълзи, защо са?” - пита се наред бълнуванията си и му се мярка някаква строфа от някакви негови стихове “Нощта вилней и сетната сълза отрони.” Македонската носия, в която е облечена на стенописа му, е по-скоро пластове време, оцветено в цветовете на древността на тази земя. Другата Катя, истинската, е чародейката до него, която непременно ще закърпи пробитата му лодка, за да не прииждат в нея черните талози. Богомилските билки къкрят на печката, парите се издигат като дим на отлитащи души, през парите очите ѝ лилавеят, а тя самата е направена от парченца цветно стъкло, които блещукат с най-изумителни нюанси. Заканва се със смешно извити устни: “Ще изсмуча отровта, дето се е загнездила в тебе.” “Дай косите си. Дай твоите дълги благоуханни коси.” Ще се обвие с тях, ще се изгуби из джунглата им, ще си направи люлка от лъчите, които ги пронизват. Ще го грабне с косите си и ще го отнесе в дълбините на морето при песните на сирените - нейните песни. Слуша я и през парите се провижда майка му, която го загръща в овчата кожа, когато си бе наранил крачето. Докато лежеше пред затворените му очи се стрелкаха зигзазите от везбите и чергите, които тя тъчеше, съчетаваха се зигзазите, кръстчетата и ромбовете в съвсем нови фигури, пейзажите, създадени

чрез тях бяха най-дивните, които бе виждал. “Ей сега ще стана и ще ги нарисувам, каквито ги видях.” Само че каненията изобщо не са в състояние да вдигнат това нефело тяло. Защо е тази болка, защо е това страдание, когато е най-щастлив? “Господи, върни ми празника в сърцето. Илия казваше “Моят народ има поминък в ръцете и празник в сърцето.” Искам си празника, щом съм с любовта си, празникът ми се полага, не черни клетви на черни прокоби.”

“Ще ме направиш вечен с билките си. То аз съм си и вечен, ей през каква война минах и оцелях.” Докато го изрича, започва да заеква, споменал е войната и веднага се е върнал мигът, в който гранатата удари до него, от тогава му е заекването. “Ти отдавна си вечен” - целувката ѝ е с дъх на чародейни билки. Катя - чародейката, Катя-Хигия, която го гали със снопчето целебни билки или богинята, която чака тракийския конник от мраморните плочи да се върне от пътуването в отвъдното да го увенчае с венец. А с Катя можеха въобще да не се срещнат, ако бяха запазили часа на срещата си пред “Света Неделя”, защото тъкмо тогава куполът на ‘Света Неделя’ гръмна. Уреченият им час бе там, тъкмо във времето на взрива. “Е, това сме двамата, Кате, експлозив, онзи гръм искаше да ни сплаши, но ние сплашване не знаем, по самодивските поляни смърт няма.” Все още изпитва почуда, че тя влезе в живота му. Понякога има усещането, че Катя просто продължава да се разхожда из изложбената зала с картините му, където за пръв път се срещнаха, наблюдава картините му и живота му от времето преди нея с очи с разширени зеници сякаш е взела опиум. Нямаше нужда да ѝ разказва живота си, тя знаеше сякаш всичко и далеч по-надълбоко бе вникнала в неговия живот от самия него.

Зениците са ѝ винаги така разширени, придават ѝ вид на човек, живеещ в постоянна унесеност, сякаш са се разширили, защото непрекъснато се учудва на това, което вижда, и май това, което вижда, не е от този свят. “Най-обичам да съм под цъфналите дръвчета на Мъглиж и Казанлък - казва, - цветовете им са сякаш разцъфнали от самия въздух.” “Обичам и гардении” - споменава уж между другото и с думите си ги пренася двамата във Венеция. Върху тежките зелени води със зеленото на Веронезе се плъзга лодката им и в нея лежат гардении, протягат шии към южната светлина между сплетените им ръце. И онази Ана Пашова, в която се бе влюбил безумно и нещастно някога, сега се е превъплътила в нея. Няма нужда да виси с отчаяна глава под прозореца на Ана, от който капят капките на пианото, музиката го залива всеки миг, тя извира от Катя, в образа ѝ са всички предишни любови, но сега в нея станали до една щастливи и осъществени. Оказва се, че онази

гардения, която слагаше някога в лодката във Венеция, е била предназначена всъщност за нея, трябвало е време видението ѝ да се материализира. Всички изречени любовни клетви, всички любовни писма са били за Катя, само че Катя тогава се бе още скрила зад някакъв ъгъл и го измъчваше с играта си на криеница. Образът ѝ е бил разроен в жените, в които се бе влюбвал, но той не бе подозирал, че всъщност тя е била зад всичките му жени, че нейния образ е гонил през конвулсиите на годините.

Тогава на изложбата си я позна по екзалтацията в очите ѝ

- и тя живееше в пространствата на поезията, разляли се из картините през векове и хилядолетия. Съзря Катя и с нея горящите им като свещи пръсти от собствената им Змейова сватба, пръстите се сливаха чрез пламъка. Златоперестият змей и змеица, които му бяха по-близки от всичките Ренесанси, от които трябваше да се учи в специализацията си в Италия. Змейове, проснали се по покривите на романски и готически катедрали, допълзали от смуглите Индии на Захари Зограф. Очите ѝ бяха събрали светлините на всички кослесници на Слънцето, зарите на изгревите и залезите му от средновековните икони, но на свещите и кандилата. Когато стана негова изцяло, чак тогава ѝ показва стиховете си. Чрез тях искаше тя да усети какво е изпитал в първия им любовен миг. Мистиката - без нея ни изкуство, ни разговор струват пет пари. Катя му стана жена, защото бе чистата мистика. Никога няма да разбереш как изрича нещо и след пет минути то се случва. Или как ти чете необезпокоявана като някакъв фокусник мислите в главата ти.

Мистичната връзка помежду им може да сравни само с тази между Фани и Чавдар. Много обича "Марионетките" на Чавдар, в тях надничаша сякаш окоето на Гео, а по геометриите на пространствата, по ритъма на ъглите и кръговете могат да се нарисуват серии картини. Нищо, че са геометрии на големия град, те пак са геометрии на неуловимото, онова което е зазидало човека в себе си, а той дори не подозира. Зазидан е човекът в неуловимото като онази булка в Павловия мост край Казанлък.

В безумното желание да каже някому нещо рисува. Може би светлината от картините ще достигне празните хора по паветата и ще ги изпълни, може би тя ще им спомни изгубените поля на детството. По софийските улици прииждат овцете от Балкана, овцете на баща му и на Захарчо - бял каменопад. Овцете, които сам е пасал. Пасенето на душите. Водят ги овни със златни рога, които са излезли от приказките. Те са онези овни, които могат да изведат човека от долния свят на горния. Как да възседне и той овена, та да спре това потъване надолу и надолу.

С Катя са се приютили под стряхата на изкуството, изкуството им е дом, затова стените на жилището им са от видения, виденията в стенописите му. Крачат издължените им фигури като от църковни стенописи, като онези етруски статуетки с крака на жерави, гласът на Катя ги издига в транцеденсталните облаци, в тях няма мускули, месо и плът, а само дух, димът на духа ги е създал. Една целувка и те оживяват, раздвижват се в неznайни небеса и се засрещат със сънищата им. С Катя си е осигурил живот сред сънища - такъв, какъвто винаги си е мечтал. И героите не можеха вече без музиката, те живееха от ритъма. От Петко Стайновата музика те бяха плъзнали по стените на Стайновата къща в Казанлък, от Катиния глас се появиха образите по стените на жилището им. Сега ритъма на образите поддържа гласът на Катя, той е инструментът на който свири метафизиката. Катя видя стъкленото му сърце на паважа, не го стъпка с обувки, не го подритна, не го отмина, както се беше случвало преди с неговото злощастно сърце, тя го бе вдигнала до своето, бе го гушнала като птиче, очакващо защита. Сега е в защитата на музиката ѝ и нищо лошо вече не може да му се случи. Нямаше вече нужда да се отказва от сърцето си, нямаше защо да заклеявява бляновете си, нямаше защо да се обвинява, че не живее в реалния живот, точно като него и Катя живееше в нереалното, което се оказваше най-мощната тяхна реалност. С нереалното изместваха огромните кухи пространства на черната нужда, на страданията и ежедневната пошлост - нямаше как те да ги достигнат в нереалното на сънищата им. Върховете на пръстите им все така както в първия миг горят като запалени вощеници, гаят се с тях, обещава си вечност. Картината, да я нарисува, има още малко да пипне. Защо трябва плътта да е силна, за да може да се изрази духът, не може ли без тази пуста слаба плът? Трите фигури, които рисува напоследък - жена, мъж, жена - са една верига, изкована от един любовен порив, само поривът е насочен все към този, който тъкмо в тебе не е влюбен. Една редица от влюбени, една редица от търсеци и пред всеки влюбен е забит флагът на самотата - каква по-голяма самота от самотата на отхвърления? Нещастieto любовта ти да е безплодна, никой да не я иска, с това и животът ти да изглежда ненужен. Мистиката на залутаните души, обвързани с чувства, дошли незнайно откъде, прилепнали към хора, за които те нищо не значат. Някога чак когато разбра, че Ана Пашова е влюбена в друг, чак тогава донякъде повярва, че той няма шанс. До този миг все се опитваше да се убеди, че любовта им не е невъзможна, затова я обсипваше с писма и цветя, страх го беше, че ако спре, ще изгуби някаква искрица надежда да я обърне към себе си, да не вижда все

отдалечаващия ѝ се гръб.

“Ела. Над хладните ти аз обятия
Безпомощно глава да прислоня.”

Някогашните му стихове изплуват със струята от боите. За какво е била всичката тази мъка, голямото туй терзание? Как можеш да отклониш някого от пътя му, когато орисниците са го орисали да крачи по друг път? Как можеш да се пребориш с обричанията, излезли из устата на орисниците? “И пак образите ти са затворени в някакъв стъклен сандък - чува Чавдар Мутафов да казва, - това са икони, обърнати към себе си. И ти самият си такъв, не може човек да отгадае при кой змей и в кой ритуал си в момента.” Какво знаят за картините му другите? Те бяха нарисувани много отдавна - в стиховете му. Привиденията си улови първо в стиховете си.

“Горящи факли - две черни очи,
замрежени в къдрави коси,
две сияйно светещи очи
съзирам.”

Съзирам, съзирам.... Съзряното чрез душата - как точно да го изразиш? Затова не може да разбере защо другите художници рисуват от натура. Когато рисуваш това, което е пред тебе, не изключваш ли всичко невидимо, което е вътре в предмета на рисуване? Със състудентите ходеха на пленер, хвърляха се да рисуват лакомо другарите му, а той самотно и безплодно стърчеше, не докосваше четка. Но сетне в квартирата колко сладостно беше да извади чрез четката това, което душата му бе съгледала навън, наскачваха неща, които и сам не бе подозирал. Затова обичаше и поезията, пред белия лист не си закотвен с нищо непосредствено видяно, на белия лист може да се утаи всичко, което се е пръкнало в душата ти, а ти нио най малко го очакваш. Четяха си взаимно стиховете с Добчо. Сродна душа, със сродна участ бе Добчо. “Ходех на колене да коледувам, белки ме вземат за дете, че да докопам и аз някое орехче и курабийка, такъв глад беше.” Пишеше стиховете си на данъчни бланки, беше чиновник и издържаше братята си. Когато единият се за жени, взе му сватбен костюм назаем от шефа си. “Рисувай, ще го пуснем в “Хризантеми”. Най-висша цел - публикацията в “Хризантеми”. Старозагорското списание с Марангозов, Гео, Дечко, Смирненски и негова миолост, Иван, което се появяваше за брой-два, което означаваше, че първо отнякъде са изплували от небитието пари. Парите не бяха за ядене, дори не и за пиене, а винаги и само за хартия и печат. Като се сети само как Добчо се люлееше опиянен по старозагорските улици и заговаряше всеки срещнат. Не беше опиянен

ни от пролет, ни от любов, не и от пиене, беше туберкулозен и алкохол не лизваше. Опиянен бе от изложбата му. Изложбата, това за него бе магическа мантра - Изложба, нещо извънредно, пред което целия град трябваше да зареже хлебарниците и колбасарниците си, за да се юрне и съгледа невидяното - нови картини. Този път събираше публика за неговата изложба в къщата на колегата му по стихове - Иван Мирчев. Бляскаха очите му, устата му не млъкваша, пяна излизаше от тях - "Насам хора, ела, Българийо, да видиш себе си. Синът на овчаря е нарисувал стадата, поляните, овчарите и момите им както никога досега." Вярваше си Добчо и продължаваше да избутва черната грижа чрез стиховете, които ситнеше на гърба на данъчните бланки. Така щеше да си мине и живота - напред с всеки стих срещу черната грижа. Той не дойде в големия град. "Иване - викаше му, - що чиниш сред острите ъгли на бетоните, сред фабричните комини и марионетките на Чавдар? Това за тебе ли е? Ти трябва да яздиш на бял звездочел кон сред вилите-самовили. А вилите-самовили са по Бузовград, по полята с рози по казанлъшкото поле. Този бетон и сажди не са за тебе." Знаеше той текстовете на Чавдар, и Марангоза, и Гео, ама тъй - дума по дума. Колко пъти го бе хващал надвесен над нечия чужда дума. "Защо сега точно нея е турил. Е, верно, не съм поет като него, но не бих я сложил. Виж колко сме различни човеците, щом можа да ме изненада, значи е голям поет. Дали и аз мога някого да изненадам, но пък Сведенборга казва...." Сведенборговата мистика му беше родна почти като Геовите стихове. Мнозинството ставаха поети в името на своите стихове, той бе станал поет в името на чуждите стихове, сякаш само за да се доближи до кумирите си. "Себе си нивгаж като кумир не виждам."

Наистина - що диреше в тази софийска преизподня? Що - изкуството и Катя. Сега му е ясно защо Катя измести всички женски образи в живота му. Та тя му бе най-големият съучастник във фантазиите. А фантазиите му бяха най-скъпото, най-жизнено необходимо. Без вили-самовили, змейове и юди с какво да живее - с паници и тигани ли? А Катя не е само жена и само любов, Катя е като него, като Добчо, Гео, Марангоза и останалите. Тя също живее чрез фантазиите далеч от ужаса на живота, може да му изпее всяка картина, както той може да нарисува някоя нейна мелодия. Светът вибрира в гласа ѝ, като орфеевата лира гласът ѝ обединява животни, дървета, цветя, облаци, луни и слънца и в любовните мигове те са с тях. Из всички небеса живее тя и може с един само глас да ги изрази. Двата са се настанили наред сънищата и фантазиите и знаят, че това е истинският живот. А другите не го знаят и затова могат да са толкова жестоки, опитвайки се да изблъскат някой от

неговото място под слънцето. Те с Катя не мерят с аршин мястото под слънцето, те могат да разкажат за Слънчовата колесница и за Слънчовата женитба, могат да усетят експлозиите на слънцето, могат да изразят огъня му с глас и с четка. Тя не е просто в сънищата му, тя сама му създава сънища, раздухва ги като жарава с обжарени устни, разцъфва в лилаво, розово, синьо с цветовете на перуники, камбанки и макове, топва се като Златка Златното момиче в реката, дето веднъж е златна, друг път синя, меко се плъзга като змиите в ръцете на жриците от ритуалите, краката ѝ тракат с нальми като с кастанети. Още когато се пръкна на този свят, чувстваше, че човек може всичко да понесе само чрез фантазиите си.

Целува го Катя, устните ѝ са така студени, че го втриса, “за минало недей ме пита, а дай премръзнали ръце”, ръцете са лед, устните - също, а той хлътва във времето на кошмарите. Бучат брътвежите на бълнуванията му. Влачи се кой знае защо с разранени колене и дърпа количката със зеленчуците, “Ще се развалят проклетите, а пари за други нямам, защо не купуват? Купете, купете!”. Насред улицата дрънчи с тавите Марангоза, калайдисва и се провиква “Най-сетне пак съм назначен на работа, калайджия, кой като мене.” Реди някаква поема, която е според него калайджийска. Добчо и той е до него, чете свои стихове, написани на данъчни декларации, а от листовите се ръсят числа. “Не бива - вика чиновникът Добчо и се опитва да събере числата - ще ме уволнят.” “Мене тъкмо ме назначиха, калайджията ме взе на работа” - радва се Марангоза. Черната грижа маха приятелски криле, а под крилето ѝ се е свил Бешков като коришка и драска карикатурите си. “Илия, махни кожата си от мене, задушаваш ме” - моли в бълнуванията си той. “Как знам, че бълнувам?” - чуди се. И някакви прожектори осветяват сцената, сноповете му прорязват мозъка му, о, как боли, като черепът на Гео боли, а сцената е хлъзгава и без дъно, как да се закрепят декорите му, къде? Марионетките на Чавдар се блъскат една в друга, разпадат се на ръце, лакти, колене. Облаците се откъсват от земното притегляне и се залутват в небесата, първото, второто, седмото, няма никакъв изглед да се върнат някога. Прииждат сирените и го целуват по кораловите устни.

МАРКЕТКА

Вилите в Чамкория нямат нищо общо с барачките на Ардашлъ, с които са свикнали. Всяка година летуваха една, че и две смени в дървените

барачки на Ардашлъ, събрани около масивната тухлена сграда на столовата, в която властваше вездесъщата управителка на станцията на Горското леля ти Шинка. Тя се грижеше освен за всичко друго за неизвестен брой кокошки, снасящи навред яйцата си по поляните, децата бяха в непрекъсната помощ в събирането на яйцата. Но и кокошките се бяха научили, че на Стръмната поляна нямаха работа, че там бе пързалката, по лъскавата трева те се спускаха с парчета дъски като с шейни чак до устието на дерето, от дерето нагоре бе "гъбното стопанство", поето изцяло и единствено само от летуващите в Горското - колонииите на миришещите на кайсия раздиплените шапки в жълто и оранжево на пачия крак досущ като крака на невидими патици, плъзнали на разходка по склона, на овчия нос със слугещата му повърхност, който се береше само когато хептен друго нямаше, и на сърнелките с упойващия дъх на шума и с напръсканата си кожа на кошута, тях ги беряха с чували, ако беше благодатна година, и ги печаха заедно с картофите на вечерния лагерен огън, който палеха старите опитни планинари. Най-ревностният от тях бе зетят на управителката, артист, колкото и добър артист, толкова и безхитростен, народен човек, с набито тежко и късо тяло и с голяма глава, той пееше на децата родопски и планинарски песни, като с подobaващ замах цялата компания завършваше вечерните огньовете с планинския химн: "Да видиш що е катерач, та да ти дойде чак до плач." Най-хубавото беше, че се събираха година след година едни и същи хора, това бяха семействата на работещите в горските стопанства на Русенско, Смолянско, Пловдивско, Софийско и децата си знаеха, че отново там под дебелия бор в началото на Стръмната поляна ще се съберат и Пенко, и Нети, и Лула, и кой ли не още и отново ще обзавеждат свои си наблюдателници в муфлонските клони, които не се огъваха дори под дебелия тела и на най-големите дебеланковци. И игрите си продължаваха от лято в лято, в безпредела на детството нямаше никакво значение дали си на пет или на десет години, важното бе, че бяха безгрижни и изобретателни поданици на държавата на фантазията, което им даваше сигурността, че така ще е всякогаж, а детските им влюбвания в поляните, в бора, на който бе вързана люлката им и който ронеше отгоре им червеникави люспици, бяха по-трайни от влюбванията на възрастните, та ги вземаха за вечни и нямаха никакво намерение да напускат някога тази си своя територия.

Тази година обаче Пелеви летуват в Чамкория. Червеното лице на бащата от мрежичките на капилярите, червено като цвекло, блажено се

усмихва - най-сетне Рила, след толкова дълги години на болест - Рила! - Рила на неговото студентство, която като дядо Вазов бяха покорявали тереплийски с магарета за багажа и с някой местен човек за водач, седмици драпане пеш, за да видиш лилавите чела на върховете между разветите коси на мъглите от покрива на света, за да усетиш как някаква сила го подрежда и държи изправен този свят, което чувство в града никога не го спохождаше, защото в планината отпаднаше всичко, което бе преграда между него и това мистериозно нещо, което човек наричаше просто природа, за да не умува по-нататък много-много. Майката бе отново недоволна, след целогодишно слугуване и работа по две норми не ѝ

се переше със студена вода на чешма вън, не ѝ се щеше да се тъпчат четиримата в една стая и да се чуди как да скланя децата да влезат в столовата, край която минават със запушени носове, защото там се готви предимно овнешко. Чамкория е чужда за двете момиченца, няма гъби, защото навярно не знаят къде са, няма поляни за пързаяне с дъски, само черни и мокри борове, под които зъзнеш, а и тук те изглеждат прекалено големи - десет и дванадесетгодишни за такива начинания като пързаяне с дъски, докато възрастта в Ардашлъ наистина нямаше никакво значение, не би им пукало, защото там бяха техните поляни, които бяха техни, откакто се помнеха. Добре, че поне и тук имаше лагерен огън. По-голямото от двете сестричета вечер след вечер се курдисваше най-отпред и без никакъв срам изнасяше рецитали от Ботев до Дебелянов. Срамежливостта му навярно изчезваше, защото нощта скриваше публиката пред очите му и то декламираше на самия огън, който прашеше като възторжената му душа и му се струваше, че искрите на огъня се подпалват от самите думи на любимите поети, които хвърляше във въздуха: "О, Шипка!" - и ето ти нов рой искри, разпукващи се в гладката тъмнина, за да изпишат запетайки от блясък и да се посипят отгоре им.

Вилата, в която сред горски работници и още две летуващи семейства, им е отделена една стая, е шарена, със завъркулки, с вестибюл и колони пред него, нищо особено общо взето, освен че е била вила на министър някога си. Ако имаше нещо забележително в нея, това беше горната тераса, от която човек можеше да се убеди, че наистина министри бяха обитавали някога курорта - масивните търбуси на порещите тъмната зеленина вили, някои с кръгли като люкове прозорци бяха строени с фантазия и с пари тъкмо за вили, някои от тях в типичния алпийски стил, сгради, които да радват окото, не някакви начукани на две-натри временни дървени летни обиталища. Летливото детско въображение бе

обсебено и от беседката в двора, с дърворезба, покрита с розова и синя боя, приличаше на каляската на Пепеляшка, зарязана от нея под борове в дванадесетия час. Важна беше тази беседа, под сапфирените и сенки можеше да си измислят какви ли не истории, ако имаше обаче деца за това и ако възрастните не чаткаха там цял ден белот. Налице бяха само двама братя и някаква какичка, всичките те вече гимназисти, други деца - никакви, може би там в другите вили, но те бяха там нейде зад зеленината, тук всяка вила си беше оазис за себе си, не като Ардашлъ и тъгата им по Ардашлъ бе неимоверна, защото им беше известно какво изпускат там, докато тук се влачат на безкрайни разходки из мрачните алеи на почти пустия курорт, застроен с такива дълбокомислени сгради. На всичкото отгоре на излизане от курорта една голяма област с гора, със сгради, с река бе заградена и табели оповестяваха, че е забранена зона и че се стреля без предупреждение, баща им играеше ролята на екскурзовод - там някога живял последният български цар/ "Цар! - ликуваше въображението на децата. - Ако имаше с кого, сега щяха да играят на принцове и принцеси в царска гора.", а сега се ширел онзи клоун, за когото цяла България измисляше вицове и децата си мислеха, че той се явява на екрана, за да направи поредната смешка, та на другия ден да има нови вицове.

Двете момчета в наличност бяха много интересни с дълги лица и дълги носове, единственият им недостатък, който биеше на очи, бе, че не бяха вече деца и че не се отделяха от родителите си, едни такива плахи и затворени, те двете се виждаха принудени от курортната скука, която за първи път опознаваха, да вземат меланхолично участие в тези семейни разходки из пустия курорт и да слушат истории за времето, когато той бил най-кибар от всички летовища, "Какво бе летовището на Чичовски, провинциална история, ако там заниманията бяха варене на сладка, тук се подготвяше българската политика, хърт - някой Мерцедес, шофьорът отваря вратата, а вътре я депутат, я министър, добре, че дядо ми бе народен представител, та и аз имах достъп до курорта във вили на познати, и пари да имаше човек, нямаше къде да отседне тук, то си беше затворено общество." Гимназистката беше по-висока от всички летуващи, включая и горските работници, мъже, жени, тя стърчеше над тях зацметяващо и обувките и бяха 41 номер, косите и бяха подрязани на венче около светлото ѝ с някаква много тънка кожа лице, а косата ѝ - кафе с мляко, рееше се свободно по гладкото ѝ високо чело, падаше постоянно пред очите ѝ и момичетата ѝ предложиха от своите фиби, бяха готови да ѝ заемат, заради прическите си на опашки, носеха цяла торба фиби. След като обсъдиха веднъж завинаги външността ѝ, те

установиха, че безспорно най-хубавото в нея бяха сините сенки отгоре и под очите ѝ, дори я бяха питали да не би да си ги рисува сама с молив за гримиране, от които очите ѝ изглеждаха бездънно дълбоки, "фатално дълбоки" - уточни майка им, която със свойствената си общителност веднага привлече девойчето към себе си и по часове в боядисаната в светлорозово и убито синьо беседка, под висналите дървени ажюри слушаше разказите му за Карловия мост и Вацлавские намести, за Латерна магия и Храдчани. "Разказвай - молеше я майка ѝ с наивния си замечтан поглед, не изпускаше тя ни една възможност да помечтае сред тежките си дни, изпълнени с болести и неимоверни усилия за изкарване хляба с непосилните норми. - Освен ей тъй, из горите мъжът ми никъде не ме е водил, до една Румъния не съм ходила, а иначе от Прага имам снимка от миналия век, свекър ми е учил там, обожавал е Дворжак, аз колкото и да съм немужикална, пак се нося по Вълтава, когато го слушам, Прага, която е златокована, но от музиката става течено злато." А Маркетка живееше в Прага, какъв шанс да си в една смяна с някой, който живее толкова далеч, момичетата бяха във възторг, те бяха виждали твърде малко чужденци, можеха да ги изброят на пръсти - съученичката им, гъркинчето, което учеше и вечер в гръцко училище, рускинчето, с което си разменяха писма - "Мило непознато другарче", жената на чичо им, австрийската, която живееше с чичо им в Австралия, която разправяше все за безброя от зайци там, който им изяждал реколтата. При всяко идване австрийката страшно гневеше майка им с "подаръците си" - стари дрехи, "Откъде накъде ще ни обижда така, сякаш сме просяци, та ще ѝ обираве старите парцали." Сега си имаха приятелка от Чехословакия, ама че късмет, любопитството изостряше момичешките сетива, почнаха да я оглеждат, как се облича, как се държи, откриваха "шик" и в широките ѝ пуловери, и в начина ѝ да се усмихва предразполагащо, сякаш е готова да употреби цялото си време само за тебе, да говори тихичко и да не се натрапва с лекия си чужд акцент. А като я разпитваха за игрите там, в непознатото, откриваха въодушевено, че те бяха почти същите, Маркетка бе готова да ги учи на "Пътни знаци", все едно години вече по хълмовете на Пловдив и по поляните на Ардашлъ не бяха се изучили най-майсторски да кроят неща, да чертаят подвеждащи стрелки, стрелка след стрелка да угаждаш вярната посока, страхотно е да си откривател и събирач на неща като Мечо Пух, особено ако те са вкусните превкусни чешки бонбони от чист шоколад, шуплест като аерото и с пълнеж от бадеми и уханен крем, такива бонбони българите можеха да си купят само по време на панаира, пред чешката палата

ставаха цели митинги за сдобиването с тях.

Непрекъснатото детско следене даде резултат, бяха установени всичките ѝ навици, но и несъмнената ѝ връзка с Ники, по-големият от братята, направо си падаше по него, а те си го бяха заплюли за себе си, за едната или другата от тях - нямаше значение, той приличаше на герой нашего времени, имаше един такъв кавказки мъх по бузите и казашки очи и можеха да си въобразяват, че те са княжна Мери, и двете, докато той ги ухажда. Само че той си позволяваше да ги зарязва насред разговор, който те се опитваха най-възпитано да водят. Заради него си бършеха носовете само с носните кърпички, не си гризеха ноктите, а той хукваше без извинение след Маркетка, която пък напук на двете сестри излизаше все без родителите си - снажна и тъмна българка и рус и ефирен като русалка чех. А дънките на Маркетка бяха страхотни, в България такива по никакъв начин не можеше да намериш, пуловерите ѝ бяха от камилска вълна, каквито да ги купиш на ръка не струваха по-малко от една заплата, и то хубава заплата, не като на баща им, чиновника. Маркетка и Ники като истинска двойка се разтакаваха по подгизналите от влага пътеки, хлъзгави от боровите иглички, шептяха си нещо едвам различимо, нещо много лично, което не беше за чужди очи, от което всички трябваше да разберат, че двамата си бяха от близки най-близки и, моля, схващайте ни като едно цяло. Момичетата ги следваха на разстояние, аранжирайки преследването си ту като бране на ягоди, ту като събиране на шишарки за подпалки на печката. Стигнаха ли до " любовната алея", както я нарекоха децата, те започваха да се целуват, мислеха че са невидими ли, що ли под мантиите на елите, забелязаха, че Ники най-безсрамно пъха ръцете си под пуловера и, ето защо тя носеше все широки пуловери. Още първия път, когато се върнаха, разтреперени от откритието си за момчешките ръце под вълната на пуловера, двете поръчаха на майка си да им оплете широки пуловери като на Маркетка. На следващия ден пък поискаха бански като нейния. Тя се бе изтегнала на тревата зад беседката в ослепително оранжев и изрязан бански, кожата и бе не по-малко копринена и сияеща от него, та момичетата все гледаха да я пипнат, уж случайно, да се уверят в невероятната и гладкост, на всичкото отгоре тя пулсираше, сякаш се усещаше биенето на кръвта под нея. Струваше им се, че сега, когато вече знаеха как изглежда голото тяло на Маркетка, са станали много близки с нея, гъделичкаха я с тревички, а дори веднъж едната от тях бе притиснала розови устнички към тялото и, нейде под плешката и, чехкичето лежеше по корем и детето направи необезпокоявано това, което му се искаше - целуна я и толкова. Тя от нищо не се

притесняваше - нито от разголеността си, нито от мъжете в беседката, закачаше се с децата, смееше се и се забавляваше прекрасно. Ники, разбира се, беше до нея, само че неразсъблечен, усмивката му не скриваше тържеството му - ето, всичко това е мое.

Двамата сядаха понякога в бирарията в центъра, за която бащата се бе изказал, че това е капанче, което означаваше, че непременно трябва да се избягва, както всички други скъпи заведения, построени специално за изпразване на чиновническото портмоне, което той храбро пазеше. Още първия път, когато двамата се промушиха между масите и си намериха пейка срещу слънцето, ей тъй да се припичат, изпружили крака и подложили на лъчите му неприлично доволни лица и да си пийват шейк с ягоди и сладолед, те забелязаха, че Маркетка плати сметката! Наистина, бяха чували, че май всички страни са по-богати от България, но пък момиче да плаща сметката беше не само неприятно, но и неприлично, колко пъти им го е казвала майка им, но тя го правеше, значи - ето как можеш да си купиш мъж. Минаваше им дори мисълта - навярно ако ние можехме да го водим по кафенета и бирарии, той щеше да целува нас. Колкото и да им харесваше лицето и, държанието и, изобщо цялата Маркетка, не можеха да и простят скуката, отворила се във ваканционните им дни. Вярно, оставаше свободен по-малкият брат, но той, въпреки хубавите си по момичешки черти не ставаше за ничий герой с инатското си мълчание - истински "борсук", колкото и да се опитваше да го събуди човек. Освен всичко друго, Маркетка хич нямаше право на любов с Ники, защото тя си имаше вече приятел в Прага, сама му се бе изповядала, а те бяха изслушали изповедта и, скрити в храстите. Тази изповед смая сестрите, и въпреки тайнствеността на подслушването, едната бе отронила бая гръмко "О-хо, става интересно." Маркетка обещаващо, че като се върне, ще признае за новата си любов, та с Ники да започнели "начисто". Въпросът за приятеля бе извадил Ники от равновесие - значело ли това, че сега докато тя не му била казала, че ходи с него, между тях двамата нещата не били сериозни. Напротив, бе отговорила тя възбудено, а след всяка дума имаше целувка - всичкото било така, както си го били говорили, но трябвало да има яснота, непременно яснота, наистина да не си вземат грях пред него. "Така - казваха си момичетата - ние си нямаме никого, а госпожичката се шири с две любови." Ники беше притиснал Маркетка до един бор, а тя в паузите от целувките му разказваше нещо смътно и протяжно - Че на, тя бора не успявала да го почувства така, както дъба, изобщо широколистните дървета, особено дъба заради наъбените като със специална кройческа ножица листица и , разбира се,

заради жълъдите с гладката им като лед повърхност и с онези изумителни сякаш рунтави шапчици ужасно и допадал. По едно време съвсем записано тя изтърси, че някога навярно била дъб и пак на дъб щяла да се превърне, ето, Пенчо Славейков как ги знаел тези работи, стройна се калина вие и явора, чехите нямали такива стихове, навярно заради стиховете тя се чувствала повече българка, отколкото чехкиня, и ето сега и любовта и я теглела към България.”Ти, ти какво дърво искаш да си?”- Питаше го съвършено сериозно.. Въпросът и после децата си задаваха една на друга, и двете си оспорваха калината, никое дърво нямаше такива червени гроздове, а и според песента, на калината бе осигурен яворът. От дочутите тогава думи ли, от скрибуцането на боровите ли, от прилива на ледените ветрове, донасящи искрици от преспите горе ли, децата все повече се замисляха и сякаш детското в тях се смаяваше, изчезваше. И все повече неща ги измъчваха - лунният блясък въвн, представата за слетите устни на двамата, ръцете му, издуващи пуловера и отвътре, зловните думи на единия от почиващите софиянци, че всички чехи били развратни, защото се имали за Запад и ето сега от слободия какви ги вършели.

Маркетка освен че обикаляше капанчетата сама с момче, на което плащаше сметките, ходеше през ден на пощата, за да си говори с онази мечтана чужбина, в която бе учил дядо им и която според момичетата бе красива като пепелника от чешки кристал у дома им. Този ден случаят беше извел двамата братя с родителите им и - как иначе - и баща им по посока на хижа Ястребец - Мусала, а оттам пък са видни "безкрайните граници на България", стихотворението и децата го знаеха:

Защо ми искаш тайните?-

каза гиганта стария:

- Изглеждам аз безкрайните
граници на България."

Не ставаше въпрос за земните граници, баща им бе обяснил, те наистина са крайни, ограничени, а за другите, границите на духа. И сега, когато бе чул маршрута, баща им си бе стегнал раницата, въпреки натрошеното си от инфаркти сърце, той от всичко друго можеше да се откаже - месо, цигари, но от планината - не, слагаше нитроглицерина под езика и се хвърляше към върлото, което го влечеше така, сякаш то му бе домът. И той бе поел пак по един от маршрутите, на който беше "пипнал" единия от инфарктите.

Целият ден Маркетка беше изцяло тяхна, играха на карти, на гоненица под капешите борове с капки от вчерашния дъжд, шариха си с ножчета

борови пръчки, после обходиха тайнствените вили наоколо. Маркетка нахвърляше някакви образи на госпожи и господа, на магьосници-котараци и дърти вещици, докато оживи всички сгради с истории, после огладняха и се отправиха дружно към стола, купоните и на излетниците бяха у тях, та можеха да си хапнат и по две порции. Следобеда майка им, кой знае защо, се сети за старата си тиранична заповед - от два до четири сън, легнаха си като малки деца, а се събудиха едва на мръкване, леле, изпуснаха деня, в който Маркетка им принадлежеше. Като се появи под кобилищата на входа, Маркетка им махна нетърпеливо - хайде, на пощата, после аз черпя. Вече ги беше черпила, как можеха пак да приемат, да не са Ники, беше им купила не обикновена вафла или кифла, а истинска Гараш торта, почти черна от изобилието на какао и шоколад, докато Гараша на майка им бе по-воднист и някак без вид, тази бе толкова стегната и красива, че приличаше на къщичка от шоколад, която те ядаха с унесеността на Хензел и Гретел. Тялото на Маркетка бе не само дълго, но и извънредно гъвкаво, сякаш бе без кости и можеше да прави неща, които никой от тях двете не умееше, без усилия се извиваше на мост, с отскок се премятеше във въздуха и намираше пак с двата крака безпроблемно земята. По пътя към пощата от време на време тя се хващаше за оградите от ритловици и се премятеше, ей тъй - просто се въртеше като перката на Карлсон, сестрите само трябваше да държат портмонето и и дъвката и, не биваше и да я разсмиват - да не се задави, че един път и се било случило. И те и двете искаха да опитат, особено по-малкото момиче, напращяло от здрава набита пълнота, "Дупе само за щипане! - възхищаваше му се Маркетка и разнищваше тайните на успеха - ето, от този момент нататък се оттласваш, залюляваш се, стегни мускулите де, така", с по-голямата виждаше повече зор, тя не намираше изобщо сили да се вдигне сама и ако се завърташе, то бе само благодарение на силните ръце на Маркетка, която не се уморяваше да вдига дългите и крака, стегнати в ластичен панталон, и да подкрепя дупето и да не висва обратно преди да се е превъртяло.

Стълбището на пощата взеха на няколко разкрача, кой колкото може, те бяха сигурни, че ако Маркетка решеше, каквито джонгали имаше, щеше с един разкрач да се озове горе, този път те не влязоха с нея, иначе много им бе интересна тази чужда реч, която ни на немския, ни на английския приличаше и която Маркетка така сладко усукваше зад къдриците си, виснали напред над лицето и и телефонната слушалка. Сестрите останаха да подскачат във на дама, лепка веднага си намериха, а нямаше нужда от разграфяване, след като плочите бяха така добре

очертани от тревицата между тях. По едно време им омръзна, а здрачът, който обгърна и тях, и почти кръглата поща, и нагорнището с вилите зад нея, бе изтъкан от мразовит въздух, а Маркетка още я нямаше и те надникнаха през големия прозорец към помещението, в което цял ден гореше лампа. И какво да видят - залепената за телефонната слушалка Маркетка висеше като обесена на нея, веднага разбраха, че се разиграва вътре нещо необикновено, бузите и огнено лъщяха, по тях се търкаляха стъклените топчета на сълзите, отвън цялата сцена се схващаше без шум, но Маркетка отваряше и затваряше уста, говореше ли, говореше и те начаса схванаха, че трябва да да влезат при нея, да я отделят от тази идиотска слушалка, иначе тя никога нямаше да млъкне, задържаха я от две страни, както бяха направили с майка и преди време на един банкет, когато се бе опитала да танцува с друг мъж, а не с баща им. Дърпах я, докато слушалката висна без ръката и, пощаджийката внимателно я сложи на вилката, те вадеха от портмонето и левчета, които изобщо не стигаха за колосалната сметка, "Ние ще донесем остатъка, леличко, нещо се е случило, а тя е чужденка, нищо, че знае и български", "Лесна работа, аз ви зная и в коя вила сте, гледайте сега нея да успокоите, "Ела, моето момиче, - пощаджийката взе да маже лицето на Маркетка, в шепата си бе изсипала водата от стъклената чаша на бюрото и, остатъка в чашата и го подаваше като сама и държеше чашата, от хлиповете тя обаче само се давеше, нито капка не можеше да поеме.

Вън беше се съвсем мръкнало, а мракът в Чамкория бе така плътен, че с нож можеше да го режеш като балканското кисело мляко, уличните лампи бяха много раздалечени една от друга, а само под тях въздухът бе видим като късове гланцова хартия, по която се търкаляха същите стъклени топчета като от очите на приятелката им. Тя ги обгърна с двете си ръце в прегръдка и подгонена от ужаса си се втурна да ходи и да разправя бързо-бързо, ставаше дума за цели камиони войници руски, немски, какви ли не, и българи, да, и българи, "Как ще гледам сега приятелите си, какво ще прави сега майка ми, българката?" - отново и отново хлипове и гърчове. Имало редици танкове - "Нали знаете какви са гъсениците им, ето гъсеници минават върху Ян, върху любовта ми, приятеля ми Ян, Ян на моите години, по гърдите му се изреждат гъсениците на танкове, чехите се катерят по тях и хвърлят цветя, а войниците стрелят, и българите, запомнете - понякога Маркетка минаваше на чешки и тогава вече смисълът на думите се оттегляше, но Ян беше приятелят и, онзи пред когото щеше да се изповядва, ето я сега и затова плачеше - Не те ли изоставих първа аз, та затова се случи това с тебе?" И българските и думи не бяха ясни на момичетата - как така

войници по улиците на Прага, война ли имаше и как така ще стрелят. Бяха изтръпнали, от толкова много руски филми знаеха какво е война. По едно време Маркетка ги притисна съвсем силно към себе си, та чак раменете ги заболяха, отгоре им и върху ромбовете на шотландския и пуловер гъсто тупкаха сълзите и - " Щом има български войски, може българин да е застрелял Ян, представяте ли си? А и да не е бил българин, все някой от танковете, превърнали тялото му в пихтия, е бил български. " Краката и вече не ходеха, а тичаха, та те двете едва сварваха да поддържат темпа, чрез прегръдката си накрая просто ги влечеше. Тя изтрополи по стълбището, залитайки, а момичетата се свиха край майка си и напрегнато се ослушваха какво става горе, очакваха сякаш сълзите и да прелеят от прозореца, сума ти време стоновете не преставаха, а и те двете ревнаха. Майка им шептеше, че не бива да се тревожат, че в живота на човек има и трудни моменти, то нещастieto по хората ходело, не по гората и тези, дето са пратили войничетата, са за убиване, колко години вече разсипвали България и нямало отърване от тях, ако не били дошли те на власт, баща им нямало да е болен, малко ли е да ти вземат всичко и да те изритат и от работа, ето ходят и на други народи да вредят, постепенно гласът и ги отнесе. Децата бяха решили да будуват цялата нощ, а и в стаята никой не заспиваше, всичко се бе променило така изведнъж, нито Маркетка вече беше щастливата чужденка, на която всички завиждат, нито те бяха щастливите безметежни деца, светът се беше разширил, цяла Чехословакия беше влезнала в него, но беше станал - бррр! - толкова страшно място за живеене. Бяха цели слух, улавяха дъха на земята, въздишките и в пропукването на боровите клони. "Ето нещо, което никак, ама никак не може да се оправи - мислиха си момичетата - и колкото и да не искаш, в един момент вече си бор, а не момче, никой не те пита, бор или там някакво друго дърво, но не човек." И при самата им мисъл за това шумоленето на боровите иглички спря, спря и пропляскването на крилете на нощните птици, стана глухо и студено, и разтърсени до дън душа от тази твърда, всепоглъщаща тишина, приличаща не на покой, а на разпад, децата ревнаха едновременно - не искаха да стават борове, нито те, нито пък приятеля на Маркетка, нито който и да е, плачеха за убитото момче, за Маркетка, за Ники, за себе си, ревът им бързо ги изтощи и те най-накрая заспаха в ръцете на майка си, която бе легнала между двете. По-голямата сънува как играят с Маркетка на пътни знаци и как са скрили Ян от приятелката му, а после обаче забравят къде са го скрили и никой, ама никой не може да го намери.

Семейството на Маркетка бе заминало рано-рано на другия ден, без да успее да се сбогува с курортистите, а голямата част от тях и без това бяха на Мусала. Като се върнаха, Ники изгуби цялата си кръв като разбра, че Маркетка я няма, нямаше нито писмо от нея, нито поне адресът и. Мъжете си приказваха, че със сигурност им се види краят, щом са си позволили международни изпълнения, не било 56-та, та да мачкат хора по улиците, ами жалко било за избитите и че пак България са я забъркали в мръсотия.

Така бързо и злощастно си отиде тази ваканция, отнасяйки сякаш със себе си детството им, вече в училище оглеждаха съучениците си с невярващи очи - значи някой от тях можеше за секунда да изчезне, тъй просто - няма да го има и се питаха защо учителите им разясняваха какви ли не дивотии, а за това никой не говореше, сякаш се случваше нейде в пространството извън живота или бе толкова малозначително, че не си струваше да отделят време за него. И защо ли никой от учителите не отрони и дума за Чехословакия, и защо ли след битките отпреди толкова века не им се казваше нищо за битката на танковете срещу мирните граждани на Прага? Децата бяха написали писмо на Маркетка, нямаха адреса и, но пък знаеха името на гимназията и. Вътре бяха написали: “Маркетке, татко каза, че тези, които са пратили българските войничета в родината ти, са окупатори на собствения народ. Значи, няма какво да ги броим за българи.”

НОЩНА ПТИЦА **/НА ГРАФИКА ПЕТЪР ЛАЗАРОВ/**

Вземете нещо беззащитно - пчела, дето жужи и ви буди от сън или пък не - щурецът нейде под обувката ви, чиято песен можете да стъпчете, измислете нещо по-беззащитно и от стръкче трева, за да си я представите. Косата ѝ се къдри чак до петите ви, кичури черни и диви, глух шум на вълни се носи от нея. Горе съвсем от високото се вкопчват във вас смокините на очите ѝ и почват да лепнете от сладост. Ръстът ѝ е като на митичен генерал, поне два метра, едно току-що превърнало се в жена момиче, облечено, без да знае в тяло на антична статуя. Доказателството за превръщането ѝ в жена е закачено на ръката ѝ досущ като плод на дърво - синът ѝ. Хората биха могли да си мислят за храмове и мистерии при вида ѝ, но понеже повечето не са толкова образовани, си обясняват необяснимото в нея по доста подъл начин - сама, парясница с дете, какво може да е друго освен шафрантия, при това живее по кръчмите и другарува с пияниците на града.

На нея ѝ е ясно, че отдавна е детронирана от живота, който можеше да води, останала е едничка грижата къде да приюти детето си, бащината ѝ къща е вече продадена, парите - изядени до шушка от кредиторите. При това е и твърде крехка и чуплива от гордост, опитва се хем да не проси, хем да оцелява, обичта детска я кара често да си поплаква - с какво да ѝ се отблагодари. Страхува се до несвяст от мрака и студа, а често замръкват и измръзват, без да знаят кой ще ги приюти. В чуждите постели сънува пладнето в родния двор, капе цвета на белите вишни над къдрокосата ѝ глава и тя плаче, този път от радост. А после пак крачи след момченцето си, което подритва в брашното на праха една спукана топка, намерен нейде трофей. Откакто роди детето и избяга от мъжа си, друг не е имала, плаши се от смелостта си да продължава да се справя сам-сама. Движи се сред мъжката гълчава и толкова ѝ се иска хубостта ѝ

да не е толкова блестяща, та да не протягат мъжете към нея ръце като за плячка, за да я превърнат в една от многото скромни женици със съдби на жени, не на омагьосващи бродници.

Нощта е затова - нощната птица да си я употреби, както си знае, нощта не е за сън, а за нощни бълнувания в някоя кръчма, докато те изтърпят, за житейски корабокрушения и добрите албатроси, за Робинзоновци на обществото, успели с много инат да разчистят самотен остров край себе си, прокуждайки оттам всякакви вдъхновени строители на комунизма, сетне - където очите ти видят, а нейните очи виждат най-добре през нощта - вижда розови Млечни пътища, златисти калдаръми и сините корали над дърветата под уличните лампи, нерядко посреща утрото с миячите на улиците, които търкалят валяка с маркуча из паветатата, превърнали се в люспи на змия. Дажбата си долнопробна ракия пие безконечно бавно, нали сама не я плаща, все някой друг, "Плащат ми с по една чаша, за да чуят какво мисли един интелегент, друг такъв рядко ще намерят, понеже интелегентите разбраха къде им е мястото при този режим и си стоят по къщите - в мишите си дупки. Вкараха ни насила в кошарата и отгоре на всичко ни заповядха:"А сега блей!""

Тази нощ е по-теменужена и безпризорна от посестримите си, а кръчмето, дете някога се сбираще "бохемлъка" глухее и тътне от баса на съдържателя му - "Тръгвайте, имам работно време, ще ме глобят заради вас, и без това на пияници ми е забранено да сервирам.", маха той пешкира напред-назад, само дето не ги е погнал като мухи с него. Петната по бодро зелените покривки се местят пред очите ѝ, танцуват, търка очите си, белки спре идиотския им танц, на всичкото отгоре през пет минути Хлапето се измушва като лалугерче изпод масата и пъхва

под носа ѝ поредната си рисунка, надраскана с невероятна скорост с туша и перцето, подарени му от събеседника ѝ "байчо Кольо", "Кольо, Кольо, ятачето ми, отгде се намерихме с тебе, нали стоим от две различни страни на гробовете?" От Кольо отговор не чакай, дай му пространно да мълчи и му гледай сеира, забил е очи в чашата си, ще помислиш че там вижда нещо много важно, дали не са пък бъдещите му картини, бай Кольо, бивш ятак ли, партизанин ли, все тая, също беше в немилост, заради това, че отказваше да рисува партизани, дай му абсолютно безпартийни пейзажи, а и в тях цветовете така цапнати, че с лупа да търсиш соцреализъм, няма как да откриеш, което се тълкуваше така - изневерил е на класата си и на социзкуството, а щом си извън социзкуството, значи си изобщо отвън изкуството, понеже в България друго изкуство няма. В присъствието бай Колъво човек се усещаше цар - той му оставяше цялото пространство на разговора за негово, а и подхвърляше от време на време "Тъй, тъй, вярно" или ще ти раздава смях на корем с вицовете си само и само да се чувстваш добре и да ти е гот с него. Правеше се непрекъснато на най-незначителния човек в гилдията, във време в което всички членове на Съюза държаха да ги приемат за великани. "Да знаеш съсипваш правилния си произход с тези модернизми" - го поучаваше Ина като загрижена кака. Бай Кольо бе много близък до Ина с нежеланието си да си "устройва живота", той като нея не знаеше какво значи това, просто се настаняваше в мига като пчеличка в цвете и си му изпиваше нектара, на всичкото отгоре оплождайки го. Той се беше заселил във всичко нарисувано от света до днес и най-внимаваше да не подражава някому - "Трябва сам да си измислиш света, иначе другото няма никакъв смисъл". От него никога нямаше да чуеш оплакванията от безпаричие и безразличието на славата към личността ти, посещенията му в кръчмата бяха наистина простата почивка на каменаря след като цял ден е блъскал в каменоломната. Ина най-обича пейзажите му с масло, в които можеш като нищо да се изгубиш и да се чувстваш най-свободният човек на света, едни от близки до далечни планове, само земя и въздух, ама тази земя е така осезаема, че скърца между зъбите ти, а ти си пляскаш с криле като самотен гарван и си кълвеш от по чудо останалото зърно на слънцето.

Ако разменя някоя и друга дума, то е само с Хлапето: "А така, давай, давай!" - почваше да скандира Кольо сякаш се намираше на стадион и окуражаваше любимия си отбор. Детето от рождението си беше подхвърляно от скут на скут, скутовете на какви ли не артисти, художници и други бродяги, "То сега си взема бохемските си години,

дано има и буржоазни" - не забелязваше нищо лошо във възпитанието му майката. Хлапето винаги посрещаше с най-възторжените индиански крясъци бай Кольо и му изсипваше на масата пред него незабавно продукцията си от предишната им среща. "Ето - казваше често бай ти Кольо - тези образи са тръгнали нейде от каменната ера, от пещерните рисунки в пещерите еди-къде си - споменаваха названия, които Ина не беше чувала, но карай, важното бяха думите му, - скитали са от глава на глава на хора, които все не можели да ги изразят, носиш нещо в себе си, ама то зазидано, само ти тежи, обаче те стигат до главичката на Генийчето и гледай сега какво става." Бай Кольо винаги имаше по някой албум в чантата си за малкия си приятел, който проявяваше невероятен вкус към тежки автори - Гоя, Дюрер и Кюрбе, но никакви импресионисти, грабваше като маймунче подхвърления портокал книгата и се мушваше под масата. "Защо под масата бе, сине?" - бе се информирал бачо Кольо, а отговорът отдолу беше - "Там не ме е толкова страх от тези чудовища в картинките."

Хлапето тази нощ обаче само дразни майка си, под перото му излизат все някакви завързани на стълпове човечета, нарязани с криви ятагани тела, някакви Свети Йоановци подаващи в ръце главите си, "Откъде ти хрумна пък това?" - тя издърпва листа от ръката му и го пъхва пред лицето на събеседника си - "Гледаш ли, все така си представях дядо си, като слушах - "главореза, кръволока" и хуквах към баба ми с рев: "Вярно ли е, че дядо е резал главите на хората и им е пиел кръвта?" "На, продължавай, миличко - пъхва обратно листа в протегнатата под покривката ръчица и пита замислено малкия, който вече е изчезнал отново под масата - Ти пък откъде ги знаеш тези неща?"

Милозливостта Кольова край няма, на талази на талази върху лежасаната като покрита с детска шарка покривка се появяват чинии с кебапчета и салати, заради тази милозливост сега Ина и синът ѝ не са на вечната си дневна порция пакетче семки за десет стотинки, "Хапвай, майка, особено са полезни за стомахчето."

Тази нощ на Ина ѝ се говори, ах как ѝ се говори: "Вие с Хлапето сте си добре, дай ви един лист и ви гледай сеира, ами аз като няма как да изразя това, което зная? Ей затова сега ще ме слушаш, когато свършва, свършва, нощта на откровенията, така де, познаваме се откога, а нищо не знаеш за мене." "Знам - клати той каунеста глава със златозарни очи - как да не знам, ти си най-красивата жена на Пловдив, казвам го отговорно като художник, имайки предвид всички онези Афродити и Диани, минали пред обучения ми поглед. Освен това ти си най-невинната душица, дето съм срещал, какво ми трябва друго да

знам." "Трябва ти, не трябва ти, аз пък трябва да си го кажа. В началото на рода ни стои една прабаба в Македония, откъдето иде името на рода ни, тя родила три момчета, които после си разпределили част от Родопите над едно село. Половината от рода ни са "фашисти" по вашата митология, половината светли чада на Партията. Дядо ми едничък от пет деца има висше образование - завършил Висшето военно училище. Докато участва във войните и геройства, успява да прескача до Пловдив, за да направи 4 деца, то направеното - добре, ами нали трябвало и да ги изхранва, това много не го е мислел, а и след войните като съкращават армията, ето го дядото на сухо, добре че баба ми завъртяла търговия с гумени цървули, продавала ги на помаците на пазара, носели ги със слугинята всеки четвъртък, та с алъш вериша да купят някой хляб. Когато той става шеф на полицията в Пловдив, нещата много-много не се оправят и затова бизнесът ѝ за минута не става излишен, понеже ние сме голям род и всеки от рода решава да се възползва от големеца роднина, носят му да подписва полици за какво ли не, после обаче не плащат - нали си имат богаташ да им покрие сметките и той ,ще не ще, плащал като поп, баба пращала в деня, когато се раздавали заплатите ,рано-рано слугинята да вземе незапорираната част от заплатата му, за да не я изфука за един ден. А приятелите на дядо ми край нямаха, от Александър Цанков до Ататюрк, значи условия за бохемство къде повече от мене. А едни хлапетии, Отмъстители на Партията, на всичкото отгоре му правят атентат, гърмят го на Гроздовия пазар, като излизал след игра на карти в "Тракийски юнак", обаче леваци,не улучили него, а секретаря в Общината. Намерили на Сахата само празната бутилка, от която си цоцали за кураж.

А докато е бил на високата служба, предупреждава едно брациговче и една нелегална да не излизат от скривалището си, те обаче, що да го слушат, нали е шеф на полицията, излизат и ги застрелват. А когато умира, баба ми няма пари да го погребее, тогава идва властната ѝ сестра със славата на развейпрах, да не кажа шафрантия, плаща погребението - "Да не ви оставя да ме резилите, я."

"Тъй - казва Кольо - хубаво." "Какво му е хубавото, бре Кольо?" "Че се изприказва и ти олекна му е хубавото, дояждайте кебапчетата, че ще ви вода някъде."

Речено-сторено, на покана бездомник отказва ли и хоп-троп, вече позалитащи, единствено Хлапето може да ходи по права линия, ето ги в квартирата на запоя, който предстои, вътре дваминца с ръбести глави като от работническите портрети в самата зора на комунизма, се прегръщат с бай ти Кольо. Разговорът отначало не потръгва, но затова

пък пиенето е в ход с домашни благинки от селата на хазяите, Ина внезапно пак се разприказва: "А знаеш ли пък с баща ми какво беше? Да живее омразата, праведната ярост, онова прословуто "Ние живеем, за да мъстим!" И най-черната работа да намери, все ще се намери някой да подшушне "Той е от онези Л-вите" и му духват под опашката. Върхът беше като беше постъпил на служба във войската - "И аз като Левски, ще се крия при врага", строят ги на плаца, рапортува той нещо си: "Рапортува еди-кой си." "Как еди-кой си?" - чува се рев от едно началство, дошло на проверка, че като го погва с нагана, едва не го застрелва: "Твоята мамка фашистка." А той през цялата война бе воювал, накрая беше с Корпуса ни в Кавала, немците първо го канят да замине с тях по девети, а после го раняват в крака, панталона му е бил като Самарското знаме, а той прави с ранения крак левски скокове през току-що отворени бомбени ями, прекосява блата и трънаци и рухва чак след граничната бразда. Прибират го в Садово, там е била евакуирана Държавна болница от Пловдив, а ние нищо не знаехме за него три месеца и панахида му направихме. Тъкмо се изтъркулил в леглото и почва страхотен филм, отваря се вратата с гръм и трясък и отгоре му връхлитат партизанка и партизанин в пълно бойно снаряжение, той се свива на коришка и закрива с ръце лицето си, демек - пази се, тъкмо девойката да изрече: "На ти на тебе, гад!", партизанинът, който очевидно е бил по с ума си, откланя пушката ѝ, сочеща недвусмислено родителя ми, "Не е този!" Та не могли да го гръмнат попогрешка като съименника на Талев. Тъй - войните отмъстители все по петите на родата ни. Тогава нали така е било - стреляйте, трепете, кълчайте, удрайте с щикове в преялите коремни, режете буржоазните глави, сей смърт, другарю, сега му е времето. Тъкмо оцелял, нахлули още повече партизани, изправили докторите до стената, вързали им очите, ще ги трепят, после уж се отказали, да ама след минути отново - кърпите на очите, командата: "Огън!", а бе чел си как са извеждали Достоевски на мним разстрел, съмнявам се, че те са го били чели, но явно фантазията на мъчителите не е толкова безгранична. За да разберат докторята кой им е Господарят!

А после става още по-смешно, наред страшните години, в 46та баща ми обявява: "Отиваме в Брацигово, в родното гнездо." "А тази няма да стане, до крак ще ни изтребят, не мърдам" - напразно се инати баба ми. Но вдигат се в Брацигово, нали той е като баща си - каквото е намислил, ще го направи. А там - не е за вярване - софри, опнати от единия край до другия. И местните величия почват да вдигат наздравици: "Да прием за еди-кой си, убит от фашистите!" И споменават името на онова

брациговче от Гюлеметовите, дето ти го казах. И пак - пълнене на чаши и тост: "Да вдигнеш чаши в памет на убития от фашистите Щ.Л." и вдигат тост за дядо ми по брациговско-патриотична линия." С дрезгав глас на джазова певица Ина сама се смее над историите си и пита бачо Кольо с умоляващ поглед да бъде разбрана: "Схващаш защо ти ги разказвам като смешки, нали?"

Изведнъж Ина ги чува да казват почти в хор, през плътната завеса на дима не успява да види израза на лицата им: "Значи наистина си внучка на Л.?" "Защо не?" - дрезавият и глас сякаш ръси чер пипер наоколо. "Ами ние сме тези ,дето гърмяха по дядо ти."- чу се отсреща ѝ. И сякаш за да я предпазят от всякакви съмнения, се рапъргавяват из стаята: "Още пазим пистолета, ще ти го покажем, ако не вярваш." "Вие ли бяхте тези леваци, дето не убиха точния човек?"- намира Ина сили да се заяде. Хлапетото и то е изпълзяло до масата и застава пред нея като ѝ шепне тихичко: "Не се бой, аз ще те пазя, нищо не могат да ти направят."

СЛАВИТЕ НА СЛАВКА **/ НА ХУДОЖНИЧКАТА СЛАВКА ДЕНЕВА/**

Бързо вкъщи. Краката ѝ се плетят като шишове за плетене, вятърът блъска насреща ѝ. Псувни зад гърба ѝ, хилене: "Таткото в пандиза, щерката просякиня". Докато гамените се давят от хилене, нещо изсвистява към нея и улучва рамото ѝ. Откъде, откъде знаят за баща ѝ? Само това не може да проумее. От бащите си? Но нали това знаят само те с двете с майка си, нали това им е най-страшната им тайна, пазена така зорко и самоотвержено. Удариха я с краставица, ако беше камък щеше да я заболи къде ти повече. Що да не се целят в нея като по нарисувана на стената с тебешир мишена? Що да спрат, нима някой ще я защити? Като онзи нещастен интелегент, за който бе чула да разправя татко ѝ. Приютил се в една дървена хижа в гората, а на утринта - човек с тояга на входа. "Като те млатна, пък защо да не те млатна" - ръмви селякът, а защо - сам не знае. А гаменчетата същото сякаш ѝ рекоха - "Да те млатнем, що да не те млатнем." И хоп - краставицата отскача по гърба ѝ.

На бегот се прибра. Още чува смеховете на хлапетата. Уж не беше камък, а още я боли, чак я втриса. "Просякинята" - викаха. "Просякинята с песовете." Голди и Каро бяха песовете, онези нежни създания, които я чакаха пред вратата им като верна стража и я придружаваха при всяка разходка. Само че улиците на София не бяха вече за разходка. Много ѝ беше обидно, но за плач и дума не можеше да

става. Когато взеха баща ѝ, когато сякаш страховита ръка на великан го грабна в шепата си и го открадна, тя си обеща да бъде мъжът вкъщи. Един мъж трябва да носи отговорността на раменете си и никога да не се оплаква. Ако не беше спряла Голди и Каро, сега на онези гаменчета щеше да им е не обидно, а много болезнено. Голди и Каро са улични псета, не плюшени играчки, тях не можеш да ги залъжиш. Как се бе променило всичко. Нямаше ги изящните дами, които скицираше тайно, бързешком из сладкарниците, където я водеха родителите ѝ, бяха се прибрали в романите, една не беше останала. Вместо тях - някакви хора с униформи, жени с бричове, че и с бичове, мъже с шмайзери. А приятелите им се бяха изпокрили. "Всички минаха в нелегалност - казваше майка ѝ. - Можеш да ги срещнеш само по опашките за някой къс сирене. Но там са тези, които имат някоя скътана пара за черни дни. Черните дни дойдоха и ако нямаш скътана пара, и сиренце няма за мишките. Някой пендар от наниза на баба ти за един хляб. Тях, мишките, само ги ловуват котките. Кой ще ти пита вече за изкуство. Да не смееш да кажеш кой си. Я съм рекла коя съм, я и мене са ме арестували. Жена на заточеник. Да не знаеш кое е по-добре - мъжът ти да е затворник или заточеник." Тя е къде по-добре от майка си, Лада и Вера са с нея, и в гимназията, и навън. Каквото имат да си кажат нещо, могат да използват френския или немския за таен език. Разменят си стихове, свои стихове, имат си друга реалност, в нея ни гамени, ни шмайзери имат достъп.

Нека за гамените е просекиня, нали знае за себе си, че е художничка. И за да докаже на себе си, че е художничка, ще изрисува изкривените им от омразата лица, докато търчаха след нея. И тя търчеше, но се оглеждаше за кучетата си, да не се разпадне ордата им, нали ѝ бяха дружинка. На какво ли не се е нагледала за малкото си години. Щом може ей тъй без нищо баща ѝ да изчезне, значи всичко може да се случи. От половин година всичко беше възможно - и арести, и изчезване. Преди с приятелките си играеха пиески собствена направа сред декори от баща ѝ. Много си падаха по тайнствени сценки с тъмни, тъмни гори с тъмни, тъмни герои. Да ама сега тъмните герои прескочиха границата на пиеските и станаха част от обкръжението им. И то главна част. И вече не можеш да ги изгониш като изтриеш ролите им. Играеха самоделен театър, както баща ѝ с приятелите си бяха играли в дома им куклен театър с кукли, представлящи тях самите. Театърът се бе казвал "Фукара", но сега целият им дом можеше да си окачи табела "Фукара". "Да тичам, да не ме арестуват и мене!" Вратата, стълбището, най-сетне в кулата! Майка ѝ така наричаше къщата им, откакто останаха в нея

сами, без защитата на бащата. “Ще стоим в кулата, тук няма да ни докопат. Като не им правим нищо. То Борис и той какво ли им стори. Цял живот прекара с войничетата, досущ като тези, дето дойдоха да го арестуват. Сякаш от военните му картини бяха излезли. След турския затвор - български! Позор, позор и български трагедии.”

Щом е така, ще си стои в кулата. “Моят дом - моята крепост” на баща ѝ си е спасението. Крепостта ще я пази от мъчителите им. Славка си е вкъщи и така е добре, няма кой да тича след нея и да ѝ се присмива. Но тя ще работи. Ще поработи, най-сетне има работа! Не е “празноскитаща”! “Празноскитащите” ги ловят и ги пращат в лагери. Тя е вече работеща! Вади портретчето от джоба си. От снимката ѝ се усмихва войниче, русо и хубаво, може да се влюби в него стига да поиска. Тя много цени силата на волята си. Предполага, че всичко ще ѝ се случи само ако тя реши така. Влюбването още не го е решила. Трябва само да нанесе боите по фотографията, фино и нежно, за да се оживи снимката. Момчето е на фронта, а майка му ѝ поръча да оцвети снимката. Трябва да е много внимателна, да вземе най-тънката четчица, да не се изгуби нито една чертичка от лицето му, дрехите му, пръстите на ръката. Почти като рисуване на икона е, от онези мъничките, дето си ги носят на фронта войничетата. И това войниче е на фронта, а можеше да е тук и да я води на разходка или на кино, или ...Започва да си измисля къде може да иде с него. Да не е вечно сама. Не е честно да казва, че е сама. Тя е с кучетата, те не са ли същества? Те не псуват и не я обиждат. “Откъде знаете, че рисувам?” - Попита тя госпожата с фотографията. “Как? Дъщерята на един от най-големите ни майстори е също майстор в изкуството, какво чудно има в това?” Славка предполага, че не се зачерви, понеже направи тъкмо такова усилие на волята си - “Не се зачервявай!” - но във всеки случай ѝ стана много топло. А да ти стане топло при такава мразовита пролет си е чиста печалба.

Снимката на войничето светлее в кафяво, оранжево, зеленикаво и светът вече не е черно-бял. Колко ли стотинки ще ѝ дадат за нея? За един хляб, за два? Може да идат с майка си на кино. Така обича да стои в тъмното и да си рисува мислено свои картини, гледайки картините на филма. Същото прави, когато разглежда албуми. От чуждите цветови петна понякога изплуват нейни бъдещи картини. Сега ѝ е хубаво, усеща топлата вълна да пълзи по тила ѝ, да отнася мислите ѝ много далеко. Значи е дошло времето за истинското рисуване, не по поръчка. Сега ще си порисува, я колко още бои има от баща си, а за платна ще ползва неговите картини. Няма да ги разваля, не, просто ще порисува на гърба

им, той няма да ѝ се сърди. Какво ли да рисува? Гамените? Ама защо ще хаби платно за тях. Ето този стол, например. Столът помни, всяка вещ помни. На стола седи баща ѝ и докато сам рисува, ѝ преподава. Композицията изисква мисъл. “Само че аз не обичам композиции.” “Обичаш или не, всяко нещо, което рисуваш, е в някаква композиция.” “Не - върти тя инатливо глава, - моите картини ще са без композиции. Въобще не ме учи на композиция. Аз от композиция не се нуждаю.” “Разбери, че ти пак правиш композиции, но погрешни.” “Така искат боичките, те казват какво искат, щом рисуват тук, значи тук искат.” Бащините приятели всичките са многознайковци и всеки от тях си има непоклатим въглед за това какво е изкуство. И никой не е склонен да се откаже от него, ако ще противоположното мнение да е на задаващите общия тон на изкуството като Сирака или Чавдар.

Сега ще си нарисува ето този ъгъл от стаята. В средата “престолът” на баща ѝ. “Столува богинята Семела на престола в планината Ида.” - сядаше на престола си пред триножника. На престола се изреждаха и приятелите му, на чиито колене бе израснала. Къде бяха сега те всички? Под стола са бащините чехли, току-що ги е събул и е затепал в неизвестното. А може да си представи как се е облекъл “шикозно” и се е втурнал към бандата на “Бръмбъзъците”. Концерт с арнаутска тамбура, тарамбука, кавал и кастанети от лъжици още далеч преди да се е родила. Музикантите - горе-долу същите от домашния им театър “Фукара” - баща ѝ, Щърка, Никола Танев, Александър Божинов. Вместо да рисува тамбурата, цигулката, кавала ѝ идва да грабне и тя кастанетите на чичо Кольо и да изсвири гнева си.

Не може тя да приеме настъпилата неизвестност. Те бяха всяка минута заедно с баща си. Детските ѝ приказки бяха приказките за родното му Търново, беше ѝ нарисувал всичките български царе и царици, с тях си правеше куклен театър, изрязваше ги от блокчето и ги разхождаше из пейзажите от престолнината, нарисувани от него. От Янтра пък изплуваха русалки, които пак тя бе нарисувала. Рисуваше все кучета, котки, русалки и самодиви, той най-харесваше котките ѝ. “Я, я покажи сега котката.” - смееше се, а тя се сърдеше, че котките ѝ не се вземат на сериозно. Тази зелена боя нещо е поизсъхнала, ще я втрие с пръст, гъсто-гъсто ще я положи, до нея червеното, сложи ли червеното и ѝ олеква. До него ще е черното. Черното е тъмнината на ъгъла. Всички страшни приказки се намърдваха в ъгъла, та тя вечер като малка не смееше да погледне в ъгъла. Много обича да очертава с черното. Ако не очертае предмета с черната линия все едно не го е нарисувала.

На вратата се звъни. Навярно е жената за портретчето, щяла да го

праща на приятелката на войничето, та го бързаше. Жената ѝ подава парите, а с тях и други снимчици, не една, не две. И други хора искали да имат цветни снимки на войничетата си, да си ги закачат като картини на стената. "Но аз мога да им направя портрети по снимките." Не, те не искали истински картини, само снимки, но оцветени, за да са още по-хубави и да са съвсем като истински. Още преди да благодари горещо, жената произнесе едно мъжко име - "Той ме насочи към вас, приятел е на баща ви." Боже мой, баща ѝ сякаш и от затвора ѝ помагаше. Притисна снимките, надомната си работа за следващите часове и сякаш притискаше писмо от баща си.

КОЛЕДНИ ИГРАЧКИ

Настани се в живота ѝ като Стоян Глаушев - дойде да пита за квартира от някакво далечно пиринско селце.

Къса, прашасала уличка без тротоар с гъшите гърбове на синкави плочници, по която се търкаляха петите и виковете на играещите "народна топка" деца. "И републиката народна, и топката - също, рече си Стамо, а народът - пролетариат, пролетариатът трябва да бъде лекуван, комунизмът все още не е отменил болестите, но ако ги питаш умниците, и това ще стане." Трябваше да се промъква между децата, да криволичи, да не им разваля играта, очевидно улицата изцяло им принадлежеше. Отначало се спря до къщата им заради огнените бузки и ярко сините очи на момиченце с къси сини панталонки. То трепереше от възбуда от развитието на играта, в която очевидно не беше допуснато. Намесата му беше наистина глупава: "Подайте и на момиченцето, де!", тъй като единствено отприщи агресивна лавина - тая лигла ли, та тя не знаела да държи топка, да си ходела при куклите. Къщата вече светеше и сякаш дишаше в лицето му, който знае защо му хрумна, че тя чака тъкмо него, уютът ѝ му беше сякаш познат, белите пръчки на терасата на горния етаж, украсите от гипс като сметана, изстискана от шприц. Но най-хубавото в нея беше гривата на салкъма, метната от едната ѝ страна като ямурлук отгоре до долу. Беше есен, гроздовете на цветовете вече ги нямаше, но зеленикаво-червеникавото рухо се спускаше наистина водопадно по марсилските керемиди и тухлите под тях.

Стамо - сако на бозави и кафяви карета, забравило времето си, скулесто светло лице с очи на рис, съвсем прясно зелени, свенливи, неотчитащи цялата му необикновеност, двадесет години, за които какви ли не големи планове имаше, нормален български аристократизъм в дрипи. Дори не се сети да каже "Добър вечер" на седналите на стълбището

момичета, сочни като два плода - тъмен и светъл, иначе почти еднакви като бяла и черна череша, белоснежка и червенорозка, червената и бялата басма на роклите им покриваше изцяло стъпалото на дървеното стълбище.

"Търся стая под наем" - хвана се Стамо за желязната плетеница на външната врата, гледайки през миглите на залязващото слънце момичешките глави, чиито дълги кестенява и руса коса се смесваха там, където раменете им се допираха.

"Няма стая" - изрече мъжът по пантофи на горното стъпало, чието присъствие в захласа си по момичетата Стамо бе пропуснал. Възпълен, снажен мъж на около четиридесет, четиридесет и пет години, с кръгли кафяви очи и с особена мекота на чертите, някой бе грижливо скицирал тези черти върху лицето на кестенявата му дъщеря, но чак на нейното лице се разбираше колко прекрасни са тези черти, кадифени, атлазени.

Стамо не можеше да знае защо бащата му отказва. Той бързаше след краткия "обзор" на двора отново към миндерчето, към томчето на Херман Вайл, с което се бе снабдил още по време на войната, той се напиваше всеки ден до козирката с текстовете на Айнщайн и Опенхаймер, на Флоренски или Соловьев, та не му оставаха сетива за жалостивата гледка, която представляваше. Царски офицер, единственият пилот от първия следвоенен офицерски випуск на Военното на Н. В. училище, пилот от Морското ято на водолетище Пейнерджик, командир на ято в пети бомбардировъчен полк бе човек, ако не за съдене, то поне за изхвърляне, както и бяха направили с него, след като си послужиха с майсторлъка му през войната срещу Германия, затова сега си стоеше в кръгова отбрана в кухничката си с пенсия от двадесетина лева. Все пак имаше пенсия, не като приятеля му, бившият кмет, на когото бяха спряли изцяло пенсията: "Синът му тръгна срещу нас, ние пък ще го оставим да гладува колкото ще, да го видим колко ще издържи." Първо бяха разстреляли сина му. "На мене тези двадесет лева ми стигат" - беше обявил бившият пилот, макар че по неговите думи "бивш пилот няма, както няма бивш баща, такъв ли си, то е завинаги" и като бивш член на обществото се беше оттеглил на диванчето с книгите - "Няма да им се унижавам, унижавам ли се, то е да цапам свещените имена на Влайко Теодоров-Балан, на живите торпили - светозарния Списаревски, Неделчо Бончев. И повече никой не бе в състояние да го извади от къщи, от заниманията му с математика и физика, от разработването на алтернативни методи за водене на отдавна загубени или спечелени битки.

"А таванската стая?" - засмя се тъмничкото от момичетата, чиято кожа

бе с цвят и гладкост на див кестен, това беше Тоня, на нея винаги ѝ бе весело, радваше се ей тъй на, безпричинно, а всъщност на нещо много съществено - на младостта си, на момчешките погледи, които се боксираха във въздуха заради нея, на приятелките си, които нямаха чет. Върху широкото ѝ лице се бяха настанили кръгли очи с цвят на коняк, които преливаха ту в шоколадово, ту в бежево, и големи, изпъкнали тъмни устни, тръпнещи сякаш в незнание и предчувствия, а едрото ѝ тяло говореше с божествената си простота. В извънредно гъстата ѝ коса кокалените гребенчета се чупеха, та използваше само четки с телени зъбчета. Смееше се и никога не попита защо има само една рокля за зимата и една за лятото освен ученическата манта, която се переше единствено в неделя, защото нямаше друга за сменяне.

Бащата отговори така категорично за стаята, защото решително не му се занимаваше с регистрации, администрации, всяка поява в канцелариите им го извеждаше извън така трудно постигнатото равновесие. Да не му бе лесно да се прави, че е забравил кой е, че му бяха връчил орден за храброст на царството, че през Отечествената не бе слязъл от самолета си, без да го свалят и без да бъде одраскана от куршум драгоценната машина и как като най-сетне кацна окончателно на земята набързо го разжалваха и бутнаха в пенсия - да не го познае никой. Рекоха му да си мълчи, да не го осъдели за службата му при царя. "Ами на кого да служех, на някое чуждо отечество ли?" - беше попитал, преди да им тръшне вратата. Толкова здраво я беше тръшнал, че оттогава, за да избягва всякакъв контакт с тях, не уреждаше и личните си неща.

Но Тоня му беше любимката, а тя нямаше да го остави на мира, докато той не направеше това, което искаше тя. Стамо продължаваше да стърчи на вратата и да наблюдава в захлас смуглите кръгли ръце голи до раменете с тъмните езерца от пот под мишниците, издутата на гърдите рокля, чиито копчета сякаш всеки момент щяха да се откъснат от напора под тях, такива едни дребни седефени копченца като нокътчета. "Татко, ако не пуснеш момчето в таванската стая, ще ни сложат принудителни квартиранти, а ти виждаш какво става - въртна тя царствена глава към съседната къща, където хазяи и наематели воюваха с брадви. - Освен това да не искаш на пътя да спи това хубаво момче." При последната фраза сестра ѝ, също снажно като гренадир, но бледо момиче го изгледа вместо нея предизвикателно.

"Отивам да му я покажа" - Тоня махна на кандидата за стаята да я последва, бащата им даде гръб и пръв хлътна вкъщи, все едно им казваше - каквото сте го намислили, ще го направите, аз за какво ли да

се меся.

"Стамо" - "Тоня", запознаха се в коридорчето, как ободряващо действаше усещането, че тъкмо тя се бе застъпила за него, че са си се доверили, извоювали са заедно нещо, без да се познават, а ето, че вървяха един до друг. Всъщност стаята, която Тоня щеше да му дава под наем, както и цялата къща принадлежаха на една далечна роднина, но това не пречеше, роднината не се интересуваше нито от роднините си, нито от къщата, вземаше някакви нищожни пари, които сега щяха да бъдат увеличени от Стамова страна с един-два лева.

"Разкошотия" - наведе светла глава Стамо, за да не се чукне о ниската врата. "Ами всичко си има" - хвалеше като стара веща стопанка Тоня полуголата стая. - И стол, масата ще донесем от двора, трябва обаче Ненко да позачука крака, а гардеробът е с много ценен фурнир, авудере - обясняваше малката стопанка на големия дом сякаш щеше да му го продава. - Трикрилен е, на леля съкровището, такъв гюдюл на мене за какво ми е, рече мама и го качи на тавана." "Ами на мене? Какво ще слагам в него?" - Зелените камъчета на очите му се засмяха и повдигнаха правите му руси мигли на високо, с очи й показва мукавеното куфарче - педя на две. "Същото имаме и ние - зарадва се от съвпадението Тоня, тя изобщо откриваше непрекъснато някакви съответствия и добри поличби, само добри. - С него ходим на баня." Големи метални ключалки, които ужасно силно тракаха, кафява боя, протрити на места, оголваща белезникавата мукава.

"Гледайте какъв изглед има" - дръпна го тя за ръкава на карираното сако, не се бе усмелила да го хване за дланта, с другата правеше широк жест, сякаш му показваше Венеция от големите прозорци с чернеещи изгнили черчевета. Наведоха се двамата над диванчето, за да огледат уличката с неподражаемите, олюпени като юфка, фасади на къщите, кои от турско, кои от източно-румелийско време, по-нови нямаше, с високите тухлени дувари на дворовете, стегнали в прегръдките си едрите глави на хризантеми и есенни маргарити, кадифените къдрици на тъмnochервени, бели и уморено розови рози, изпечените от слънцето длани на лозовите листа, под които тегнеха виметата на гроздовите чепки.

Тоня си даваше сметка за фаталността на срещата им и просто ликуваше, докато у него преобладаваше удивлението от хубостта и ласкавостта ѝ. Тоня и влюбеност - това още не беше се случвало въпреки целия калабалък край нея от момчета и въпреки дълголетната неизменна дружба с верния ѝ паж Ненко. С него заедно бяха ловили жаби в Марица, заедно бяха пъхали стъклен памук в гърбовете на съучениците си, заедно бяха играли на стражари и апаши по рошавите

подстъпи на Стария град между ронещите се от старост каменни къщи - "керван-сарай" с претоварени от арменци стаи.

Ненко, синът на стражаря, почти се бе пренесъл да живее у тях, без да им е квартирант или роднина, беше като осиновен от Тонини, след като започнаха историите по задържането и съденето на баща му, тих човек, когото махалата не би забелязала, ако не бе този процес. Народният съд заседаваше в Търговската палата, която със сивия си, замърсен мрамор се издигаше точно срещу тях. Членовете на Тониното семейство бяха обградили плътно Ненко от всички страни по време на делото, но пак не беше лесно да скрият от него тълпите вънка, залповете на виковете "Смърт!", камъните, които хвърчаха към арестантите, когато ги вкарваха или изкарваха от многокрилата сграда, барабаненето на прикладите по главите им, стрелбата във въздуха, заради която спяха на дюшеци по земята. "Сънувам ли, лельо Денке? Не си спомням някога някой да се е оплакал от татко. И мама казва, че е най-добрият човек, когото е срещала? Какво общо имат тези жени в черно с баща ми, не мога да разбера. Кога ще свърши всичко това? Ами той има болна язва, като звяр го гризе. Извинете ме, че ви причинявам толкова неприятности, но така ме боли..." Да, биха искали да го запазят от действителността, но тя беше тук и той заедно с всички беше в нея, значи не му оставяше нищо друго освен да свикне и заживее с болката, ако не я приеме, ще го боли още повече.

"Колко истински мъже съм срещнал в живота си! Бедна ти е представата - какви мъже! - опитваше се бащата да отвлече Ненко от най-тежкия миг в живота му. Този ден щяха да четат присъдите. - Лети Бошнаков със самолетчето си право към хвърчаща във въздуха цел и хоп - взривява я, все едно морско конче да събори вавилонската кула, и не само я взриви, ами скочи с парашута си от 6000 м височина, запомни ли?" "Запомних, 6000 метра" - отговаря му прилежно Ненко с наперени към високоговорителя вънка уши. "И на 6000 метра височина ларингофонът притиска гърлото му, започва самозадушаване, очите му се пълнят с кръв и въпреки това оцелява." "А школата по висш пилотаж?" "Бързоуправляемо тоно, полутонно, лупинг, имелман, свредел и групов полет - ветрило и кълбо." - "А водосамолетите?" "Арадо - 196.А, 3" - Акула, "Хайнкел - 42" - Патица, "Хайнкел - 60" - Тюлен, КБ-2.А - Чучулига. - изрежда Ненко, докато се пита още колко време ще трае всичко и колко време ще издържи. "Каква глава трябва да носиш на раменете си, за да конструираш самолет? - продължава неумолимо бащата. - Първи български хидроплан. Докарват го на водното летище "Пейнерджик", изпитват го, всичко му е на мястото, отлични качества.

Но после, какво става после, извива буря, стоварва хангара върху крилете му, а аероплан без крила лети ли? Българска съдба. И конструкторът му нито е професор, нито инженер, най-обикновен техник..." "Атанас Григоров" - изрича името му Ненко, точно в момента, в който започват да четат присъдата, в който хлопват ковчег след ковчег след произнесените имена. И името на баща му прочитат, господарското държание на неизбежността, гърчи се сега в нея, оревавай орталъка, крилата на хидроплана са пречупени, Списаревски и Влайко Теодоров-Балан излитат за последно, баща му, дете не се е качвал на самолет, ги следва, морски ята, чучулиги, акули, небето е пълно с номерата на висш пилотаж, земята е празна.

При запознанството им със Стамо Тоня така представя семейството си и себе си: "Завършвам гимназията - ей, вижда се оттук зад църквата, гълъбовата сграда, не само отвънка е като замък, вътре коридорите са дълги-предълги, а таваните не се виждат, толкова са високи, мозайките на пода - тържествени като мозайки на бална зала. Ще ви заведа някога там, обещавам. Може да поиграем и волейбол на игрището, ако се вредим, разбира се. - Тоня дотолкова бе повярвала в завладяването на Стамо, че изведнъж, изненадващо и за себе си, му заяви. - Ще си имате проблеми с мене, защото съм много прилепчива, когато си харесам, лесно не го оставам на мира. Мина, сестра ми е по-свитичка, и да Ви харесва, няма да Ви го покаже, но за наша радост - тя подчерта това изумително "наша" - не си неин тип. Мама е ентузиастка, ще се възхищава от тебе, както от всичко наоколо си, ще иска да кърпи ризите ти, позволявай й, защото иначе ще се обиди. Тя много обича хората и затова така лесно се обижда. Някога е била истинска дама и сега въпреки отровите, които диша в един цех за стъклодухане, си дава кураж и продължава да се прави на жена на царски офицер, ще й се да забрави какво означава това в наше време. Вие всъщност математик ли сте? Не? Значи контактът Ви с татко ще се свежда до "Добър ден" и "Довиждане". Той цитира някакъв си математик, че при днешното жалко състояние на езиците единственият език, който може да изрази всичко, е математиката. Владееенето на математическите абстракции е условието за общуване с него. Затова с Ненко така си допадат, Ненко ми е като брат, Вие сигурно ще ме ревнувате от него, така правят всички. Ами, това сме ние, така де, да знаете къде сте попаднали. А Вие, Вие какъв сте?" Стамо я подледна сепнато, тъкмо се бе нагласил да я слуша, очите му на рис се пробудиха сякаш за скок" "За мене... нищо особено. Ще следвам медицина. От петнадесетгодишен работех в една каменна

кариера." Тоня държеше да се говори на "Вие", така говореха героите на любовните романи, които четеше. "Кариера ли? Искате да кажете чукане на камъни? Моля, дайте си ръката, не, няма да Ви врачувам, не се бойте."

Тя не само смело взе дланта му в шепа, но и сложи едната си длан отгоре и почна бавничко да я изтегля обратно, така че да поеме топлината ѝ, да се отъркат линиите на съдбите им една о друга. Тоня беше суеверна и смяташе, че така сприяелява съдбите им.

"Ами, да, Вие сте работник. - Заклучи обследването си тя. - Имате мазоли. Трябва да престанете - с мазоли не се оперира." "Мазолите на ръцете не пречат, виж, ако са в мозъка, тогава."

Тоня го настани върху единствения стол в стаята, дървен, боядисан с блажна боя, която се лющеше на люспи и отдолу бе цъфнало сивото на изсъхналата сякаш вкаменила се дървесина. Ненко още не беше стигнал до стола, иначе той сваляше с шкурка пласта стара боя по черчевета, врати, кухненски мебели и после, без да капне и капка на пода ги боядисваше извънредно гладко.

"Ей сега ще дойда" - завъртя се тя така, че широчката ѝ алена рокля го погали като листа на лале, гладки и восъчни. След секунда вратата беше запълнена от огромно бяло руло, което тя едвам бе обгърнала с ръце. Мъкнеше юрган със златист релеф от ангелчета върху коприната. Започна да капладисва юргана, като първо го пъхаше в белия чаршафен плик с тънко ухание на виолетки. Беше от лавандулата в шкафа, която майка и ръсеше между спалното бельо, казваше: "Да ни е хубаво после." "Да ти е хубаво после" - обърна лице към него Тоня, полегнала върху огромния юрган с хлъзгаща се повърхност, само за да се увери, че той я гледаше със съвсем мъжки поглед.

В следващите дни Тоня съвсем се развихри, колосваше покривки, миеше дъските и ги мажеше с паркетол, така че да лъскат като медени, смени олющения стол с един резбован с люспици седеф, притежание на лелята. Още първата сутрин разгледа мукавения му куфар, оставен отворен на пода, сякаш Стамо бе искал да ѝ се довери. В него имаше един несесер за бръснене от кехлибарена мушама с едър зъбчат цип, Тоня дръпна ципа и попипа четката за нанасяне на сапун, мина с нея по кожата си, потръпна, сякаш се плъзгаше по лицето му. Имаше домашно плетено пуловерче в кафяво и червено, "Какъвто е рус, как ли му стои?" - погали го момичето и продължи да рови навътре wśród бархетените ризи на квадрати и шепата бельо. Квадратното шише одеколон особено го трогна, защото миришеше на него, с усещането за споделена тайна развинти кръглото капаче и си намаза няколко капки зад ушите, сега

вече и мирисът им бе еднакъв.

Баща ѝ както винаги си стоеше в кабинета - кухничката, забавна му беше внезапната ѝ разпъргавеност, от двете сестри всъщност тя бе по-мързеливичката, по-галената, но хич не я закачаше. Той бе дал на дъщерите си пълна свобода, така както на него родителите му някога. "И стана ли от мене човек без поучения и строгост? Стана." - Понякога си мислеше, докато бъркаше манджата, вкъщи той готвеше, проблемът винаги беше какво да се готви. Той отскачаше късно към 9-10 ч. вечерта до пазара, имаше си верни "доставчици", които като прибираха късно стоката си, му заделяха по някое паднало от зелките листо или дори цяла смачкана зелка, започнали да се скапват домати или чушки, останали след целодневното равение на клиентите. Това героят от войните не считаше за унижение, тъй като селяните от пазара не бяха новите властници, та да не признава пред тях мизерията си. Виж, от управляващите не би поискал и копче. Освен готвенето нищо друго не попипваше, имаше няколко ученици по математика, но като деца на приятели той от тях нищо не взимаше, нали и те бяха на същия хал. Излежаваше се върху бялото миндерче в кухнята, прясно боядисано от Ненко, и с времето сякаш едреше, все по-достолепен и грамаден, решаваше теореми. "То е като шаха - едната води до другата, лошот е, когато последната те доведе до първата, омагьосан кръг." Беше като Тоня винаги в добро настроение на духа, дължащо се навярно и на това, че напълно се беше барикадирал срещу ужасния свят отвън, край него жужаха скъпите лица, какво му трябваше повече. За миналото отронваше неволно някоя фраза, когато онези от радиото съвсем го ядосаха: "Ех, как тогава всеки си знаеше мястото и затова нещата вървяха. Някой генерал като Добри Терпешев в Македония да заяви, че в Македония няма българи, ами нали веднага ще го разстрелят, а този ни управлява. По тъпота ги подбират и по вероотстъпничество."

Жена му Денка се опитваше всекидневно да си внушава, че животът ѝ е все така прекрасен като в онзи далечен ден, в който един неин братовчед я бе завел на бал във Военния клуб. Бъдещият ѝ съпруг бе чукнал токове пред нея, обръщайки се към кавалера ѝ: "Господин майор, мога ли да поканя Вашата дама?" Въпросът към братовчед ѝ се бе повторил много пъти тази нощ, оброчена с белите дипли на снега във високите като небесни катедрали прозорци, святкащи с десетките електрически крушки гроздове на абажурите, израснали в гнезда от гипсови розетки, изписващи винетки като в албумите за любовни стихове на гимназистките, завихрена от коприните и дантелите на вечерните тоалети нощ, отразена като мираж в заледеното езеро на

излъскания паркет.

Сега Денка свиваше сладостно устни от доволство при придобиване на някоя басмена покривчица или някое стъклено пепелниче от заделените тайно от надницата си пари. Беше ѝ станало ясно, че няма да успее да помести мъжа си от дивана и се стараше да не го забелязва, да не вижда ни частица от жалката им мизерия: "Чудесно, въобще всичко е чудесно. И тези две хубави госпожици! Какво пък толкова, ние си взехме своето, те не са го и сънували." - Поглаждаше басмените си евтини роклички, които стояха все още кокетно на слабичката ѝ невисока фигура. - "Е, и при нас е имало боллук. Не че не си знаехме мярката, но като имаш пари, как да не ги харчиш. А той имаше щедри пръсти, знаеше как да ги харчи, красиво. И как да се живее знаеше. Между два полета и две сбогувания. Всеки път тръгването е за последно, после пък е по-сладко." Години нямаха постоянна квартира, наемаха стаи в най-хубавите хотели с персийски килими и кристални огледала, които повтаряха танца на телата: "Всяка вечер в "Молле" или в бирхалето, в София в ресторант "България", във Варна в Казиното." Разбира се, Денка помнеше и другото - затъмнените с черна хартия прозорци, воя на сирените, оглушаването от сирените и от паниката, че той е там някъде горе. Никой не можеше да я принуди да влезе в скривалище или да се евакуира от София, гледаше запаленото небе и се питаше как той се крепи там горе, опитваше се да го задържи цял в пъкъла чрез молитвите си, понякога за кураж свиреше сигнала им от любовните им срещи, дано да стигне до него като подкрепа.

Ако Денка не се намесваше в очевидното пърхане на Тоня около квартиранта, не можеше да се въздържа да не събере поне сведения за момчето, то бе важно и за дъщеря ѝ, която считаше неприлично да го разпитва. Денкиното разследване доведе до следните резултати - Стамо беше нейде от Македонията, от бежанците, дете струпваха къщи за два дена, къде с разрешение, къде без разрешение, тяхната бяха иззидали върху скалите над една каменоломна. Каменоломната била собственост на техен земляк, той дошъл по-рано със злато от Македония, купил гол камъняк, а той се оказал злато, като с много рушвети си осигурил концесия за разработване на каменна кариера. Срещу никакви машини и почти никакви надници каменоломната работела и богатството му набъбвало. У Стамови от остриетата на белия прах на каменната кариера се разкашляла първо сестричката му, нежните ѝ дробчета не издържали на каменните игли, тя криела кърпичките с кръв, но гасненето ѝ не можело да се скрие, отишла си още гимназистка. Стамо, дете до този момент обичал по детски не само синьото небе, но и

всичко пълпещо под него, разбрал, че отсега нататък ще живее и с омраза в сърцето. Тогава се и размечтал да се изучи за лекар, като онзи свой дядо, който всъщност си бил учител в Крушево, но през 1903 стъкмил лазарет за четите на Пито Гули и Георги Стоянов, а и за всички крушевци, които с пеленачетата барабар били разглеждани като вражеска армия. А когато се наложило, дядото залегнал пред лазарета и такава отбрана на безпомощните болни провел, че веднага клюмнал нарешетен от куршумите, да не види сечта над болните и ранените. "Такъв дядо лош внук има ли?" - Бе приключила със задоволство Денка обследването си, но бе продължила да разказва на Тоня и другото, което бе чула - "Да си го знаеш, като си с "омотана глава", всичко за този, дето те е "омотал", е скъпоценно, нали?"

Още преди да си намери керемидата над главата в града, Стамо си бе намерил работа при един дърводелец. "Хем ще ми помагаш, хем на занаят ще те уча при едно условие обаче - нито капка пиячка - беше го приел неразговорливият старец с облекчение. - Колчав син имам, ама от ракията не се събужда, а моите ръце не държат вече здраво, наскоро една дъска се приплъзна, с нея и палецът ми остана под лентата. Виж дипломата ми на стената от столарското училище, не съм някой самоук, в Изложенията в Пловдив медали съм печелил." Стамо нямаше амбиции да се изпедепсва в столарския занаят, но пари му трябваха, а и в работилничката беше уютно, насмолените грапави дъски се оглаждаха и накрояваха като в детска игра на плочки, ромбчета, правоъгълници, квадрати, после се съединяваха така, че вратата или шкафът замязваха на блокчета шоколад. С чукчета и длета малкият старчок оформяше сводове и арки, нишички и стволчета, така че и в най-малката дреболийка влагаше "архитектурен замисъл". А и какво ли усилие беше за Стамо работата с дървото пред танталовите мъки в каменоломната, никакво, а пък насладата да сковеш за някого стол за сядане или поличка за съдините беше неописуема, за пръв път усети хубостта на физическия труд и от това му стана още двойно по-мъчно за баща му, чиято душа никога не можеше така да се стопли сред грамадите изчукан с педя чукче камъняк.

Ето защо Тоня не го бе зървала през деня, като не знаеше къде ходи, тя се усещаше като излъгана в привличането, времето се разтегляше безкрайно след училище, тя се въртеше из стаята му, пренареждаше възглавнички и вазички, есенният въздух мъждееше, а с мъничките мушици, навъртащи се около панерчето с чепките грозде от асмаляка им се движеше сякаш и слънчевият лъч, в чийто сноп ставаха видими. Полубудна под сините чаршафи на мечтите си, тя го чакаше покорно

като че му бе невеста. Започваха да се палят лампи вън, а тя все още беше сред диханието на стаята му, нарочно се бавеше да му извади ключ от външната врата, за да му отваря лично тя. Съглеждаше отгоре жилавата му фигура с тънкия болезнено бял врат, дългите му нервни ръце, пъхнати в джобовете на сетрето му, ставаше ѝ драго, че знае за тях повече отколкото другите - имаха мазоли, когато ръцете му бяха в джобовете, ставаше още по-ясно колко му е окъсяло сакото - ръкавите му се дигаха почти до лактите. А вечерите бяха още топли, той се прибираше обикновено при свечеряване, пищните свечерявания на циганското лято, при които слънцето, преди да се стъмни съвсем, рисуваше носталгични пейзажи с лагуни, острови и дюни от розово и златно. Тя изтрополяваше по извитата стълба, после двамата сядаха на каменното стъпало на входа и си бърбеха, душейки надеждите и истините на мечтите си, скрити зад думите. Понякога коленете им се срещаха и тогава това, което протичаше между тях, ги правеше някак нематериални, прозрачни, леки. Той ухаеше на борова гора от работилницата, а тя си представяше трептящите от екстаз върхове на боровите и стрелкащите се между тях птици. Понякога я забавляваше с анекдоти за професорите си като за онзи професор, който крещял "Убиец!" след всеки студент, сгрешил на изпит дозата на лекарството, което трябва да се изпише. Смееше се Тоня, та чак чехлите ѝ подскачаха по плочника, горната ѝ устна, сякаш с пара разрязана, се вдигаше, за да се покажат белите ѝ равни зъби, а той не можеше да се отърси от въпроса какъв е вкусът на устните ѝ, мания някаква, казваше си, да мислиш постоянно за едно и също. А устните ѝ уж се предлагаха, а все оставаха на обидно далечно разстояние, такова, каквото и в началото.

Навярно същото изпитваше и Ненко, синът на разстреляния стражар, та ходеше по петите ѝ с напълно отваян и сериозен вид, като че основното му предназначение в този живот бе да я следва и да диша издишания от нея въздух, нищичко не забелязваше около себе си и така бе добре - ни оголената до кокал сиромашия вкъщи, ни извървящите се на другата страна глави на съседите - да не би случайно да ги заговори синът на навеки опозореното семейство. Ненко имаше едно-единствено предимство пред Стамо - Тоня и той бяха в един и същи клас. Седеше зад нея, тя му бе разрешила да си играе с косите ѝ, навиваше ги и ги развиваше на масурчета между дебеличките си пръстчета, изобщо не чуваше за какво става дума, но вдигнеха ли го, хващаше в движение камъчето на темата и говореше с часове, все повече увличайки се в негови "за" и "против". И учителите се отплесваха от повтаряното до

втръсване, откривайки във вариациите му невероятното обаяние на зелената еуглена или на някоя химическа формула.

Зимата започна да заравя стъпките и пътеките от лятото със сняг, а Стамо с нескрито безпокойство, дори неприязъм забеляза как Ненко трайно се заселва в стаята на Тонини, макар че неговата беше на две крачки, не си стоеше там, ами все при нея се пъхаше, нахалникът му с нахалник - съвсем като стопанин разсъждаваше ядосаният Стамо. Той си вирееше край Тоня и изскубнеха ли го от нея кой знае какъв катаклизъм щеше да настъпи, на всичкото отгоре и тази изумителна, бляскава дарба за математика, дадена му сякаш нарочно, за да спечели на своя страна Тониния баща. Двамата с баща ѝ се бяха заровили в своя си знаков свят, уверени, че всяка част от Вселената може да се изобрази чрез знаците, които им са подвластни, излизаше така, сякаш Вселената чакаше на тях да я изобразят във формули. Бащата полулежеше на миндерчето, големите му с едър кокал крака стърчаха, опрени на облегалката, извън него, а Ненко смяташе, наведен между стъклената гарафа за вода и панерчето за хляб, та кестенявите му къдрици едва не влизаха в тях, смяташе и бърбореше, те си имаха своите си термини, забавно им беше, че никой друг не можеше да влезе в техния свят, край тях Мина или Тоня слагаха и вдигаха "софри", както обичаше да се шегува бащата с тънките от постни по-постни манджи. Ненко беше уверен, че мисли така ясно и бързо благодарение на Тониното присъствие, благодатното и решаващото ѝ въздействие върху цялостния Ненков разсъдък ставаше ясно, когато тя за кой ли път се качеше в таванската стаичка, тогава Ненковата глава изцяло се изпразваше, кръжеше тъжно над цифрите и не можеше да ги свърже в нещо цяло, светът се разпадаше на части без нея.

Тоня всяка вечер с неразбираема и за самата нея упоритост канеше Стамо да вечерят заедно въпреки многобройните му откази, той смяташе, че това не е редно при "царската" пенсия на баща ѝ и някак смешно при наличието на другия ухажор в къщата, когото Тоня на всичкото отгоре най-безсрамно хвалеше пред него: "Страхотна глава е, щом може да издържи на татковия ритъм в математиката. Знаеш ли, татко са го ползвали за начертаване траекторията на полетите заради сметачната машина в главата му."

Една вечер, когато леденият вятър играеше степ по прогнилите черчевета и цялата къща заедно с обитателите си потракваше от студ, тя пое дълбоко дъх и пак се качи при Стамо с обичайната си покана. Завари го да се разхожда прав с някаква орфана, взета от стари студенти, медицинска книга, стъпките го правеха ту по-висок, ту

по-нисък, понеже пружинираше при крачене, очите му бяха възпалени от слабата крушка вътре и зеленото им сега направо режеше, целият бе наострен, настръхнал от вятъра, който и вътре развяваше сетренцето му, продълговатото му, изтеглено напред лице с косо полегналите като листа на върба дълги тесни очи се държаха отворени сякаш принудително само от зелените им ириси. Огорчението и екзалтираността в израза му разтърсиха чувствената, макар и неопитна Тонина женственост, тя приближи сякаш бе чула гласа на Сирените или бе съзряла обетованата земя, гърдите ѝ сами се насочиха към ръцете му, посипани от тръпките по Стамовата кожа.

"Ненко ми е като брат, не ми е годеник" - думите ѝ бяха пълни с умоляваща наивност, не се смееше, беше станала страшно, зашеметяващо сериозна. - "Защо не си запалиш печката?"

"Когато четеш в леглото, няма нужда от печка, топлиш се с дъха си." - все така настръхнало и остро ѝ отвърна той, не беше лесен за достигане. "А аз сега ще си лягам." Това вече бе откровено изпъждане. А тя си бе представила как той навежда главата си над нея, как облачетата на дъха му я обгръщат и бе се стоплила само от представата. Не, Тоня ще му запали циганската любов, тя ще бумти, а стаята ще червенеет като фенер, в топлината той ще се отпусне върху ръцете ѝ като дете, готово да слуша приказки. Тя почва да мъкне мъхнати цепеници от поцинкованата кофа, ама чакай, аз мога сам, да, досега защо не се сети, пестиш, нали, затуй е този студ, да, пестя, пари за ядене няма, ти искаш за дърва, а кой ти иска пари, да не съм Ненко, та да мина изцяло на ваша издръжка, хайде пак Ненко, него сме го приютили както се приютява коте, не разбра ли. Ръцете им се срещат между дървата, как да го привлече към себе си, толкова я е яд на неопитността си, не може и той да не е победен от същото привличане, но си трае като цепениците в кофата, ей го колко е непохватен, хвърля драсната клечка между дървата вътре, така ли се пали печка изобщо, ти сякаш никога не си виждал печка, у нас паленето на печката е женска работа, добре, значи аз съм жената в твоята стая и ще те сгрея. Добре, много мило, но не станахме ли прекалено много роднини, аз, Ненко? Така ще е, ще сме роднини, той хич да не си мисли, че заради това, което между тях става, тя ще прогони Ненко, при кого ще се дене Ненко, ами нали си има само нея, добре де, как ще я караме, питат я ръцете му. А сети се най-сетне да попиташ, хваща тя ръцете му и ги слага на раменете си и му подава устните си, най-сетне вкусът на устните ѝ в устата му, вкус на дивни ягоди, няма какво повече да говорят, половин година са изпуснали в дебнене. В безкрайните часове на опознаването мракът трепти от

езичетата на огъня в продупчената дантелена тенекия на циганската любов, понякога изхвърква и някоя жива искра. Продължавайки да го целува тя го слага на стола - сега ще донеса вечерята, първата им съвместна вечеря върху ленената покривка с вдлъбнатите фигурки на цветя от сватбата на родителите ѝ, чакай, каква вечеря, на сън не се вечеря, вечеря се и още как, ще се гледаме в очите, преди да ги затворим пак, ще гребем от една паница като едно време, да си знаем, че от днес нататък всичко ни е общо, да не мислиш, че не знам как караш с една баничка на ден, не, понякога е кифла, една цена са.

От паницата с картофи, полята с препържено масло с ръждивия загар на червения пипер, се къдреше пара, нарисувана наивно сякаш от детска ръка. Те долу са яли и продължават математическата олимпиада, добре, да продължим и ние нашата, проидърпва я той някак по домашному, мирис на картофи и на диви ягоди, телата са забравили смущението, каква свобода, ликуването, че най-сетне нещото започва, пръстите ѝ намират остротата на профила му, издължените листа на клепачите му, очертават ги, и по-долу - острите ръбове на устните му като ръбове на зараснала рана, очите ѝ се затварят, за да го поглъща с всичките си сетива.

В следващата седмица застудя и печката трябваше да се пали редовно, Тоня "захранваше" циганската любов, умееше да нарежда борините на пирамида, между тях парче смачкан вестник, но не голямо, една-две борови цепеници, едно дебело буково дърво с пяната на някой лишей отгоре и после пукането на огъня, изсвирено от ръцете на вълшебници, докато те двамата се търсят. Стамо всеки път жадно с болезнена нега чакаше да види фигурката ѝ, клекнала пред кюмбето, обожаваше крачето, опряно на пода с гъбката на коляното, по което се смъкваше надолу вълнената рокля и другото, приклекло, забило връхчето на чехличката в чергата на пода, примираше пред щръкналите шишарки на гърдите ѝ, щом я притиснеше до себе си, изживяваше безкрайно дълго прегръдката, преди да се е състояла. Гърдите ѝ като шишарките, които тя изсипваше в кюмбето, а те се разжаряваха и светеха като коледни играчки в блясъка на свещите по елхата.

Ненко упорито си стоеше долу в кухничката при баща ѝ, очите му шареха безпомощно сякаш търсеше нещо свое, което току-що беше изгубил. Не го бяха забравили, от състрадание някак гузно го вземаха на кино или на някоя екскурзия към хижа Здравец. Колкото и да им се искаше, никога не се хванаха пред него за ръце, нито се прегърнаха, дори в паяжините от сенки, хвърлени от боровите любовно отгоре им. И пак Ненко беше този, който се опитваше да бъбри през цялото време, да

им е забавно с него, да не вземе да им хрумне да го изоставят, а това Стамово съчувствие го изкарваше от кожата му, но можеш ли да напердашиш някого, когато той е пропит от жал към тебе. Надеждата Ненкова беше безумното упование, че Тоня не може да го изостави, предаде, макар че горчивият дъх в устата му му говореше, че тя тъкмо това бе направила, оставаше насладата от болката, която двамата му причиняваха, добре, от колко време животът му е само болка, значи и тази е в реда на нещата, ще си я носи като белег и няма да се откаже и от тази си мъка, несподелената любов е пак любов и си е негово съкровище, което никой не може да му открадне, тъй като си беше само в негови ръце, не зависеше от никого друго, най-малко от обекта на чувствата му.

Времето си минаваше и телата с хиляди тайнствени гласове диктуваха на Стамо и Тоня своето. Стамо беше станал като клечка кибрит, отслабнал, кибритлия, от този процес на избистряне на плътското хептен се бе оголила жилавата му мъжественост. Започна да избягва томлението на безкрайните целувки, усещаше, че вече не може да се контролира, нещата ставаха някак неистински от това вцепенено въздържание. А още по-мъчително беше, че Тоня бе решила да ползва изцяло и докрай свободата си.

За абитуриенския бал Тоня префасонира един стар костюм на Ненковия баща от истински габардин, съвсем запазен, само на едно място бе излъскан, там, където бе стояла значката му. Тегелите ѝ обаче изобщо не излязоха толкова прави, както тя си въобразяваше и накрая крачолите се бяха набрали по шевовете като драпирани. "Дайте костюма на мене, ще направя Ненко истински суинг." - Денка взе нещата в свои ръце и седна на крачната машина, тананикайки си песничка за "суинг и дама", късаше конеца с дребните си, изпоцапани от червилото зъби и си говореше с Ненко: "Какъвто си снажен, Ненко, ще си най-хубавият кавалер, блазе ѝ на Тоня." И отново присвиваше доволно устнички върху старателно намазаното с помада лице, като притваряше клепачи. Беше чудо, че след отровите в Цеха за стъклодухане кожата ѝ беше все така нежна и бяла. "Като киселото мляко, което ни дават безплатно." - примигваше тя кокетно, чудото отдаваше на помадата, която ѝ забъркваше една приятелка, съвместяваща едновременно професиите на акушер и козметик. За Тониния празник беше спестила пари, от години ги събираше стотинка по стотинка за истински бален тоалет - от розов тюл, нанизан върху лъскав сатен. Горе около деколтето тюлът чертаеше бая голям триъгълник от здравата мургава плът на дъщеря ѝ, така че и гънката

между гърдите можеше да се види, едно трогателно дръзко и спиращо дъха деколте.

Уж Стамо бе наясно, че не той ще ѝ кавалерства за вечерта, а пък като ги видя под ръка с Ненко, тя със сребристи платнени обувки сред катове тюл и него, изведнъж станал мъж в костюма на баща си, с рамене по-широки от неговите, с устни по-дебели и по-изразителни от неговите и като си я представи как тя го обгръща със съвсем голи ръце и как цяла нощ главата му ще е на рамото ѝ с пряк изглед към дълбочината на деколтето, реши, че на тази ненормална история трябва да се сложи най-сетне край. Не че щеше да ѝ забрани да иде на абитуриентския си бал или да прогони Ненко с недвусмислени погледи и думи, не, просто щеше да я накара да избира - или да се жени за Стамо, или да си търси друг квартирант за подобен психически тормоз. По двойки се събраха съучениците им пред тях, цветята, които ѝ подариха, Тоня връчи на Стамо като на верен роб да ги държи, махна му "Чао" и замина след ненужна и извънредно глупава според Стамо шумотевица към някакъв идиотски ресторант.

А той, приятелят ѝ, какво трябваше да прави, да мирише наръчните цветя и да преживя триците, сухи и бодливи, на ревността ли? Не, така не - тръсна цветята в мраморното корито на чешмата на двора, развъртя за момент кранчето - да не изсъхнат - и закрачи към тревите край Марица, които избуяваха необезпокоявани, никой не се грижеше за тях и затова площите, покрити с тях нямаха окастрения вид на терени за голф, а образуваха истински диви поляни, разлени под никога неподрязвани бъзови и дрянови храсталаци, които заедно с туфите макове, лайкучки и жълтурчета оформяха подмолите за влюбените двойки. Снегът на отминалата зима не бе достатъчен да напълни коритото на Марица, през лятото то обрасна с драки и цели дървета, между които сега се точеше едно мазно, оцветено от фабриките поточе, сред което изхвърлените боклуци образуваха скулптурни форми. Стамо от яден по-яден взе да си измисля сватбено предложение, което ставаше все по-бурно от вида на притиснатите по пейките двойки, накрая предложението се сведе до прочутото македонско: "Сакам нещо да те питам и сакам отговорът да е да."

И в този момент, докато се влачеше преднамерено бавно и непукистки между невисокия каменен перваз и здравата гъста майска зеленина, в която цвърчаха птици, го спряха двама милиционери. Да, паспорт ли, разбира се, че има, беше в единствения джоб, който се закопчаваше, в горната част на сакото му. "Вие ли сте този на снимката?" "Ами кой друг?" Тогава последвайте ни за справка. Ще ги последва, но за какво

ще е тази справка, за регистрацията ли нещо, или за студентската книжка - Стамо нямаше представа, ама не си и даде много труд да размисли за какво става дума, ще иде, ще разбере, той с политика не се бе занимавал, това беше сферата на действие на брат му, но не на него, освен медицината и сега Тоня нищо друго не го интересува, затова и не му хрумваше да се страхува от тези млади момчета, само гневът му от мъчителната вечер се усилваше, а също и от това, че му спряха подготовката за една така важна реч, и без това не беше силен в думите. Тръгна с тях като на разходка със състуденти, наистина малко неочаквана компания, мислеше си: "Дано не ми искат пари, всичко друго да искат, не и пари, пари нямам, иначе каквото искат да питат, ако знам, ще им кажа."

В участъка го тупнаха на един стол и го забравиха, миризмите на люляците хлуеха в уморената му глава и се превръщаха в капки сладост. На бюрото върху вестник се излежаваха няколко късчета козунак, тази година Великден беше се паднал късно и макар че на църква ходеха почти само пенсионери, на които поставените отряди от училища и фабрики не можеха да вредят, във всяка къща се боядисваха яйца и се печеха козунаци. Ето че и милиционерчетата си бяха хапнали от тестото с цвят на жълтък, изпъстрено с очичките на стафидите и орехите, покрито с лъскава като гледжосана кафява корица отгоре. При вида му устата на Стамо се напълни със слюнка, а споменът за вечерите с Тоня го поставиха в едно плахо недоумение - защо съдбата го беше изхвърлила тука тази вечер? "Мога ли да ида отсреща до бакалницата, дето още свети, да си купя една баничка?" Не можело, не бил ли разбрал, че е арестуван, отговори му едно от момчетата, седнало с гръб към него, хич и не благоволи да се обърне, докато говореше. Арестуван? Сега пък каква шега беше тази? Наистина в курса имаше изключени студенти, но бащите им са били асове, а неговият чукаше камъни. Очевидно не бе в Стамова власт да отгатне за какво са го задържали, той само заядливо произнесе: "Да видим, като отчетете, че е станала грешка, кой ще ми извини отсъствията от упражненията." Да не се безпокоял, щели да уведомят на часа и Медицинския институт. "Това пък защо, моля Ви, недейте, станала е грешка, ще видите, а като ги уведомите, какво - веднага ще ме изключат. Поне това зло не ми сторвайте." "Грешка ли, хайде холан!" - проточи се едно гръмовно, пак от мъжа, който упорито му говореше, обърнат с гръб.

На утринта, капнала от валсове, от "Марина-Марини" и от буги-буги, изкачила с класа Бунарджика, за да посрещнат заедно изгрева - един

портокал в черните пръсти на фабричните димове, Тоня се върна боса с пантофките в ръка, които се бяха оказали извънредно коварни с ръбовете си и така се бяха врязали в кожата ѝ, че ако не беше решението ѝ да бъде хубава на всяка цена, сигурно щеше да ги събуе още на дансинга. Но умът ѝ си беше в таванската стаичка на Стамо и боса, тихичко, котешката тя се плъзна нагоре, представяше си как се бухва вътре с цялата тази прелест от розови тюлове, сгряна от танците и майския изгрев. Изненадата изплющя като плесница по възторженото ѝ лице - стаята не беше пипната, одеялото беше грижливо опнато, както той умееше да го постила, всяко нещо на мястото си като в лекарски кабинет, стаята - безкрайно крайбрежие, напуснато от хора и от птици, празна, никакъв Стамо не бе пренощувал тук, а къде? Басмените перденца на вишневи и оранжеви петна се вееха от утрения ветрец, издувани от светлина. Краката ѝ залепнаха на пода, ах, така значи, използваше, че я няма и спеше където си иска, къде - при друга, в края на краищата нищо ново под слънцето, да не е първата или последната измамена жена, усещаше връхчето на сърцето си да се извива като тревица при буря, опитваше се да разбере какво значи да си измамена наивница. Тоня се тръшна в леглото му, от изпитото вино ли, от огорчението ли над главата ѝ се завъртяха кръгове, взеха да я разнищват като пружина. Колкото и да бе нещастна, сънят надви и чак по обед я събуди баща ѝ, изкачил всичките стълби, нещо нечувано и неவிждано за него, само и само да се увери, че тя е тук. Изобщо не го смути гледката на спящата Тоня в леглото на квартиранта, нали него го нямаше от вечерта. Да, Тоня се бе прибрала, но той къде беше, такова прибрано селско момче, да не би пък да е заминал в пиринското си село, без да им се обади, имаше все пак нещо странно, недодялано в него, ами кажи, да не се безпокоят толкова много хора.

Когато го нема и другия, и по-другия ден, царският офицер напусна убежището, за да се навре в самия милиционерски участък да пита за него. Не знаели нищо и в този, и в следващия. След като с облекчение научи, че не е зачислен към армията на арестуваните последните години, той си пое дъх за още по-мрачна обиколка - по болниците, но и в тях винаги го отпъждаха с вдигнати рамене: "Няма го." Да, нямаше го и все пак Стамо беше някъде. Следващата стъпка в издирвателната акция беше заминаването на Ненко и Тоня за родното му село в Пиринско, лятото беше в разгара си, житата с цвета на златни пясъци лежаха в нозете на метличеното синьо на планината, което преминаваше нагоре в небесното синьо, сякаш там синката на планината бе разредена с капчици мляко. Тоня този път не се смееше -

нито на магаренцата с офъканата като от молци козина, нито на всезнаещите лелки, които махленски ги разпитваха кои са, женени ли са, като се разхождат двамката. Тя отдавна бе свикнала с това, че няма да следва, че ще отиде в някоя фабрика или направо в Цеха на майка си, но с тези неща тя се бе отдавна примирила, докато изчезването на любимото ѝ момче я бутна в подземията на живота, което не знаеше, че съществува. За пръв път опозна гризането - непрестанно и смразяващо - на страха в младата и ентусиазирана от младостта си душа, въртеше се объркана в неизвестността и ѝ се струваше, че вечно ще е така.

Нейде по чукарите десетина криви къщички, стъпили разкрачени на нажежените до бяло скали - това бе селото на Стамо със слепените от клечки, слама и кал гнезда на бежанците. Тоня си бе въобразявала, че познава немотията, но тук, каквото видя, я изпълни с невъобразима жал и нежност към Стамо, ето защо бе такъв остър и режещ като къс мрамор, отсечен от каменоломната, над чийто кратер се бяха надвесили умислени къщиците. Баща му - един побелял и жилав човечец със същите зорки очи, посипан от глава до пети със сребърен прах от мрамора като с люспи на риба, старателно ги изслуша кои са, що са и след като ги претегли и премери, заби очи в разкривените си обувки: "Нищо чудно и той да е арестуван." Гьоката, батю му, го откарали преди месец, забъркал се в някаква група, "Държавата ще оправя, другите оправят себе си - той - държавата. На ти сега." Той, Стамо, не бил с тях, но нищо чудно заради тях да е пострадал. "Ако са решили, ей тъй, по фамильному да си разчистят сметките с нас." Кой ли му бил изял главата? Пак щял да бъде някой от местните, така се издокарвали пред властта. Орисия, какво друго да кажел. И баща му вдигна ръка към челото си и започна да го мачка с побелели пръсти, бръчките му се движеха като въжета, набъбваха и се пълнеха с кръв: "Дано барем са живи, иначе момчетата ми са държеливи, лесно няма да клекнат."

"Как може да говорите по такъв начин за Стамо, него нищо му няма? - Тоня хвана ръката на бащата и я задържа, сякаш искаше да го поведе нанякъде, в дъното на душата си тя не искаше да повярва на зловещата приказка, дето току-що ѝ разказа той. - "Аз най-добре зная какво е правил през всичкото това време, нали бе винаги с мене. Ще свидетелствам. Него никой не му мисли лошото, защо изговорихте толкова много зли думи? Той само искаше да лекува човеците - и с тих глас добави - и да сме двамата заедно, повече нищо." Бащата се вглежда в момичето, как да му обясни, без да изцеди до капка надеждите му, че и на добри и млади хора като тях се случват лоши неща, вярно е, че не умее да говори за нещата, които му присядат на гърлото, но навярно ако

й се усмихне, ще я боли по-малко. И той се усмихва с една такава щърбава, наранена усмивка, но усмивка, ръката, която тя бе дърпала да го води неизвестно къде, я прегърна: "Помни, моето момиче, че има висша сила и тя ви свързва, където и да е синът ми сега. Той сигурно усеща как го мислиш и е много, много щастлив, че не си го забравила."

Можеше ли да го забрави, можеше ли себе си да забрави, завърна се у дома, всеки ден се събуждаше с твърдото решение да извърши нещо много героично, само дето денят след това се проточваше потискащ и заспал като всички предишни след изчезването му и изпиваше силата й до капка, макар че на следващия ден решителността й пак беше налице. Тоня през една следобедна дрямка си спомни за детския си страх, че под едната плоча, която се клатеше в двора, имаше цяла пропаст и че ако стъпи по невнимание на нея, земята ще се продъни и тя ще полети надолу през облаци и плочници на други подземни светове, страх, така добре използван от другите деца, които все се опитваха да я накарат да стъпи тъкмо на тази плоча. Ето, и Стамо е стъпил не където трябва и се е катурнал в дупката под себе си и сега летеше ли, летеше, само че надолу към кой знае какви неизвестности. И тъй в полусън и страх Тоня минаваше от ден в ден, без да успее нещо грам да промени.

След още месец край на загадката ги настигна - телеграма с текст: "Намирам се в еди-кое си ТВУ, Стамо". Беше минала година, откакто Стамо бе спрял пред прага на Тонини, само че сега есента ги заварваше в съвсем различно положение - Стамо блъскаше изранени криле в телената ограда на лагер, баща й знаеше от приятелите си пилоти как там превъзпитават със смърт, не го каза на дъщеря си, но тя с интуицията си усети какво означават тези думи от телеграмата и се мъкнеше ни жива, ни умряла, страдалчески и с горест, заричаше се как ще го измъкне вън отново на въздух, но имаше усещането, че пак върти греблата на лодка, която не тръгва наникъде.

С телеграмата в чантичката и с Ненко до себе си отново се отправиха на автостоп към запратения в най-дивата пустош лагер, в който бяха скрили от тях и от света Стамо, за да правят кой знае какви ужасни неща с него, бащата не тръгна, присъствието му можеше само да утежни дереджето Стамово, веднага щяха да се сетят кой се застъпва за него. Беше мокро и ветровито, тежки недоद्याлани камиони, покрити с брезент, джипки със смешни муцуни профучаваха край тях, колелата им ги замерваха с буци кал, а от кабинките нещо им подвикваха. Видът им бе наистина за подигравка, бяха се покрили с един общ найлон, бяха целите на кални петна, "Защитна екипировка е това - опитваше се да разведри настроението Ненко - отгоре враг няма да ни познае, сливаме

се с околната среда." От камион на камион все пак стигнаха лагера. Вятърът блъскаше редовете бодлива тел и те тънко и режещо скриптяха, по коловете на оградата и по вишките клечаха едри охранени гарвани, "Това са домашните животни тук - процеди Тоня с несвой глас - Гарванът грачи, грозно, зловещо". С отпуснати ръце и обърнато към настръхналата тел лице Тоня стоеше като замаяна, бе премаляла от чудовищността на това оградено пространство, в което с карабини, войска и кучета се пазеше нейният Стамо, едно от най-беззащитните същества, което можеше да ти гипсира крак, да ти скове маса, но никога - да ти зашлеви шамар. Единственото наказание, което Тоня помнеше от детството си, бе заключването по за час сама в стая, дори не в избата, което ѝ бе много тежало заради бърливостта ѝ. Как можеше да си представи сега това наказание от света на възрастните и то наказание без престъпление? Бе готова да се хвърли със сълзи на очите на вратовете на надзирателите: "Върнете ми моя Стамо, за Бога!" и щеше да го направи, ако не бе засипана от тях с помята на мръсни думички, като чуха, че пита за лагерист. "Ама той не е тука, как му беше името, мамка му..., откъде-накъде, не се е отбивал насам, да не се е запилял с някоя друга п... Ама тя твоята на нас ще свърши работа." Тоня с цялата си наивност извади телеграмата от найлоновия плик и я протегна към един, който реши, че им е началник и който до момента не си бе отворил устата: "Ето, вижте, не Ви лъжа, в телеграмата така е написано." "Кой ти я е пратил, ма? Оттук пиле не може да прехвъркне, камо ли телеграма, глезотии. Я дай да видим как е станала тази работа." По-късно разбраха резултата от посещението си - милиционерчето, изпратило телеграмата, начаса било уволнено, а Стамо трябвало за седмица да изкарва двойна норма в рудника.

Стамо кротко копаяше въглища в тъмната паст на мината, добре, че бе изкарал школата на каменоломната, за да се справя и нищо не подозираше за посещението им. Не беше като градските интелигенти и през плет невидели физическа работа, които бързо се скапваха. Колкото и странно да бе, Стамо обичаше чернилката вътре, отмерените движения на кирката и дишането на другарите си в мрака, физическото усилие, изпотяването от напрежение, звука на техните стъпки и кирки. Внимаваше къде стъпва и къде удря, забравяше да мисли дори за надеждата, че някой някога ще го извади оттук. Имаше си едно приятелче гърче с щръкнала нагоре черна косица, настръхнала като борови иглици косъм по косъм, гърче, дошло в България да строи вместо комунизма световната анархия. Черти на древногръцка статуя, само че не от мрамор, а сякаш от някоя въглищна буца - черно и

лъскаво, очите му светеха зорко като фенерите в забоя. Искаше да запише медицина в София и затова така прилепна към Стамо, проснат над неговия нар вечер, го разпитваше за най-близките му приятели, за първите изпити по медицина, за съдържанието на един или друг учебен предмет, Стамо му "преподаваше", за да не забрави и сам наученото, по липса на хартия във въздуха чертаеше разположението на органите, костите, кръвоносните съдове. Йоргос пък го учеше на гръцки чрез поезията на Сеферис, Кавафис, Елитис: "Небесната дъга е улеснение да гледаш сънища." и "Прозорците блестят от радостта, обхванала пчелата". Разказваха си взаимно сънища и така заедно обитаваха някакво друго пространство в някакъв друг свят.

"Майка ми вчера беше на някакво чуждо място в непозната страна, Стамо, бе полегнала, надигна се на лакти, усмихна ми се и рече: "Лошото е, че не знам езика, иначе тук има толкова много момичета за тебе, да си наидеш невеста." "А аз видях сливата ни в двора на онова ксантийско градче, откъдето сме дошли. Беше цялата цъфнала, ама с бели панделки, колосани, тези, дето ги слагат по главите на малките момичета и ги прикрепват с фиби. И изведнъж някакъв мъж започна да сече дървото, пата-кюта, заваляха белите панделки, хората наоколо плачат." "Чуй, Стамо, снощи маслиновите дръвчета бяха целите от сребро, катереха се по голия хълм и си шепнеха: "Ех, кога най-сетне ще стигнем билото, та да видим туй пусто Бяло море колко е бяло?" Знаеш ли аз вече не издържам без маслиновите и портокаловите гори, без бялото сияние на бялото море, изгоря ми душичката."

В забоя двамата работеха с всички сили да не тежат на другарите си, а и помагаха на възрастните за непосилните за тях норми, изхвърляха купчини зад себе си, поддържаха еднакъв темп, еднакво се задъхваха, само Стамо по-рано започваше да кашля от наслоилия се в носа му прах, заедно се навеждаха там, където таванът висеше ниско като гилотина, понякога и продължаваха наведени, напредваха едва-едва, но си имаха задачата за деня и си я гонеха, за тях черните късове бяха цветята на земните недра, които те беряха като грижливи градинари.

Един ден, все някога идва един такъв нещастен ден в рудника, те поеха по надолнището на подземните тунели. Предишната вечер Йоргос пак бе замайвал Стамо с приказки за момичета в заливите на Егея, чиито тела са влажни и гъвкави като вътрешностите на миди, изхвърлени от морето. "Всеки ден намираш различни момичета, морето ти ги подарява, сами свалят обвивката си - мидените черупки." "И ти, красив Йоргос, не си се спрыл на една-едничка?" "Никога, никога, едната, съвършената

е съчетание от всички тях, да не би в морето вълната да е една, а аз съм морето, те се гонят из мене, защо трябва да се ограничавам, да ги подбирям, те са това, което е трябвало да ме настигне."

Докато копаеха по надолнището, Йоргос каза, че ги вижда двамата като деца, които си подават с крака една топка, ама така, че да не я загубят по склона, всяко движение на крака трябваше да е премерено, хайде, давай, сега си ти, сега пък ти. И кирките се вдигат в синхрон една след друга - крила на една и съща вятърна мелница. "Дали ако покопая още малко, няма да стигна Гърция? Подземно? Една шахта и - хоп! - ето ме на видело при златните топки на портокалите. Има обаче вероятността някой от противниците ми веднага да ме пушне, щом се подаде главата ми. Защо, мили Стамо, винаги сме снабдени с врагове, враждата на които никога не си предизвиквал? Помисли си, аз съм за свободата, абсолютната свобода, родителите ми край люлката ми са мечтали за нея, за равенство, братство - те не могат да бъдат за един, а за всички, тези, които са отворили този лагер и тези, които го пазят, уж искат същото, а държат хората в клетка. Ако едните говорят с уста, а другите с пушки, гледай какво братство става. Къде да приютя сега вярата си?" Докато изрича последните си думи, някой сякаш преобръща джоба на галерията, таванът се хвърля върху пода, изходът към мечтаната от Йоргос Гърция се похлупва със земни маси. Стамо пада като покосен, но всъщност нищо му няма, защото в неговата част на галерията все още няма срутуване, съществува си таван, под, посоки, но там, където е избързал Йоргос, "Ех, Йоргос, Йоргос, колко пъти съм ти заповядвал да вървиш зад мене!", с част от другарите им, е само черна грамада без какъвто и да е отвор в нея. Останалите незатрупани се скупчват - глава до глава, дано при съвместно мислене нещо измислят, а и страхът като са накуп е сякаш по-малък, гледат ококорено пред себе си и скимтят от болката на другарите си, до тях са се сгушили и двамата надзиратели, за пръв път те търсят топлината на подопечните си за защита. "Хайде, доброволците напред, ще получат отпускат!" "Да ви се не видяла отпуската, хората издъхват." Намират се трима доброволци, спускат се към приятелите си там в непрогледното, поемат си за последно въздух, за да се гмурнат в черните прах и пепел, трябваше им много въздух, за да издържат нататък без него. На всичкото отгоре трябваше да се копае по мравешки бавно и предпазливо, да не улучат някое тяло или да предизвикат ново срутуване. Стамо си мислеше, че не кирката, а дробовете му, които се отваряха и затваряха тежко като духалото на циганите калайджии, разкъсват земните пластове, за да се отвори пътят до Петко, Иван, Йоргос и другите, теглеше ги за краката, за

подмишниците към свободното пространство един по един, няколко шамара и ето че нагълтаната чернилка излетява от ноздрите им, изправяше ги сякаш са дъски, почукваше ги по гърба, за да предизвика кашлица или повръщане. Стамо продължаваше все по-бодро напред като видя, че смисъл има и още как, леко, сякаш бе загубил тежестта си, не бе закъснял, щеше да употреби всичките си усилия, но щеше да достигне останалите, щом животът им още го очакваше. И докато разбутва пластовете някаква неизпитана сила се разлива в него, особено сега, когато Йоргос бе вече вън от опасност, в пластовете се оказват кунини като вътрешни дворове, в които се намираха другарите му, той ги вади на видело и нарежда наум: "Ама че съдба, малко им беше лагера, сега и умирачка." А Господ се бе оказал страшно милостив към нещастниците - нямаше един премазан, някой прекършен крак или ръка и толкоз, лагерът ликуваше - нямаше нито една смърт.

"Сега мога ли да изляза?" - попита Стамо надзирателите, които се бяха хвърлили да го целуват заедно с другарите му. Вън се хвърли на земята под бледата шатра на слънчевите лъчи, но все пак слънчице, не черната преизподня долу, костите му сбират оскъдната топлина и светлина и той на мига заспива, но сънува не свой, а един от сънищата на Йоргос - каменните кариатиди развяват туники и си веят с палмови клонки като с ветрила, толкова им бе горещо.

Още същия ден го пускат не в отпуск, а въобще от лагера като награда. "Нито наказанието ви разбрах, нито наградата ви, та нали бе най-естественото нещо да се опитаме да ги отървем от смъртта?" "Отивай да ставаш лекар - по-ниският Йоргос се надига на пръсти, за да го целуне благославящо по челото. - От тебе ще стане страхотен лекар, виж какъв инстинкт имаш за пламъчето на живота."

И Стамо подминава вишките и продължава нататък, където са медните жици на клоните сред сините мъгли на есента, минала е повече от година от срещата им с Тоня, а той развява сетре, същото онова вечно карирано сако, запътен към своята Тоня, която навярно проветряваше стаята му, изгупваше постелките, чакайки го и този ден да се върне. Лошото е, че Йоргос е останал зад бодливата тел, а толкова му се иска да го заведе при нея, тя щеше да намери и за него стая, щеше да го приюти като Ненко и двамата щяха да продължат да си разказват сънищата.

След месец в лагера се получава цял кашон портокали на името на Йоргос, истински златни ябълки с ухання сърцевина, на някои дори стърчат отгоре перата на листа, сякаш са току-що откъснати да

разквасят устните на кариатидите. Обаянието на Тоня и новите заеми, взети от приятелки, са отворили тайнствените врати, за да се намери дефицитната стока. "Брей, сякаш сме баровци, та ще ядем портокали не по Коледа! Хайде един на тебе, два на нас."

"Сякаш са пристигнали направо от Коринт, където олеандрите изцеждат уханията си в чашата на морето - мисли си Йоргос, докато портокаловият сок цвърчи в устата му, - сякаш портокалът се е търколил по подземния тунел, който мислено все копая до Гърция."

А Стамо, разбира се, ще се ожени за Тоня и то баш на Коледа. Майка ѝ е донесла най-фантастичните коледни играчки от стъкло, оформени с нейния дъх в цеха, пауни с лилав гланц и със златни топчета за очи, сребърни топки с нагънати като хармоника полусфери, златни шишарки и червени джуджета с вид на матрьошки. Полека-лека Стамо ще разтваря тялото на Тоня в таванската стая, ще лови шишарките на гърдите ѝ, ще навлиза в нея като в морето на Йоргос и ще намира в нея всички онези морски момичета, за които му е разказвал Йоргос. Навярно затова на сутринта Стамо ще гледа с почуда мидените черупки до саксията, сякаш тях бе свалял една по една от Тоня. Откакто Тоня напълно му принадлежи, Стамо е като Нептун - морето му е напълно познато, Йоргос го е научил да плува из сънищата, без да се дави.

РАЗПОЗНАВАНЕ

/В ПАМЕТ НА ПИСАТЕЛЯ И РЕДАКТОРА ВАСКО КОЛЕВ/

В лагера бяха като птици, овързани с вериги - и да се стреляше, и да падаха убити, другите птици не можеха да излетят далече оттук, така че и да не бяха убити, бяха погълнали много смърт.

Там всичко в него се сви, помръкна като попарено, само мислите му си останаха хвъркати - да летят по всички посоки, да достигат близките му, да ги навестяват и да му докладват - най-често в сънищата - така и така, жена ти плете и шие на хората, на чуждо слугува, съседите разправят, че сте разведени и затова тях не ги интернират. (Развод? Защо пък не, ако ще е по-добре за жена му, за детенцето, да не ги свързват с неговото прокълнато име.) А детето ти е вече на пет години, разправят му, че си в болница, а то пита: "Няма ли в болницата лятна ваканция, да го пуснат за малко, да си дойде при нас."

Имаше си той едно кътче зад бараката в лагера, от което не се виждаха нито плаца, нито чувалите с труповете, П. прилякваше там и се опитваше да улови знаците от много далече, оттам където растеше детето му без бащина ласка.

И когато го биха с тоягата по главата, най го беше страх да не я пукнат, та от нея веднъж завинаги да изтекат стаята с дантелените пердета и Владимирската икона, и пианото, на което сякаш още стои онова негово гимназистко призвание в любов до бъдещата му съпруга на френски. Да не изтечеше от нея и споменът за току-що проходилото Кати, което тепаше към майка си, блъскаше се в крехките колони на краката ѝ, провираще главица между полите ѝ и казваше убедено "Мама!", сетне хукваше по патешки насреща му, далеч по-лесно бе провирането на главицата между неговите крака, нямаше пола за преодоляване, след което пак така утвърждаващо изпискваше "Тате!" и така тъчеше непрекъснато някакви безкрайно важни нишки между двамата.

Главата му се олюляваше, тежеше му от спомени, под мишница стискаше остатъците от ботушите си, най-ценното, което имаше през целия си лагерен живот. Одрипавялостта му правеше явно шокиращо впечатление, че една селянка с рунтави мечи крака изпищя във влака: "Няма ли милиция да ги прибере такива! Да не се месят с честния народ!" И тогава цялото купе настръхна срещу му, бе готово сякаш да го линчува - откъде накъде ще ги карат да делят въздуха с подобни изпаднали типове. Разтрепери се П.К., като брезичка се разтрепери - да не го предадат пак на милицията, сам си слезе от влака, нищо, че имаше билет чак до Пловдив и от този момент избягваше рейсове и влакове, само цигански каручки и камиони с веселяци шофьори.

Сега, когато пътуваше обратно към къщи, се опитваше да извика в съзнанието си всичките си предишни образи, дано да успее да ги съедини, да ги предаде на дъщеричката си, за да повярва, че той не е само този просяк, тази прокъсана дрипа, която лагерът беше направил от него. Момчето с кадифяната рокля, което се люлееше часове на дървеното конче и от всичко на света най-обичаше разходките с кабриолета, чак на пет години получи панталонки и с тях започна и футболния сезон на живота му, топките бяха парцалени и много тежки, ритайки топката и почти без да чете, а с най-високи оценки заради "феноменалната му памет", както я бе определил учителят му по история, момчето се втурва в гимназията и там печели всякакви състезания, не само футболните, каквото и да правеше, накрая на годината неизменно бе обявяван за първенец на класа, гимназистът, който преди да се е влюбил в някое момиче, се е влюбил в планината и с приятели прави не само летни, но и зимни походи с дървените ски до Юмрукчал. Вече студент, се усеща лек и свободен в кафенетата на София и в Руския клуб, София на големите професорски глави, от които той е хипнотизиран най-вече от Милетич и на всяка негова лекция

примерно записва. Сетне адвокатстване и депутатстване, връзки с десетки и хиляди хора, желанието да направиш нещо за тях. И притихналото пред тайнството лице на младоженеца, който не иска тази сълза в очите на младоженката, когато тя казва "Да" с някаква трагична обреченост сякаш предчувства какво има да става. Тези образи не бяха видения, те бяха част от една действителност, която сега бе затрупана с лъжи и отричане, нищо от нея да не бъде видимо, но тя си го съпровождаше и никой не можеше да му я отнеме, както му отнеха всичко друго.

Това, което бе градил 40 години, бе прах и пепел, но за кураж той извикваше сцените от Априлското въстание, когато родата му е била сварена при избухването на въстанието в Батак, а не в родната Пещера, и комай единствена успяла да намери аралък в башибозушката обсада и да избяга баташката участ. "И в най-безнадеждната ситуация има аралък" - казваше си той.

За момиченцето му той беше човекът, дето го няма. Ако се беше оженил по-навреме, поне десетина години по-рано, детето му щеше да има съвсем други спомени от сегашните, щеше да го придружава понякога с файтона до Народното събрание, щяха да го дундуркат на коленете си приятелите му депутати, които бяха изпратени със залп в царството небесно или като него влачеха тук в ада злощастната си съдба.

Трябваше да признае обаче пред себе си - между него и някогашният П.К. нямаше нищо общо, онзи някогашният бе пребивавал все по безветрени места, той изобщо не знаеше какво е страдание и затова не можеше и истински да съчувства на сегашния, той би се срамувал от него, нали се бе движил все в слънчевата страна на живота и бе вярвал, че тя му принадлежи завинаги, а за такива хора от дъното казваше, че сами са си виновни и освен някой петак друго не заслужават, за да не се стимулира мързела им.

Най-сетне ето го на пловдивската гара, лятото още от утринта тук се задушава като астматик, отсреща в омара червенеят скалите на Джендем тепе. П.К. се съблече до кръста и се опита да смъкне на гаровата чешма цялата гнус от прах, мръсотия и сажди, смешните му дочени гащи също се омокриха, та се наложи да полежи на слънце, докато изсъхне дънцето им. Сетне прекрачи прага на бръснарницата на Гарбис отсреща, десетилетия се бе бръснал при него, а сега се наложи като Левски да му дава знаци да не се издава, че го е познал.

П.К. щеше да наминае към къщи, но не знаеше дали ще се обади, една припадничава боязливост го бе сграбчила и коленете му бяха съвсем отмалели. Нали зад него стягаха обръча онези несретници извън

обществото, с които делеше нещастieto, нали с него въкъщи неизбежно щеше да влезе въздухът на лагера, вонящ на човешка тлен, имаше ли право като баща да стоварва в детската стая на дъщеричката тази воня? И се втурнаха очите му към двора на къщата им, по теловете се размахваше бодро пране, тежките златни гранати на дюлите огъваха клоните, после очите му се върнаха обратно на улицата, която светлееше като Галилейското езеро, биеха се в него като пъстри рибки деца, а той не знаеше коя рибка му принадлежеше, забил крака пред това езеро от светлина, стоеше като истукан и чакаше някой отгоре да му посочи кое е неговото дете. Гледа П.К. как жужи орлякът на детските очи, прожужава насмешливо край него и отминава, иде му да прегърне всички едновременно, но го е страх да не ги уплаши.

Тъкмо Кати и майка ѝ бяха закусили тази сутрин, сребристата покривка с бяла бродерия беше покрила като с лед масата и по леда се плъзгаше кобилицата на солта и мерудията, розовата купичка с ягодово сладко вътре бе досущ като дама с розова рокля на волани, а синята порцеланова кана бе генерал със златни еполети, надут, в бяла униформа и целият накичен с ордени. Момиченцето беше истинско "вещоманче" - така го наричаше една от лелите му, тя бе забелязала как истински страдаше за всичките тези красиви вещи и картини, които майка ѝ разпродаваше с все по-голяма скорост. "Не сме ли продали къщата, значи, всичко е наред" - вдигаше високо глава майка ѝ, колкото бе мъничка и слабичка, бе чудо, че още не бе затрупана от нещастията и че синеокото ѝ лице не бе загубило волевия си израз. Тя не отстъпваше от традициите на дома, спазваше стриктно установените часове за закуска или обед и се държеше така, сякаш къщата бе пълна с хора и прислуга, детето ѝ трябваше да има маниери, нищо, че често на масата нямаше нищо друго освен хляб и сладко, сварено от дюлята в двора. И винаги на масата имаше прибор за още един човек, "За татко ти, не се знае дали още днес няма да се върне от болницата, нека знае, че го чакаме." Много тъжни бяха тази празна чиния, тези недокоснати вилица и лъжица, но за детето те бяха ведно със снимката на стената комай единственото доказателство, че баща му съществуваше, ако ще и някъде другаде в пространството.

Всички малки същества край нея си имаха бащи и някои злорадо питаха: "Вашият баща да не ви е зарязал като бащата на черната Тина?" Майката на черната Тина бе "парясница" и независимо чия бе вината за парясването, махалата не я гледаше хич с добро око, а Тина ожалваха с голяма степен задоволство от собственото дередже. "В болницата е" -

отговаряше Кати до вчера, когато приятелката ѝ Венчето не се изтъпанчи пред децата от махалата, изпъчи коремче, скръсти ръце пред гърдите си и рече: "Кате, ти си най-умната всред нас, чак френски знаеш, нали? Ха тогава, помисли - как така баща ти е цели пет години в болница? Ами той отдавна да е хвърлил топа. А татко казва, че баща ти не е в болницата, а в пандиза." Катя подскочи като залята с вряла вода, какво ли значеше "пандиз", във всеки случай беше нещо, от което трябваше да се срамува, щом Венчето произнасяше думата с такова отвращение, все едно е видяла гол охлюв. "Какво е пандиз? - влетя тя вкъщи. - Мамо, какво е пандиз?" "Не се казва пандиз, а се казва затвор, само невъзпитаните деца използват такава дума" - изчерви се майка ѝ до корените на побелелите си без време коси, тази червенина не убягна от погледа на детето и то се смили над нея, повече нищичко не пита.

Но както баща ѝ си беше в болницата, така беше и неизменно с нея, тя беше сигурна, че той я пази от махленските кучета, затова, колкото и да се страхуваше от тях, минаваше край кучешките им сборища с равен ход, сякаш хич не ѝ пука. "Татко, помогни ми", си казваше при всеки труден урок по френски, не искаше да се излага пред майка си, така не ѝ се щеше да греши и да я разочарова, майка ѝ се беше вкопчила за френския като за спасителна лодка, твърдеше, че ако дъщеря ѝ научеше езика "перфектно, ама наистина перфектно без нито една грешка", нямаше да има нуждата да си вади очите за плетене срещу стотинки. Момиченцето едно не разбираше - защо на нея френският не ѝ помагаше, нали го беше учила в Колеж в самата Франция.

Веднъж на пазара ѝ се привидя тъмнокосото лице с монокъла от снимката над писалището на баща ѝ, тогава тя така се разтрепера, изпадна в такава екзалтация, че хукна между сергиите, буташе се от сергия на сергия и тичаше ли, тичаше, продавачките я чумосваха шумно - "Въртоглаво ли е?", и към нея се запротягаха ръце, за да я хванат, но не можеха, понеже тя тичаше през глава, за да стигне татко си. Намери се съседка, която да я издаде на майка и: "Като бясна тичаше, буташе сергиите, хвърчаха домати и краставици, то бива, бива, ама чак пък такова невъзпитание." Майка ѝ много плака тогава и много пъти повтаря: "На нас не ни е позволено това, което е разрешено на другите, камо ли да пакостим." Не можеше да ѝ каже обаче кого е гонела, нали?

"Не плачи, че ми става и на мене много мъчно" - казваше и баща ѝ, когато разговаряха нощем и ѝ бършеше сълзите и нослето, нощем можеха да се случат какви ли не неща, дори и бащите от болниците можеха да навестят малките си момичета, да ги погаят по главата, да

ги преспят. През деня беше друго, не можеше да заплашиш момчетата с татко ти, когато те бутат и настъпват или ти прикачват прякори, но тя и на светло си измисляше истории за нещата, които преживяваха с него двамата.

Този ден майка ѝ за пръв път след цели десет дена гнойна ангина я пусна на улицата да играе, как ненавиждаше Катя тези бели налепи, тя ги виждаше съвсем ясно като гъсениците в сливата, залепнали по гърлото ѝ, докато майка ѝ с клечка с натопен в нишадър памук се опитваше да ги откърти, боли, не боли, ще издържа, говореше си наум тя, а на татко кой знае какво му правят в онази ужасна болница.

Майка ѝ пак се бе заловила да маже пода с нещо, което миришеше и щипеше носа ѝ, а втурнеше ли се тя толкова рано да шета, беше ясно, че е особено ядосана, за какво - Кати никога не научаваше, нали бе свикнала, че за най-важните неща изобщо не се говори.

"Чакайте ме, чакайте - с вик се юрна към децата, - и аз играя. Тя се смеси с двете групи, като минаваше ту в едната, ту в другата, едните въртяха въже, другите играеха на дама. Като ѝ дойде редът да скача на въже, двете момичета, които въртяха въжето, с напрегнати гласове брояха "Едно, две...", а бузките ѝ станаха червени като фарове, очите ѝ - по-лъскави от майски бръмбари, тялото ѝ - по-гумено от топката, едва докосваше земята и пак излиташе нагоре. После обърна гръб на надпреварата при въжето и хвърли каменна лепка - плоско камъче - върху изрисуваната с тебешир дама, по която също подскачаше, само че тук на един крак. Катя ужасно обичаше езика на тялото, енергията, която струеше от жестовите като вятър, влезеше ли в играта, се чувстваше като индианец в джунглата, поне толкова волна.

Случи се така, че тъкмо Катя да хвърли лепката, погледна в посоката на непознатия, тя сложи ръчичка като козирка над очите си и го загледа сякаш е някаква висока планина, той усети очите ѝ да пъплят по кожата му и колкото и да се изпоти, не смееше да диша, усещаше някак чрез болката в стомаха, че това беше най-важният изпит в живота му.

"Този човек се рони като дуvara отсреща - отбелязаха очите на момиченцето, - а устата му е грозна пещера без зъбите. Сигурно така изглежда човек, лежал в болница цели пет години" - преряза я мисълта и макар че човекът нямаше нищо общо с тъмнокосия човек с монокъла, Катя изпищя "Татко" и се метна на шията, която вече се бе навела да я поеме, два чифта скъсани ботуши тупнаха до сплетените им фигури и вдигнаха меко облаче прах, "МОЯТ татко", продължаваше да се извисява Катиният глас, за да не го сбърка никой.

"Как ме позна, как ме позна?" - не преставаше П.К. да я пита и разпитва в следващите дни. А Кати объркано обясняваше необяснимото: "Чух веднъж ехтежа на щурците, ей тъй, непрекъснато "Цър, цър", блясъкът на слънцето ме ослепи." Светът беше сякаш стая, в която някой бе влязъл и запалил лампата, пуснал бе всички звукове, огледала се бе тогава и бе видяла само него, той беше единственият нов човек наоколо, той беше запалил осветлението и пуснал заключените звуци специално за нея, кой можеше да е друг освен баща ѝ.

**ДОСТОЙНСТВА
РАЗКАЗИ И НОВЕЛИ
АВТОР: КРИСТИН ЮРУКОВА
ИЛЮСТРАЦИИ: КРИСТИН ЮРУКОВА
ПЪРВО ИЗДАНИЕ
МОЗАЙКА-92-А.Ю.-М.Ю.
ПЛОВДИВ
МАЙ 2016 Г.
ISBN 978 954 673 015 - 2**